
2018. december

Terhelti jogok a nyomozás során az Európai Unió
kilenc országában

FOGVATARTÁS A RENDŐRSÉGEN 2.

Kádár András Kristóf
Novoszádek Nóra
Szegő Dóra

Országjelentés - Magyarország

Magyar Helsinki Bizottság

Fogvatartás a rendőrségen 2.

A büntetőeljárás jogosítványokat rögzítő
európai uniós irányelvek érvényesülése

KÁDÁR ANDRÁS KRISTÓF – NOVOSZÁDEK NÓRA – SZEGŐ DÓRA

Az Európai Unió
támogatásával

© Magyar Helsinki Bizottság, 2018

© Kádár András Kristóf, Novoszádek Nóra, Szegő Dóra

ISBN: 978-615-5215-37-7

ISBN: 978-615-5215-38-4 (pdf)

Jelen kutatási jelentés az Európai Unió anyagi támogatásával készült.
Tartalmáért a kizárólagos felelősséget a Magyar Helsinki Bizottság viseli,
az semmilyen vonatkozásban nem tekinthető úgy, mint amely
az Európai Unió álláspontját tükrözi.

Magyar Helsinki Bizottság

A Magyar Helsinki Bizottságról

A Magyar Helsinki Bizottság 1989-ben alakult. Civil jogvédő szervezetként figyelemmel kíséri a nemzetközi emberi jogi dokumentumokban biztosított alapvető jogok magyarországi érvényesülését, és a közvélemény tájékoztatása mellett jogi segítséget nyújt a jogsértések áldozatainak.

A Magyar Helsinki Bizottság erőfeszítéseket tesz, hogy a hazai jogszabályokban következetesen érvényesüljenek az emberi jogi normák, és működési területén elősegíti a jogi oktatást és továbbképzést Magyarországon és külföldön. Fő tevékenység területei a menekülők és más, védelemre szoruló külföldiek jogainak védelme; az egyenlő bánásmód követelménye érvényesülésének elősegítése; valamint a rendvédelmi szervek és az igazságszolgáltatás működésének emberi jogi szempontú nyomon követése.

A Magyar Helsinki Bizottság különös figyelmet fordít a fogvatartási körülményekre, a joghoz való hozzájutásra, a hatékony védelemhez való jog érvényesülésére és a törvény előtti egyenlőségre.

Tartalomjegyzék

1. Bevezető.....	9
1.1. Kilenc országjelentés a gyanúsítottak jogairól a büntetőeljárás nyomozati szakaszában	9
1.2. Az európai uniós kontextus	14
1.2.1. A tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról szóló irányelv	16
1.2.2. A tájékoztatáshoz való jogról szóló irányelv.....	17
1.2.3. Az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról szóló irányelv....	19
1.2.4. A három irányelv közös vonásai	23
1.2.5. További eljárási jogi irányelvek	24
1.3. A magyar büntetőeljárás	26
1.4. A kutatás módszertana.....	29
2. A tolmácsoláshoz és fordításhoz való jog a büntetőeljárásokban.....	33
2.1. A hazai szabályozás és a vonatkozó EU-s irányelvnek való megfelelése ...	33
2.2. A tolmácsolásra és fordításra való igény mértéke.....	38
2.3. A tolmácsolás és fordítás szükségességének megállapítása és a megfelelő nyelv kiválasztása	39
2.4. Tolmácsolás az őrizet kezdeti szakaszában	40
2.5. Tolmácsolás az ügyvédi konzultáció során	40
2.6. Tolmácsolás a kihallgatás alatt.....	41
2.7. Az ügyiratok fordítása	41
2.8. A tolmácsolás és fordítás minősége.....	42
2.9. Konklúziók.....	43

3. A tájékoztatáshoz való jog érvényesülése a büntetőeljárásban.....	47
3.1. A jogokra vonatkozó tájékoztatás.....	47
3.1.1. A hazai szabályozás és a vonatkozó EU-irányelvnek való megfelelése.....	47
3.1.2. A jogokra vonatkozó tájékoztatás a gyakorlatban.....	50
3.1.3. A jogokról szóló írásbeli tájékoztató.....	52
3.2. Az őrizetbe vétel vagy fogva tartás okáról és a gyanú, illetve vád tárgyát képező bűncselekményről szóló tájékoztatás	54
3.2.1. A hazai szabályozás és a vonatkozó EU-s irányelvnek való megfelelése.....	54
3.2.2. Az őrizetbe vétel vagy fogva tartás okáról szóló tájékoztatás a gyakorlatban	56
3.2.3. A gyanú, illetve vád tárgyát képező bűncselekményről szóló tájékoztatás a gyakorlatban.....	57
3.3. Az ügy anyagaiba való betekintés joga.....	58
3.3.1. A hazai szabályozás változásainak áttekintése	58
3.3.2. Az átadandó anyagok köre és a rendelkezésre bocsátás módja.....	59
3.3.3. A rendelkezésre bocsátás dokumentálása és igazolása	66
3.3.4. A rendelkezésre bocsátás időszerűsége	67
3.3.5. A nyomozási bíró szerepe.....	69
3.3.6. Jogorvoslat.....	71
3.4. Konklúziók.....	72
4. Az ügyvédhez és a költségmentességhez való jog.....	75
4.1. Az ügyvédi segítség igénybevételéhez és a költségmentességhez való jog a magyar jogban: meghatalmazott és kirendelt védők	75
4.2. Az ügyvédi segítség és a költségmentesség igénybevételének biztosítása a rendőrségen.....	79
4.3. Lemondás az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról	84
4.4. Az ügyvédi segítség biztosításának módja és a kihallgatás előtti konzultáció	85

4.5. A védő szerepe a kihallgatáson	87
4.6. A rendőrség és a védelem kapcsolata	89
4.7. A védelem és a jogi segítségnyújtás minősége	89
4.8. Konklúziók.....	91
5. Konklúziók és ajánlások	95
5.1. Konklúziók: az irányelvek implementációja jogszabályi szinten és a gyakorlatban.....	95
5.1.1. A tolmácsoláshoz és fordításhoz való jog	95
5.1.2. A tájékoztatáshoz való jog	96
5.1.3. Az ügyvédi segítség igénybevételéhez és a költségmentességhez való jog	98
5.2. Ajánlások.....	100
Végjegyzetek.....	105

1. Bevezető

1.1. Kilenc országjelentés a gyanúsítottak jogairól a büntetőeljárás nyomozati szakaszában

A jelen tanulmány alapjául szolgáló kutatásra Magyarországon egy kilenc európai uniós tagállamra kiterjedő empirikus kutatási projekt keretében került sor, amely azt vizsgálta, hogy miképpen érvényesülnek a gyakorlatban a gyanúsítottak és vádlottak jogai – a tolmácsoláshoz és a fordításhoz való jog, a tájékoztatáshoz való jog, valamint az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jog – a büntetőeljárás nyomozati szakaszában. A kutatást az egyes országokban helyi partnerszervezetek végezték, az Irish Council for Civil Liberties (ICCL) koordinálásával. A projektben a következő szervezetek vettek részt partnerként:

- Ludwig Boltzmann Institute of Human Rights (Ausztria),
- Bulgarian Helsinki Committee (Bulgária),
- Magyar Helsinki Bizottság (Magyarország),
- Associazione Antigone (Olaszország),
- Human Rights Monitoring Institute (Litvánia),
- Helsinki Foundation for Human Rights (Lengyelország),
- Association for the Defence of Human Rights in Romania – the Helsinki Committee (Románia),
- Peace Institute (Szlovénia),
- Rights International (Spanyolország).

Az „*Inside Police Custody: Application of EU Procedural Rights*” („*Fogvatartás a rendőrségen: A büntetőeljárás jogosítványokat rögzítő európai uniós irányelvek érvényesülése*”) című projektet nagyrészt az Európai Bizottság finanszírozta, egy pályázat keretében (Just/2015/JACC/AG/PROC/8627). A pályázaton elnyert összeg nyolc országban biztosította a kutatást. A kilencedik országban, Spanyolországban a kutatás az Open Society Justice Initiative finanszírozásával zajlott. A projektet a JUSTICIA hálózat részéről az ICCL koordinálta.

A projekt elsődleges célja az volt, hogy felmérje a gyanúsítottak jogainak gyakorlati érvényesülését a nyomozati szakban, és az eredményeket tagállami szinten annak előmozdítására használja fel, hogy a terheltek jogai a gyakorlatban minél inkább érvényesüljenek. A büntetőeljárásokkal kapcsolatban jól dokumentált, hogy gyakran jelentős különbség van a jogszabályi rendelkezések és azok gyakorlati alkalmazása között. Így a jogszabályi keretek leírása és ismertetése mellett a kutatás azt is célul tűzte ki, hogy helyszíni, rendőrségen végzett megfigyelés és a büntető igazságszolgáltatási rendszer szereplőivel készített interjúk segítségével mind a kilenc országban megvizsgálja, hogy a jogszabályi rendelkezések hogyan érvényesülnek a gyakorlatban. A projekt kialakítása azt célozta, hogy a kutatás információkkal szolgáljon az eljárási jogokkal kapcsolatos európai uniós ütemterv legfontosabb aspektusainak hatásáról, hogy jó és rossz rendszereket, eljárásokat és gyakorlatokat határozzon meg, és hogy javaslatokat tegyen az eljárási jogok érvényesülésének javítására a nyomozati szakban az EU- tagállamokban, mind tagállami, mind EU-s szinten.

A projekt 2016 júniusától 2018 decemberéig tartott, de az, hogy a „terepmunka” mikor zajlott az egyes országokban, változó volt, különböző tényezők által befolyásolva. Az empirikus kutatásra azonban minden országban azután került sor, hogy mindhárom, a vizsgálat tárgyát képező jogról rendelkező irányelv átültetési határideje lejárt (bővebben lásd az 1.2. fejezetet). Másként fogalmazva: abban az időszakban, amikor a terepmunka zajlott, a tagállamoknak már hatályba kellett léptetniük azokat a törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseket, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a vonatkozó irányelveknek megfeleljenek. Így a projekt időszerű lehetőséget nyújtott annak megvizsgálására, hogy a tagállamok által tett intézkedések miként képeződnek le a gyakorlatban, és annak értékelésére, hogy a tagállamok elvi és gyakorlati szinten is megfelelnek-e a vonatkozó irányelvekben meghatározott követelményeknek.

A kutatás olyan korábbi kutatási projektekre épített, amelyek szintén az eljárási jogok érvényesülését vizsgálták a büntetőeljárás nyomozati szakaszában. A kutatás így különösen egy 2014-es, az Európai Unió által finanszírozott projekt módszertanát kívánta adaptálni, amelynek eredményét „*Inside Police Custody: An Empirical Account of Suspects' Rights in Four Jurisdictions*” (Intersentia, Cambridge, 2014) címen publikálták. Az utóbbi tanulmány ugyanannak a három jognak az érvényesülését vizsgálta Angliában és Walesben, Franciaországban, Hollandiában, valamint Skóciában, mint a jelen kutatás. Azonban a terepmunkára e korábbi kutatásban még azelőtt került sor, hogy bármelyik irányelv a három közül hatályba lépett volna. 2013 és 2016 között három nem EU-tagállam országban – Grúziában, Moldovában és Ukrajnában – került sor egy további kutatásra, hasonló módszertan alkalmazásával.

Ahogy azt korábban jeleztük, a jelen projektet az ICCL koordinálta, a projekt menedzselését pedig egy tapasztalt, az ICCL és az Open Society Justice Initiative (OSJI) képviselőiből álló csapat végezte, a projekt kutatási tanácsadójával, Ed Cape professzorral együtt (University of the West of England, Bristol, Egyesült Királyság). Mind az OSJI, mind Cape professzor tagja volt az első *Inside Police Custody* projektet, valamint az azt követő kelet-európai projektet végrehajtó csapatnak. Jelen projekt első, a projekt összes résztvevőjének részvételével zajló megbeszélésére 2016 szeptemberében Londonban került sor. 2017 januárjában megvalósult egy kétnapos, a terepmunkára fókuszáló képzés, szintén Londonban, amelyen a résztvevő tagállamokból az összes kutató jelen volt. Ez a képzés arra szolgált, hogy megismertesse a kutatókkal a terepmunka során alkalmazandó eljárásokat, módszereket és kutatási eszközöket, és hogy kiképezze őket e módszerek alkalmazására. 2018 júniusában egy harmadik találkozóra került sor Brüsszelben, amelynek keretében a projekt résztvevői megvitatták a kezdeti eredményeket, azok elemzését, és az eredmények tagállami szintű felhasználásával kapcsolatos terveket. A projektmenedzserek emellett rendszeres telefonkonferenciákat tartottak a kutatókkal az egyes országokban a projekt előrehaladásáról és a felmerülő esetleges problémákról.

A projekt négy fő elemből állt: a rendelkezésre álló adatok és irodalom feldolgozása; empirikus kutatás; elemzés és országjelentés írása; az eredmények tagállami szintű felhasználása. Ezek közül az első két elem igényel további magyarázatot.

A rendelkezésre álló adatok és irodalom feldolgozása

Első lépésként a kutatóknak az egyes tagállamokban fel kellett dolgozniuk az adott tagállam büntetőeljárás rendszerére vonatkozóan rendelkezésre álló szakirodalmat és adatokat. Ezeknek az előtanulmányoknak az átfogó célja az volt, hogy az elérhető információkat felhasználva kritikai áttekintést nyújtsanak a büntető igazságszolgáltatási rendszerről és a büntetőeljárásról mindegyik, a kutatásban részt vevő országban, és így kontextust szolgáltatassanak az empirikus kutatás során gyűjtött adatok értelmezéséhez. A cél kettős volt: az előtanulmány egyrészt mindegyik országban „bázisvonalként” szolgált a gyanúsítottak eljárási jogaival kapcsolatos jogszabályok, rendelkezések, intézmények és eljárások kapcsán, másrészt pedig elégséges kontextuális tudással látta el a kutatókat az empirikus kutatás elvégzéséhez. Az előtanulmányok emellett lefedték a büntető igazságszolgáltatási rendszerre és eljárásra vonatkozó, már létező forrásokból származó releváns információkat, például hivatalos és egyéb statisztikákat, hivatalos jelentéseket, valamint korábbi kutatások eredményeit is felhasználták, ha ilyenek rendelkezésre álltak.

Empirikus kutatás

Az *Inside Police Custody* projektben alkalmazott módszertant követve az eredeti tervek szerint az empirikus kutatás három elemből állt volna össze.

Közvetlen megfigyelés

Annak érdekében, hogy a büntető igazságszolgáltatás szereplőit a napi rutinmunkájuk végzése közben figyelhessék meg, a kutatók rendőrkapitányságokon/rendőrőrsökön végeztek volna közvetlen megfigyeléseket, illetve védenceiket segítő ügyvédek kísérték volna a rendőrségen. A cél az volt, hogy a kutatók a gyanúsítottak jogainak érvényesítését több szempontból is megvizsgálják, és hogy mélyebb ismereteket szerezzenek arról, hogy e jogok milyen módon érvényesülnek a gyakorlatban és milyen korlátozások tapasztalhatóak a napi gyakorlat vonatkozásában. A kutatók a megfigyelésekről szöveges feljegyzéseket készítettek volna.

Interjúk

Az eredeti tervek szerint a projektben rendőrökkel és ügyvédekkel készültek volna félig strukturált interjúk. Annak érdekében, hogy a kutatók releváns információkat szerezhessenek be és a megfelelő kérdéseket tehessék fel, az interjúkra a tervek szerint azután került volna sor, hogy a közvetlen megfigyelések lezajlottak. Ez a megfigyelések és az interjúalanyok tapasztalatai közötti eltérések alaposabb vizsgálatát tette volna lehetővé, általuk a kutatók bepillantást nyerhettek volna a gyakorlatot befolyásoló indítékokba, háttértényezőkbé. A kutatók az interjúkhoz a koordinátorok által rendelkezésre bocsátott interjúvázlatokat a helyi körülményekhez igazították.

Ügyösszefoglalók elemzése

Az ügyek feldolgozására szolgáló formanyomtatványokat (egyet azon ügyekre, amelyekkel a kutatók a rendőrségen végzett megfigyelés során találkoztak, egy másikat pedig az ügyvédek kísérésére) az *Inside Police Custody* projektből adaptálták, annak érdekében, hogy a kutatók rögzíthessenek bizonyos kvantitatív adatokat, így például azoknak a gyanúsítottaknak az arányát, akik élni kívántak az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogukkal, a gyanúsítottak szociodemográfiai jellemzőit, az ügyvédek és ügyfeleik közötti konzultációk időtartamát, valamint azoknak a gyanúsítottaknak az arányát, akik éltek a hallgatáshoz való jogukkal.

Az várható volt, hogy a kutatóknak az egyes tagállamokban a helyi körülményekre kell majd adaptálni a módszertant és a kutatási eszközöket. Azonban a kutatóknak számos

országban radikálisan át kellett alakítaniuk a kutatási módszertant az együttműködés hiánya miatt – mind politikai, mind igazgatási (vagyis kormányzati) szinten, mind a rendőrség részéről. Annak ellenére, hogy a megfigyelés a rendőrségen számos országban megvalósult a korábbi projektekben a releváns hatóságok együttműködése mellett, hogy a kutatást az Európai Bizottság finanszírozta, és hogy a kutatók biztosítékokat adtak a kutatási adatok bizalmas kezelésére (mint hogy a publikált adatok alapján sem személyek, sem helyszínek nem lesznek beazonosíthatók, és hogy a kutatási adatokat biztonságosan tárolják), számos, a jelen kutatás által lefedett országban nem jött létre olyan megállapodás, amelynek alapján a kutatók a rendőrségen megfigyelést végezhetnek volna, vagy ügyvédeket kísérhetnek volna a rendőrségen. Míg Ausztriában, Litvániában, Romániában és Szlovéniában megadták a hozzáférést a rendőrsökhöz, Bulgáriában, Magyarországon és Lengyelországban erre nem került sor. Spanyolországban országos szinten ugyan nem jött létre megállapodás a hatóságokkal, de a kutatók a baszk régióban engedélyt kaptak a megfigyelésre a rendőrségen. Olaszország speciális esetnek tekintendő: ugyan a kutatók itt sem kaptak engedélyt a rendőrségen végzett megfigyelésre, de a gyanúsítottakat általában nem is a rendőrség hallgatja ki az őrizetbe vételüket követően, hanem bíró elé állítják őket, és – az alkalmazott eljárás függvényében – ennek keretében a bíró meghallgathatja a gyanúsítottakat. Ugyanakkor az EU-s irányelvek számos rendelkezése az őrizetbe vett és fogva tartott személyekre vonatkozik, így a rendőrségen végzett megfigyelés lehetővé tette volna az adatszerzést az irányelvek átültetéséről ebben a vonatkozásban.

Azokban az országokban, ahol a megfigyelésre nem volt lehetőség, más módszerekhez kellett folyamodni annak érdekében, hogy a kutatók információkat szerezzenek arról, hogy az eljárási jogok hogyan jelennek meg és érvényesülnek a gyakorlatban a nyomozati szakban. Ilyen módszerek voltak például a következők: interjúk őrizetbe vett, büntetés-végrehajtási intézetben fogva tartott, bírói meghallgatásukra váró személyekkel, megemelt számú interjú ügyvédekkel, interjúk rendőrökkel és tolmácsokkal. További információ az egyes országokban alkalmazott kutatási módszertanról az egyes országjelentésekben érhető el.

Az EU-s irányelvek megkövetelik a tagállamoktól, hogy azok benyújtsák az Európai Bizottságnak azoknak az intézkedéseknek a szövegét, amelyeket az irányelv átültetése érdekében hoztak, a Bizottságtól pedig megkövetelik, hogy jelentést nyújtson be az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak, amelyben értékeli, hogy a tagállamok milyen mértékben tették meg a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy az irányelveknek megfeleljenek. A jelen projekt, ahogy a korábbi hasonló kutatások is, azt mutatja, hogy hiába fogadnak el jogszabályi és egyéb rendelkezéseket az irányelvek végrehajtása érdekében, abból nem következik, hogy az irányelvek a gyakorlatban is érvényesülnek. Még ha a nemzeti jogszabályok

és rendelkezések hűen tükrözik is az irányelvek rendelkezéseit, az irányelvek jellege miatt hatékony átültetésük számos tényezőtől függ, beleértve a pénzügyi és egyéb erőforrásokat, az eljárások és az eljárásrendek részletes szabályait, és a büntető igazságszolgáltatás keretében eljáró hivatalos személyek és ügyvédek szakmai kultúráját. A legjobb módszer arra, hogy megbízható és összehasonlítható információkat szerezzünk az irányelvek gyakorlati érvényesüléséről, és arról, hogy mi a büntető igazságszolgáltatás szereplői, az ügyvédek, illetve a gyanúsítottak és vádlottak tapasztalata az irányelvek kapcsán, a terepmunkán alapuló kutatás, amelynek része a megfigyelés (a rendőrségen is). Az, hogy a releváns kormányzati tisztségviselők, hivatalos személyek és intézmények nem mozdították elő a kutatást és nem működtek együtt, azzal a következménnyel jár, hogy az Európai Bizottságnak, és így az Európai Uniónak magának nem lesz megfelelő alapja a szakpolitikáknak és a területen alkotott jogszabályoknak való megfelelés, illetve azok hatékonyságának vizsgálatára. Emellett az együttműködés hiánya azt is eredményezi, hogy a tagállamok elmulasztják azt a lehetőséget, hogy hatékonyan szabályozzák és javítsák a büntető igazságszolgáltatási rendszerüket és eljárásrendjeiket, különös figyelemmel az eljárási jogokra, és így a tisztességes eljárás követelményére. Ez vonatkozik a jelen kutatás fókuszában levő irányelvekre, de a további, az EU eljárási jogokkal kapcsolatos ütemtervének keretében elfogadott irányelvekre is.

1.2. Az európai uniós kontextus

2009-ben az Európai Unió megalkotott egy „ütemtervet” a büntetőeljárási jogok kapcsán, azzal a céllal, hogy évek alatt elfogadjon egy sor, a gyanúsítottak és a vádlottak jogaira vonatkozó EU-s jogszabályt.¹ Az EU egy évtized alatt kiterjedt szabályokat vezetett be a rendőrségi, ügyészségi és bírósági együttműködés és a kölcsönös elismerés tekintetében (ezek közül kiemelendő az európai elfogatóparancs), és felismerték azt, hogy ehhez mérhető intézkedéseket kell hozni a büntetőeljárásban részt vevő és az európai elfogatóparancs hatálya alatt álló személyek jogainak védelme érdekében is. A választott jogszabályi forma az irányelv volt, amely azt követeli meg az EU-s tagállamoktól, hogy léptessenek hatályba olyan törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseket, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a tagállami jog megfeleljen az irányelvnek. A Lisszaboni Szerződés megerősítette az Európai Unió Bíróságának szerepét, amelynek így hatásköre lett a Lisszaboni Szerződés és az irányelvek értelmezésére. E tevékenysége során az Európai Unió Bíróságának figyelemmel kell lennie az EU Alapjogi Chartájában foglalt elvekre,

jogokra és szabadságokra is. A nemzeti bíróságoknak a büntetőeljárások során lehetőségük van arra, hogy előzetes döntést kérjenek egy irányelv értelmezése kapcsán egy előttük folyamatban levő ügyben, és a fogva tartott terheltek esetében ezt a döntést gyorsított eljárás keretében hozzák meg. Ezenkívül az Európai Bizottságnak is lehetősége van arra, hogy az Európai Unió Bíróságához forduljon azon az alapon, hogy egy tagállam nem teljesítette vonatkozó kötelezettségeit. Ha az Európai Unió Bírósága megállapítja, hogy a tagállam nem hozta összhangba a nemzeti jogszabályokat az irányelvvel, pénzbüntetést szabhat ki.

Az irányelvek szövegezése során teljes mértékben figyelembe vették az Emberi Jogok Európai Egyezményének releváns rendelkezéseit, valamint az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) esetjogát. Ugyanakkor az EU-s jogszabályok megalkotása során arra a problémára is figyelemmel voltak, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezménye nem volt képes kielégítően biztosítani, hogy a nemzeti hatóságok teljesítsék a gyanúsítottak és vádlottak eljárási jogainak védelmére vonatkozó kötelezettségeiket. Ennek okai részben praktikusak, különös tekintettel az EJEB ügyhátalékára, amely ahhoz vezet, hogy az EJEB jelentős késéssel vizsgálja meg és hoz döntést az elé kerülő kérelmekről. Az okok egy része azonban rendszerszintű. Az EJEB ítéleteinek kikényszerítésére szolgáló mechanizmusok viszonylag gyengék, és csak azután lehet kérelemmel fordulni hozzá, ha az összes hazai jogorvoslati lehetőséget kimerítették az ügyben. Különös jelentősége volt annak továbbá, hogy az EJEB a gyanúsítottak és vádlottak eljárási jogait abban a kontextusban vizsgálta, hogy az eljárás egésze tisztességes volt-e. Emellett az EJEB csak az előtte fekvő ügy kontextusában tudta figyelembe venni az egyes elveket, és ezek a körülmények együttesen oda vezettek, hogy bár az EJEB sikerrel határozott meg általános minimumkövetelményeket, nem volt módja arra, hogy átfogó eljárási sztenderdeket alkosson, vagy általános iránymutatást adjon arra vonatkozóan, hogy azok érvényesülését hogyan kell biztosítani.

Az EU-s irányelvek a Lisszaboni Szerződésből fakadó megerősített végrehajtási rezsimmel együtt képesek orvosolni e hiányosságok egy részét, és bár az irányelvekben foglaltak végrehajtása a tagállamok felelőssége (bizonyos esetekben széles mérlegelési jogkörrel), az irányelvek átfogóbbak és részletesebbek, mint az EJEB esetjoga.

A jelen tanulmány által vizsgált három irányelv a tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról szóló irányelv, a tájékoztatáshoz való jogról szóló irányelv, és az ügyvédi segítség igénybeviteléhez való jogról szóló irányelv. Alább rövid áttekintést adunk az irányelvek rendelkezéseiről, amelyekről bővebben a tanulmány további fejezeteiben lesz szó.

1.2.1. A tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról szóló irányelv

A tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról szóló irányelvet 2010. október 20-án fogadták el, 2013. október 27-i átültetési határidővel.² Az irányelv előírja, hogy a büntetőeljárás nyelvét nem értő vagy beszélő terheltek számára biztosítsák ingyenesen a tolmácsolást a rendőrségi kihallgatások során, a jogi képviselőjükkel való kommunikáció során, valamint a bírósági tárgyalás során; valamint azt, hogy a terheltek kapják meg mindazon iratok írásbeli fordítását, amelyek lényegesek annak biztosításához, hogy képesek legyenek gyakorolni a védelemhez való jogukat, beleértve a szabadságelvonásról szóló határozatokat, a vádiratot, az ítéletet, és bármely egyéb lényeges iratot. Ezek a jogok és kötelezettségek az európai elfogatóparancs végrehajtására irányuló eljárásokra is vonatkoznak. Az irányelv szövegéből az következik, hogy a fordítással kapcsolatos jogok és kötelezettségek csak a releváns hatóságok által kibocsátott iratokra vonatkoznak, a gyanúsított vagy vádlott által előállított iratokra nem. Míg a fordítás kapcsán lehetőség van a jogról való lemondásra – feltéve, hogy a gyanúsított vagy vádlott előzetes jogi tanácsot kapott, vagy más módon teljes körű ismeretet szerzett a fordításhoz való jogról való lemondás következményeiről –, a tolmácsolás kapcsán nincs lehetőség erre.

A tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy amikor szükséges, a tolmácsolás és a fordítás elérhető legyen, és a tolmácsolás kapcsán biztosítaniuk kell, hogy egy eljárás vagy mechanizmus álljon rendelkezésre annak megállapítására, hogy a gyanúsítottak vagy a vádlottak beszélnek-e és értik-e a büntetőeljárás nyelvét, és szükségük van-e tolmács segítségére. Ez a jog nem korlátozódik azokra, akik azért nem beszélnek vagy értik az eljárás nyelvét, mert az eljárás nem azon a nyelven zajlik, amit elsődlegesen (vagy egyetlenként) használnak, hanem kiterjed azokra is, akik hallásukban vagy beszédükben akadályozottak.

A tagállamoknak konkrét intézkedéseket kell hozniuk annak biztosítása érdekében, hogy a tolmácsolás és a fordítás minősége elégséges legyen a tisztességes eljárás garantálásához, és ennek előmozdítása érdekében törekedniük kell arra, hogy létrehozzák a megfelelő képesítéssel rendelkező független fordítók és tolmácsok nyilvántartását vagy nyilvántartásait. A gyanúsítottaknak és vádlottaknak a nemzeti jog szerinti eljárásokkal összhangban joguk kell legyen megtámadni azt a határozatot, amely megállapítja, hogy nincs szükség tolmácsolásra vagy az iratok lefordítására, illetve lehetőségük kell legyen panasztételre a tolmácsolás vagy a fordítás minősége kapcsán.

1.2.2. A tájékoztatáshoz való jogról szóló irányelv

A tájékoztatáshoz való jogról szóló irányelvet 2012. május 22-én fogadták el, 2014. június 2-i átültetési határidővel.³ Az irányelv a jogok három kategóriáját fedi le: az eljárási jogokra vonatkozó tájékoztatáshoz való jogot; az őrizetbe vétel vagy fogva tartás okairól, illetve a vádról való tájékoztatáshoz való jogot; valamint az ügy anyagaiba való betekintés jogát.

Az eljárási jogokra vonatkozó tájékoztatáshoz való jog

A gyanúsítottaknak és vádlottaknak – tekintet nélkül arra, hogy őrizetben vannak-e vagy fogva vannak-e tartva – haladéktalanul, szóban vagy írásban tájékoztatást kell kapniuk bizonyos jogokról: az ügyvéd igénybevételenek jogáról, a térítésmentes jogi tanácsadásra való bármely jogosultságról, a vádra vonatkozó tájékoztatáshoz való jogról az irányelv 6. cikkével összhangban, és a hallgatáshoz való jogról (3. cikk). Amennyiben valakit őrizetbe vesznek vagy fogva tartanak, haladéktalanul kézhez kell kapnia a jogairól szóló írásbeli tájékoztatót, lehetőséget kell neki adni a jogokról szóló írásbeli tájékoztató elolvasására, és meg kell neki engedni, hogy azt a szabadságelvonás ideje alatt a birtokában tarthassa (4. cikk). A 3. cikkben meghatározott tájékoztatáson túlmenően az írásbeli tájékoztatónak a következőkről is kell tartalmaznia információkat: az ügy anyagaiba való betekintés joga; a konzuli hatóságok és egy személy értesítéséhez való jog; sürgősségi orvosi ellátáshoz való jog; információ arról, hogy a gyanúsítottak, illetve a vádlottak legfeljebb hány óráig vagy napig lehetnek megfosztva szabadságuktól, mielőtt igazságügyi hatóság elé állítják őket; valamint alapvető tájékoztatást kell tartalmazni az őrizetbe vétel elleni panasztételnek, a fogva tartás felülvizsgálata kezdeményezésének, illetve ideiglenes szabadlábra helyezés kérelmezésének a nemzeti jog által biztosított lehetőségeiről. Az információnak mindkét esetben egyszerűnek és közérthetőnek kell lennie. Amennyiben a jogokról szóló írásbeli tájékoztató nem áll rendelkezésre a megfelelő nyelven, a gyanúsítottakat és a vádlottakat az általuk értett nyelven szóban is tájékoztathatják a jogaikról, de ezt követően részükre „indokolatlan késedelem nélkül” át kell adni az általuk értett nyelven készült, a jogokról szóló írásbeli tájékoztatót. Ha valakit európai elfogatóparancs végrehajtása céljából vesznek őrizetbe, haladéktalanul kézhez kell kapnia a jogokról szóló megfelelő írásbeli tájékoztatót, amely tartalmazza a 2002/584/IB kerethatározat szerint őt megillető jogokra vonatkozó információkat.

Jog az őrizetbe vétel vagy a fogva tartás okával és a váddal kapcsolatos tájékoztatáshoz

Az irányelv 6. cikke szerint a tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy a gyanúsítottak és a vádlottak haladéktalanul tájékoztatást kapjanak a bűncselekményről, amelynek elkövetésével gyanúsítják vagy vádolják őket, olyan részletességgel, amely az eljárás tisztességességének megóvásához és a védelemhez való jog eredményes gyakorlásához szükséges [6. cikk (1) bekezdés]; és hogy az őrizetbe vett vagy fogva tartott gyanúsítottak és vádlottak tájékoztatást kapjanak az őrizetbe vételük vagy fogva tartásuk okairól, beleértve a bűncselekményt is, amelynek elkövetésével gyanúsítják vagy vádolják őket [6. cikk (2) bekezdés]. A preambulum (28) bekezdése értelmében a 6. cikk (1) bekezdése szerinti információt legkésőbb az első hivatalos – rendőrség vagy más illetékes hatóság általi – kihallgatást megelőzően kell megadni, „a folyamatban lévő nyomozás lefolytatásának sérelme nélkül”. Ez arra utal, hogy az információ visszatartható, ha megadása ilyen jellegű sérelmet okozna.

Legkésőbb a vád tartalmának bírósághoz való benyújtásakor a vádra vonatkozóan részletes tájékoztatást kell nyújtani, többek között a bűncselekmény jellegéről és jogi minősítéséről, valamint a vádlott szerepének jellegéről [6. cikk (3) bekezdés]. A gyanúsítottat vagy a vádlottat haladéktalanul tájékoztatni kell a megadott információkban bekövetkezett bármely változásról, például akkor, ha új érdemi információra derül fény. Vagyis az irányelv differenciál a tekintetben, hogy az eljárás egyes szakaszaiban milyen szintű információkat kell a terheltek rendelkezésére bocsátani, és jelentős teret hagy az értelmezésnek – mind általában véve, mind az egyes egyedi ügyek vonatkozásában – a tekintetben, hogy pontosan mennyi információt kell a terhelt rendelkezésére bocsátani az eljárás egyes szakaszaiban.

Az ügy anyagaiba való betekintés joga

Az irányelv 7. cikke két jogról rendelkezik. Először is kimondja, hogy amennyiben valakit a büntetőeljárás bármely szakaszában őrizetbe vesznek, illetve fogva tartanak, a tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy az adott ügygel kapcsolatos, az illetékes hatóságok birtokában lévő dokumentumokat, amelyek nélkülözhetetlenek az őrizetbe vétel ellen a nemzeti jog szerinti eredményes panasztételhez, vagy a fogva tartás jogszerűsége felülvizsgálatának nemzeti jog szerinti eredményes kezdeményezéséhez, az őrizetbe vett személy vagy ügyvédje rendelkezésére bocsássák [7. cikk (1) bekezdés]. Emellett az irányelv rendelkezik arról is, hogy a tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy a gyanúsított, illetve a vádlott, vagy ügyvédjük legalább az illetékes hatóságok birtokában lévő, a gyanúsítottra vagy a vádlottra nézve akár kedvező, akár terhelő valamennyi anyagba betekinthesse az eljárás

tisztességességének megóvása és a védelemre való felkészülés érdekében [7. cikk (2) bekezdés]. Az utóbbi rendelkezéssel összefüggésben az anyagokba való betekintést a védelemhez való jog eredményes gyakorlásának lehetővé tételéhez kellő időben, de legkésőbb a vád tartalmának bírósághoz való, elbírálás céljából történő benyújtásakor biztosítani kell [7. cikk (3) bekezdés]. A 7. cikk (2) és (3) bekezdésében foglaltaktól el lehet térni, de csak akkor, ha azzal nem sérül a tisztességes eljáráshoz való jog, és ha a betekintés például egy másik személy életét vagy alapvető jogait súlyosan veszélyeztethetné [7. cikk (4) bekezdés]. A 7. cikk szerinti betekintést térítésmentesen kell biztosítani.

Közös rendelkezések

Annak érdekében, hogy ellenőrizni lehessen, hogy a tájékoztatást az irányelvvel összhangban megadták, a tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy a tájékoztatás megadását a nemzeti jogban meghatározott jegyzőkönyvezési eljárással feljegyezzék. A gyanúsítottaknak és a vádlottaknak, illetve ügyvédjüknek joguk kell legyen ahhoz, hogy jogorvoslattal éljenek, ha a hatóságok elmulasztják vagy megtagadják az irányelv szerinti tájékoztatást.

A jelen projekt szempontjából, amely elsődlegesen a gyanúsítottak eljárási jogaira fókuszált a rendőrség általi fogva tartás során, a 7. cikk (1) bekezdése nyilvánvalóan releváns. Úgy tűnhet ugyanakkor, hogy a büntetőeljárás kezdeti szakaszában a betekintés 7. cikk (2) bekezdés szerinti joga nem releváns. Fontos figyelemmel lenni ugyanakkor arra, hogy számos jogrendszerben van lehetőség arra, hogy az ügyet a bíróság bevonása nélkül és/vagy gyorsított eljárás keretében zárják le egyes ügytípusok esetében, és egyes esetekben egyáltalán nem tartanak bírósági tárgyalást. Ha a 7. cikk (2) bekezdését szűken értelmezzük, az azzal a következménnyel járhat, hogy a gyanúsítottaknak és a vádlottaknak anélkül kell döntéseket hozniuk az ügyük lezárása kapcsán, hogy megfelelő módon biztosították volna számukra az ügy anyagaiba való betekintést.

12.3. Az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról szóló irányelv

Az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról szóló irányelvet 2013. október 22-én fogadták el, 2016. november 27-i átültetési határidővel.⁴ Az irányelv az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogot, a harmadik személynek a szabadságelvonáskor történő tájékoztatásához és a harmadik személlyel való kommunikációhoz való jogot, valamint (amennyiben az releváns) a konzuli hatóságokkal való kommunikációhoz való jogot fedi le.

Az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jog

A tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy a gyanúsítottak és a vádlottak ügyvédi segítséget vehessenek igénybe abban az időpontban és olyan módon, hogy az érintett személy a gyakorlatban hatékonyan érvényesíthesse a védelemhez való jogát (3. cikk). Az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogot késedelem nélkül biztosítani kell a gyanúsított és a vádlott számára, és minden esetben az alábbi időpontok közül a legkorábbiiban:

- a) a rendőrség vagy egyéb bűnüldöző vagy igazságügyi hatóság általi kihallgatásának megkezdését megelőzően;
- b) bármely nyomozó vagy más illetékes hatóság által bármely nyomozási vagy más bizonyításfelvételi cselekmény lefolytatásakor;
- c) a szabadságelvonás megkezdését követően indokolatlan késedelem nélkül; és
- d) amennyiben büntetőügyekben hatáskörrel rendelkező bíróságra idézték be, az említett bíróság előtti megjelenés előtt kellő időben.

Az irányelv kifejezetten kimondja, hogy a gyanúsítottak és a vádlottak joga kell legyen arra, hogy az az őt képviselő ügyvéddel négy szemközt beszéljen és kommunikáljon bármilyen kihallgatás megkezdését megelőzően; arra, hogy ügyvédje jelen legyen, és hatékonyan részt vegyen a kihallgatáson; és arra, hogy az ügyvédje jelen legyen legalább az irányelv által meghatározott nyomozási vagy bizonyításfelvételi cselekményeknél (felismerésre bemutatás, szembesítések, a bűncselekmény rekonstruálása), amennyiben azokat a nemzeti jog előírja, és amennyiben a gyanúsítottak vagy a vádlottak azokon jelen kell lennie vagy jelen lehet.

Az európai elfogatóparancs alapján letartóztatott személyek számára a végrehajtó tagállamban biztosítani kell az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogot. Az irányelv értelmében ez magában foglalja a következőket: az ügyvédi segítség olyan időpontban és módon való igénybevételéhez való jogot, amely lehetővé teszi a keresett személy számára jogainak tényleges – és minden esetben a szabadságelvonás megkezdését követően indokolatlan késedelem nélküli – gyakorlását; az őt képviselő ügyvéddel való találkozáshoz és kommunikációhoz való jogot; és az ahhoz való jogot, hogy az ügyvédje jelen legyen a keresett személy végrehajtó igazságügyi hatóság általi kihallgatása során, valamint hogy azon a nemzeti jog szerinti eljárásokkal összhangban részt vegyen.

Az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról le lehet mondani, de csak a kötelező ügyvédi jelenlétet vagy segítségnyújtást előíró nemzeti jogi rendelkezések sérelme nélkül. Ahhoz, hogy a jogról való lemondás érvényes legyen, a gyanúsított vagy vádlott egyszerű és közérthető nyelven – akár írásban, akár szóban – egyértelmű és kellő tájékoztatást kell kapjon az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jog tartalmáról és az arról való lemondás lehetséges következményeiről. A jogról való lemondásnak önkéntesnek és egyértelműnek kell lennie.

A kisebb jogsértésekkel kapcsolatos kivételen túl (lásd lejjebb) az irányelv rendelkezik az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jog alkalmazásától való ideiglenes eltérés lehetőségéről a tárgyalást megelőző szakban arra tekintettel, hogy a terhelt nagy földrajzi távolságban található [3. cikk (5) bekezdés], vagy amennyiben azt az irányelvben meghatározott nyomós okok alátámasztják [3. cikk (6) bekezdés].

A tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról szóló irányelvtől eltérően az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról szóló irányelv nem rendelkezik a jogi segítség nyújtásával kapcsolatban a minőségbiztosításról, de a költségmentességről szóló irányelv tartalmaz egy rendelkezést a költségmentesség keretében nyújtott jogi szolgáltatás minősége kapcsán (lásd lejjebb).

Jog egy harmadik személy tájékoztatásához és egy harmadik személlyel való kommunikációhoz

A szabadságelvonással érintett gyanúsítottaknak és vádlottnak joga kell legyen arra, hogy legalább egy általa megnevezett személyt – például hozzátartozóját vagy munkáltatóját – indokolatlan késedelem nélkül értesítsék a szabadságelvonásról. Amennyiben a gyanúsított vagy vádlott gyermek, a tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy a gyermek feletti szülői felügyeleti jog gyakorlója a lehető leghamarabb tájékoztatást kapjon a szabadságelvonásról és annak indokairól, kivéve, ha ez a gyermek mindenek felett álló érdekeivel ellentétes volna, amely esetben más megfelelő felnőttet kell tájékoztatni. A harmadik személy tájékoztatásához való jog alkalmazásától akkor lehet ideiglenesen eltérni, ha azt az irányelvben meghatározott nyomós okok valamelyike alátámasztja, így ha sürgősen meg kell akadályozni a valamely személy életét, szabadságát vagy testi épségét fenyegető, súlyosan hátrányos következmények bekövetkeztét, vagy ha sürgősen meg kell előzni egy olyan helyzetet, amely a büntetőeljárást érdemben veszélyeztethetné [5. cikk (3) bekezdés].

Emellett a szabadságelvonással érintett gyanúsítottaknak és vádlottnak joguk kell legyen arra, hogy legalább egy általuk megnevezett harmadik személlyel (például hozzátartozóval) indokolatlan késedelem nélkül kommunikálhassanak, habár e

jog gyakorlása korlátozható vagy késleltethető, „ha azt kényszerítő körülmények vagy arányos operatív követelmények indokolják” – ezekre a preambulum (36) bekezdésében találunk példákat.

A fenti jogok megilletik a keresett személyeket is az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban a végrehajtó tagállamban.

Jog a kommunikációhoz a konzuli hatóságokkal

A nem az adott tagállam állampolgárságával rendelkező, szabadságelvonással érintett gyanúsítottak és vádlottak számára biztosítani kell azt a jogot, hogy az állampolgárságuk szerinti állam konzuli hatóságait indokolatlan késedelem nélkül tájékoztassák a szabadságelvonásról, továbbá hogy – ha kívánják – kommunikálhassanak e hatóságokkal. Az ilyen személyeknek joguk van továbbá arra, hogy a konzuli hatóságokkal a szabadságelvonás alatt kommunikáljanak, valamint joguk van arra, hogy a konzuli hatóság jogi képviseléről gondoskodjon számukra. E jogok megilletik a keresett személyeket is az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban a végrehajtó tagállamban.

Közös rendelkezések

Amennyiben ideiglenes eltérés alkalmazására kerül sor az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jog, valamint a harmadik személy a szabadságelvonáskor történő tájékoztatásához, illetve a harmadik személlyel történő kommunikációhoz való jog kapcsán, annak meg kell felelnie a következő követelményeknek: arányosnak kell lennie, és nem terjedhet túl a szükséges mértéken; időben szigorúan korlátozottnak kell lennie; nem alapulhat kizárólag a feltételezett bűncselekmény típusán vagy súlyosságán; és nem sértheti általában véve az eljárás tisztességes lefolytatását.

Az irányelvben foglalt kötelezettségek teljesítése során figyelembe kell venni a veszélyeztetett gyanúsítottak és vádlottak sajátos szükségleteit.

A tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy a büntetőeljárás alatt álló gyanúsítottak és vádlottak, valamint az európai elfogatóparancssal kapcsolatos eljárások alatt álló keresett személyek hatékony jogorvoslati joggal rendelkezzenek az irányelv szerinti jogaik megsértése esetén. Az irányelv nem határozza meg e jogorvoslat jellegét, viszont azokban az esetekben, amikor egy bizonyítékot az ügyvédhez való jog megsértésével szereztek meg, vagy az e jogtól való eltérést a 6. cikk (3) bekezdése szerint engedélyezték, az így megszerzett bizonyíték mérlegelése során tiszteletben

kell tartani a védelem jogait és az eljárás tisztességességét [továbbiakért lásd a preambulum (50) bekezdését].

1.2.4. A három irányelv közös vonásai

Mindhárom irányelvet attól az időponttól kezdve kell a gyanúsítottakra és vádlottakra alkalmazni, amikor valamely tagállam illetékes hatóságai – hivatalos értesítés útján vagy más módon – tudomásukra hozzák, hogy bűncselekmény elkövetésével gyanúsítják vagy vádolják őket, az eljárás befejezéséig. Ez a megfogalmazás összhangban áll a „gyanúsítás” („charge”) fogalmának autonóm, az EJEB által elfogadott értelmezésével,⁵ és így az irányelvek egyes rendelkezéseinek hatálya kiterjedhet olyan személyekre is, akiket (még) nem vettek őrizetbe. Azonban további feltételek teljesülése is szükséges lehet, mielőtt egy irányelv bármely meghatározott rendelkezése alkalmazandóvá válik.

A három irányelv hasonlóan megfogalmazott kivételt tartalmaz a kisebb jogsértések vonatkozásában: ahol a tagállam joga úgy rendelkezik, hogy a szankciót a kisebb jogsértésért egy, a büntetőügyekben hatáskörrel rendelkező bíróságtól eltérő hatóság szabja ki, és az ilyen szankció kiszabásával szemben az említett típusú bírósághoz lehet fellebbezni, az irányelv kizárólag a bíróság a fellebbezést követő eljárása tekintetében alkalmazandó. Az ügyvédi segítség igénybeviteléhez való jogról szóló irányelv kimondja azt is, hogy a kivétel abban az esetben is vonatkozik a kisebb jogsértésekre, ha azokra szankcióként szabadságelvonás nem szabható ki.

Megjegyzendő, hogy a rendelkezések megfogalmazása kapcsán némi eltérés mutatkozik a három irányelv között, illetve azokon belül. Egyes esetekben a gyanúsítottak és a vádlottak jogai a tagállam abbéli kötelezettségeként jelennek meg, hogy a tagállam biztosítsa az adott jog érvényesülését, például: „[a] tagállamok biztosítják, hogy a gyanúsítottak és a vádlottak ügyvédi segítséget vehessenek igénybe” [az ügyvédi segítség igénybeviteléhez való jogról szóló 2013/48/EU irányelv, 3. cikk (1) bekezdés]. Más esetekben a jogok biztosítása ugyan a tagállam egyfajta kötelezettségeként jelenik meg, de anélkül, hogy a szöveg kifejezetten kitérne arra, hogy a kötelezettség egy jog érvényesülésével kapcsolatos, például: „[a] tagállamok biztosítják, hogy a szóban forgó büntetőeljárás nyelvét nem beszélő vagy nem értő gyanúsítottak vagy vádlottak késedelem nélkül tolmácsolást vehessenek igénybe” (a tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról szóló 2010/64/EU irányelv). Ezek a szövegezésbeli eltérések értelmezhetők úgy, mint amelyek az irányelvek egyes aspektusai közötti árnyalatnyi különbségeket tükrözik, és amelyeknek gyakorlati következményük is lehet. Például az állam azon kötelezettsége, hogy biztosítsa a

tolmácsolást azoknak, akik nem beszélnek vagy értik az eljárás nyelvét, értelmezhető úgy, hogy nem elegendő e kötelezettség „aktiválásához” önmagában az, ha a gyanúsított vagy a vádlott azt állítja, hogy nem beszél vagy érti az eljárás nyelvét. Azonban miközben a 2. cikk (1) bekezdésének szövegében nem jelenik meg a vonatkozó jog, a 2. cikkhez tartozó alcím „A tolmácsoláshoz való jog”, és a 2. cikk (3) bekezdésében jogként fogalmazódnak meg a fentiek. Ezért az az álláspontunk – legalábbis a jelen kutatás tekintetében –, hogy ezek a szövegezésbeli eltérések irrelevánsak, és az irányelvek rendelkezései jogokat keletkeztetnek a gyanúsítottak és a vádlottak számára, tekintet nélkül arra, hogy azokat kifejezetten jogként fogalmazzák-e meg.

1.2.5. További eljárási jogi irányelvek

Ugyan jelen kutatási projekt elsődlegesen az EU eljárási jogokkal kapcsolatos ütemtervnek részeként elfogadott első három irányelv gyakorlati alkalmazását vizsgálta, ki kell térni arra, hogy három további irányelvet is elfogadtak az ütemterv keretében. Ezek közül az egyik a projekt időtartama alatt lépett hatályba, míg kettő 2019-ben lép majd hatályba.

Az elsőt a fenti irányelvek közül, az ártatlanság vélelméről és a tárgyaláson való jelenlétről szóló irányelvet 2016. március 9-én fogadták el, 2018. április 1-jei átültetési határidővel.⁶ Ez az irányelv kimondja, hogy a gyanúsítottak és vádlottak mindaddig ártatlannak tekintendők, amíg bűnösségüket jogszerűen meg nem állapították. Ezen elv érvényesítése érdekében az irányelv számos kötelezettséget ró a tagállamokra, többek között a bűnösségre történő nyilvános utalások tiltása, valamint a gyanúsítottak és a vádlottak megjelenítése, a bizonyítási teher, illetve a hallgatáshoz való jog és az önvádra kötelezés tilalma kapcsán. Emellett az irányelv rendelkezik a vádlottak azon jogáról, hogy a tárgyalásukon jelen legyenek.

A büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermekek részére nyújtandó eljárási biztosítékokról szóló irányelvet 2016. május 11-én fogadták el, és 2019. június 11-én lép majd hatályba.⁷ Ez a leghosszabb és a legösszetettebb az eljárási jogokkal kapcsolatos ütemterv alapján elfogadott hat irányelv közül. Rendelkezéseinek célja annak biztosítása, hogy a büntetőeljárás során a gyanúsított vagy vádlott gyermekek (és azok a gyermekek, akik a végrehajtott tagállamban európai elfogatóparancs hatálya alatt állnak) képesek legyenek az ilyen eljárások megértésére és követésére, valamint a tisztességes eljáráshoz való joguk gyakorlására, továbbá, hogy megelőzhető legyen a gyermekek bűnismétlése és elősegíthető legyen társadalmi beilleszkedésük [preambulum, (1) bekezdés]. Így az irányelv előírja különösen azt, hogy a gyanúsított

vagy vádlott gyermekeket egyszerű és közérthető nyelven tájékoztassák a jogaikról, hogy őket főszabály szerint egy szülői felelősséget gyakorló személy kíséresse, és hogy főszabály szerint ügyvéd segítse őket.

Megjegyzendő, hogy miközben az eljárási jogokkal kapcsolatos ütemterv eredetileg azt irányozta elő, hogy a „kiszolgáltatott” gyanúsítottak és vádlottak büntetőeljárási jogairól is irányelv rendelkezik majd, nem született külön irányelv a kiszolgáltatott személyek büntetőeljárási jogairól (a gyerekeket leszámítva). Ahogy fent említettük, az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról szóló irányelv megköveteli, hogy alkalmazása során figyelembe vegyék a „veszélyeztetett”⁸ gyanúsítottak és vádlottak sajátos szükségleteit, a tájékoztatáshoz való jogról szóló irányelv pedig kimondja, hogy a tájékoztatás nyújtása során figyelembe kell venni a kiszolgáltatott gyanúsítottak és kiszolgáltatott vádlottak speciális igényeit. Egy nem kötelező erejű, 2013. november 27-én kiadott bizottsági ajánlás emellett arra ösztönzi a tagállamokat, hogy hozzanak létre mechanizmusokat és eljárásokat „valamennyi olyan gyanúsított és vádlott eljárási jogainak erősítésére, aki életkora, szellemi vagy fizikai állapota, illetve fogyatékossága miatt nem képes megérteni a büntetőeljárást, és hatékonyan részt venni abban”.⁹ Ennek előmozdítása érdekében a kiszolgáltatott személyeket gyorsan azonosítani kell, orvosi vizsgálat révén határozva meg kiszolgáltatottságuk mértékét és sajátos szükségleteiket.

A költségmentességről szóló irányelvet 2016. október 26-án fogadták el, 2019. május 25-i átültetési határidővel.¹⁰ Az irányelv értelmében azok a gyanúsítottak és vádlottak, akiket az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról szóló irányelv (a 2013/48/EU irányelv) szerint megillet az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jog a büntetőeljárás során, jogosultak kell legyenek költségmentességre, ha

- szabadságelvonással érintettek;
- számukra az ügyvédi segítség biztosítását az uniós jog vagy a nemzeti jog előírja; vagy ha
- a jelenlétük valamely nyomozási vagy bizonyításvételi cselekményen kötelező vagy megengedett.

A költségmentességhez való jog azokat az európai elfogatóparancs hatálya alatt álló keresett személyeket is megilleti a végrehajtó tagállamban történő letartóztatásuktól fogva, akiknek az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról szóló irányelv szerint joguk van ügyvédi segítség igénybevételére. A tagállamoknak lehetőségük van arra, hogy az ún. megalapozottságtól és/vagy az anyagi helyzettől tegyék függővé a költségmentességet, de a megalapozottságot minden esetben fennállónak kell tekinteni akkor, ha az eljárás bármely szakaszában a gyanúsítottat vagy a vádlottat azzal a céllal állítják az illetékes bíróság vagy bíró elé, hogy a fogva tartásáról

döntsenek; valamint a fogva tartás ideje alatt. Ez lefedi a rendőrség által letartóztatott vagy fogva tartott személyeket. A tagállamoknak meg kell tenniük a szükséges intézkedéseket – ideértve a finanszírozást is – annak biztosítása érdekében, hogy a költségmentességi rendszer hatékony és megfelelő minőségű legyen, és hogy a költségmentesség keretében nyújtott szolgáltatások olyan minőségűek legyenek, amely megfelelő az eljárás tisztességességének biztosítása szempontjából (a jogász szakma függetlenségének kellő tiszteletben tartása mellett).

1.3. A magyar büntetőeljárás

Ami a tisztességes eljárás alapelvét illeti, **Magyarország Alaptörvénye** kimondja a következőket:

XXVIII. cikk

(1) Mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el.

(3) A büntetőeljárás alá vont személynek az eljárás minden szakaszában joga van a védelemhez. A védő nem vonható felelősségre a védelem ellátása során kifejtett véleménye miatt.

Ami a büntetőeljárásokat illeti, a büntetőeljárásban a gyanúsítottak és a vádlottak eljárási jogainak megerősítését célzó EU-s ütemterv keretében elfogadott **irányelvek átültetése Magyarországon a büntetőeljárás törvény**, valamint az ahhoz **kapcsolódó alacsonyabb szintű jogforrások** (kormányrendeletek, miniszteri rendeletek, stb.) útján történik.¹¹

2018. július 1-ig a magyar büntetőeljárásra vonatkozó szabályokat a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: régi Be.) tartalmazta. **2018. július 1-jével hatályba lépett a büntetőeljárásról** szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: új Be.). Az alábbiakban az új Be. alapján mutatjuk be a magyar büntetőeljárás menetét.

Az új Be. szerint büntetőeljárás bűncselekmény gyanúja alapján indítható az ellen, akit bűncselekmény megalapozott gyanúja terhel.

A büntetőeljárás **nyomozási és bírósági szakaszból** áll. A büntetőeljárás az előkészítő eljárással kezdődik, majd nyomozással folytatódik, amely felderítésből és vizsgálatból áll. Az előkészítő eljárás célja annak megállapítása, hogy a bűncselekmény gyanúja fennáll-e.¹² A felderítés a megalapozott gyanú megállapításához szükséges adatok beszerzését, ezek biztosítását és az elkövető személyének felderítését célozza, míg a vizsgálat során az ügyészség, amennyiben szükséges, bizonyítási eszközöket szerez be, s ezek megvizsgálásának eredményeként dönt a gyanúsítottal szemben folyamatban lévő nyomozás befejezéséről.¹³ A nyomozást a nyomozó hatóság (ez az esetek többségében a rendőrséget¹⁴ jelenti) vagy az ügyész végzi;¹⁵ annak során értelemszerűen kihallgatják a büntetőeljárás e szakaszában „gyanúsítottként” azonosított terheltet is. Az első kihallgatás kezdetén a terheltet tájékoztatják arról, hogy mivel gyanúsítják – ez a „gyanúsítás közlése”, az érintett személy ekkor válik formálisan gyanúsítottá. A gyanúsítás közlése a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy – bizonyos, a törvényben felsorolt, jellemzően a személyi szabadságát érintő eljárási cselekmények esetén – jogosult a büntetőeljárás jogairól felvilágosítást kapni és védőt meghatalmazni, illetve védő kirendelését indítványozni.¹⁶

A nyomozás befejezését követően az ügyészség (mint közvádló) a vádiratnak a bírósághoz való benyújtásával emel vádat.¹⁷ 2018. július 1. óta az új Be. alapján lehetőség van a vádemelést megelőzően **egyezségre**, amelynek egyik feltétele a későbbi vádirattal egyezően a bűnösség beismerése. Az egyezséget mind a terhelt és védő, mind az ügyészség kezdeményezheti. Az egyezés megkötésére irányuló eljárásban a védő részvétele kötelező.¹⁸ Az egyezés nem terjedhet ki a történeti tényállásra és a bűncselekmény Büntető Törvénykönyv szerinti minősítésére, tárgyát elsődlegesen a szankció jellege és mértéke képezi, de további feltételekben (például jóvátétel, kár megtérítése, hatósággal való együttműködés) is megállapodhatnak a felek.¹⁹ A bíróság az egyezés törvényességét külön vizsgálhatja, annak tartalmát azonban nem változtathatja meg, az egyezséget jóváhagyja, vagy elutasítja az annak megfelelő vádirat alapján.²⁰

A vádemelést követő bírósági szakban az új Be.-vel megjelenő intézmény a tárgyalás **érdemi** előkészítését célzó **előkészítő ülés**, mely lehetőséget nyújt arra, hogy a vádlott és a védő a tárgyalást megelőzően kifejtse a váddal kapcsolatos álláspontját, s ekkor – amennyiben a terhelt nem tesz beismerő vallomást – kötelezően meg kell jelölnie a bizonyítási eszközöket, valamint azt a tényeket, amelyet ezekkel bizonyítani szándékozik. Később erre már csak akkor van lehetőség, ha a terhelt, illetve a védő igazolja, hogy a bizonyítási eszköz ekkor jutott tudomására. Ezt követően az elsőfokú bíróság **tárgyalást** tart, amelyre az ekkor már „vádlottként” azonosított terheltet is idézik, ám jelenléte a hatályos törvény szerint már nem feltétlenül kötelező.²¹

A bírósági eljárásban a bizonyítási eljárás a vádlott kihallgatásával kezdődik,²² az egyéb bizonyítási cselekményekről és azok sorrendjéről az eljáró bíróság határoz.²³ A bizonyítási eljárás befejezése után az ügyész és a védő perbeszédet tart, és a vádlott, a sértett, valamint a vagyoni érdekelt is felszólalhat.²⁴ A bíróság ezt követően hozza meg ügydöntő határozatát (ítéletét), amelyben dönt a vádlott bűnösségéről és a büntetéskiszabásról, valamint a törvényben felsorolt egyéb kérdésekről (például polgári jogi igény, szülői felügyeleti jog megszüntetése, bűnügyi költség).²⁵ Amennyiben az elsőfokú ítélet ellen a vád vagy a védelem fellebbez, az ítélet nem emelkedik jogerőre, és az ügyben másodfokú eljárásra kerül sor. A másodfokú bíróság ítélete ellen csak bizonyos, a Be. által meghatározott esetekben van helye fellebbezésnek.²⁶

Az eljárással érintett személy megjelölése a gyanúsítás közlése előtt „a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy”. A **terhelt** megjelölése a gyanúsítás közlése után „gyanúsított”, a vádemelést követően „vádlott”, a jogerős ügydöntő határozat kihirdetésével pedig „elítelt”.²⁷

A magyar büntetőeljárás során a gyanúsítottak, illetve a vádlottak esetében alkalmazható **személyi szabadságot érintő kényszerintézkedések** az őrizet és a bírói engedélyes kényszerintézkedések (távoltartás, bűnügyi felügyelet, letartóztatás, előzetes kényszergyógykezelés).²⁸ Az új Be. *által bevezetett* „bűnügyi felügyelet” gyűjtőfogalomként magában foglalja a házi őrizetet, a lakhelyelhagyási tilalmat, valamint a bűnügyi távoltartást és jelentkezési kötelezettséget.²⁹

Az őrizetbe vétel a terhelt személyi szabadságának átmeneti, bírói döntés nélküli elvonása, amely szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény megalapozott gyanúja esetén rendelhető el, feltéve, hogy a terhelt előzetes letartóztatása valószínűsíthető, illetve tettenérés és a személyi azonosság megállapíthatóságának hiánya esetén (ez utóbbi lehetőség az új Be.-vel nyílt meg). Az őrizet legfeljebb 72 óráig tarthat, ennek elteltével a terheltet – ha a bíróság bírói engedélyes kényszerintézkedés elrendeléséről nem határozott – szabadon kell bocsátani.³⁰ Az őrizetbe vételt rendőrségi fogdán kell végrehajtani.³¹

A **letartóztatás** a terhelt személyi szabadságának bírói elvonása a jogerős ügydöntő határozat meghozatala előtt, amelyet mind a nyomozási, mind a bírósági szakaszban elrendelhetnek (a vádirat benyújtásáig az ügyész indítványára az ügynevezett nyomozási bíró,³² azt követően pedig a perbíróság), a vádirat benyújtása előtt elrendelt letartóztatást pedig a vádirat benyújtása után a perbíróság fenntarthatja. A vádirat benyújtása után az elsőfokú bíróság által elrendelt vagy fenntartott letartóztatás az elsőfokú bíróság ügydöntő határozatának kihirdetéséig tart. A gyanúsítottak és a vádlottak tehát akár a meggyanúsításuktól az elsőfokú ítélet meghozataláig tartó

időszak egészét letartóztatásban tölthetik (azzal, hogy az esetek többségében érvényesül egy abszolút felső időkorlát).³³ A letartóztatást főszabály szerint büntetés-végrehajtási intézetben kell végrehajtani.³⁴

Az őrizetbe vétel előtt sor kerülhet **előállításra** is, a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény alapján. E szerint a rendőr a további intézkedés megtétele céljából elfogja és az illetékes hatóság elé állítja például azt, akit szándékos bűncselekmény elkövetésén tetten értek; valamint a hatóság vagy az illetékes szerv elé állíthatja például azt, aki bűncselekmény elkövetésével gyanúsítható. (Az e jogszabályi rendelkezések alapján előállított személyek nem minősülnek gyanúsítottaknak, hiszen velük a gyanúsítást még nem közölték.) A rendőrség az előállítással a személyi szabadságot csak a szükséges ideig, de legfeljebb nyolc órán át korlátozhatja. Ha az előállítás célja még nem valósult meg, indokolt esetben ezt az időtartamot a rendőri szerv vezetője egy alkalommal négy órával meghosszabbíthatja.³⁵ Az előállítás időtartama az őrizetbe vétel időtartamába beleszámít.³⁶

1.4. A kutatás módszertana

A magyar jogszabályi jogi környezet elemzése mellett a vonatkozó európai uniós irányelveknek való megfelelés vizsgálatát erős empirikus alapokra kívántuk helyezni. Mint azt a bevezetőben említettük, a „*Fogva tartás a rendőrségen*” (*“Inside Police Custody”*) projekt eredeti módszertana szerint a projektpartnerek, így a Magyar Helsinki Bizottság is ügyvédek kísért volna kihallgatásokra. Magyarországon az eredeti tervek szerint két kutató egy budapesti és egy vidéki rendőrkapitányságon töltött volna el hosszabb időt, melynek során összesen 72 munkanapnyi megfigyelést végeztek volna. A korábbi külföldi kutatási tapasztalatok alapján ez több száz kihallgatás megfigyelését tette volna lehetővé. A kihallgatások megfigyelését rendőrökkel, ügyvédekkel és tolmácsokkal készült interjúk egészítették volna ki.

A kutatás részleteit az Országos Rendőr-főkapitánysággal (ORFK) és a Legfőbb Ügyészséggel egyeztetve az Magyar Helsinki Bizottság, az ORFK álláspontja szerint ugyanis az ügyészség szakmai felügyelete és részvétele szükséges volt a kutatás jogi háttérének felügyelete során. Az egyeztetéseket 2016 szeptemberében kezdtük meg. A Legfőbb Ügyészség hozzájárult a kutatás elvégzéséhez, az ORFK azonban – hosszas tárgyalások után – 2017 júniusában közölte, hogy sem a rendőri interjúkat, sem a kihallgatások résztvevő megfigyelését nem teszi lehetővé.

Az empirikus adatgyűjtés végül interjú módszerrel történt. Összesen 15 ügyvéddel, két, kihallgatásokon rendszeresen közreműködő tolmáccsal, valamint a Független Rendészeti Panasztestület (FRPT) és az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala (AJBH) egy-egy munkatársával készítettünk interjúkat, 2017. december és 2018. február között. Az interjúalanyok átlagosan 2002 óta dolgoznak a szakmában, a legrégebb óta ezen a területen dolgozó válaszadó 1985 óta van a területen. Van közöttük volt bíró, volt ügyész, több évtizedes tapasztalattal bíró volt rendőr, és volt alkotmánybírói munkatárs is. Az FRPT vizsgálati jogköre ugyan szűkebb a jelen kutatás tárgyánál, azonban az FRPT munkatársával készített interjú segítséget nyújtott a tágabb kontextus, a kapcsolódó rendőri intézkedések megismeréséhez. Az interjúk során egységes kérdéssorokat alkalmaztunk, de ezek mentén egy-egy témakör kapcsán az interjúalanyok részletesen ismertethették tapasztalataikat. A kérdések az elmúlt fél év gyanúsított kihallgatásokkal kapcsolatos tapasztalataira vonatkoztak. Amennyiben az interjúalanyok az elmúlt fél évből nem volt releváns tapasztalata, a legutóbbi releváns tapasztalatok megosztására kértük. Ezúton is köszönjük az interjúalanyoknak az együttműködést és értékes válaszaikat.

A magyar kutatás adatgyűjtési szakasza 2018. március 1-én zárult le, a kutatási jelentés 2018 júliusában íródott. Ezért a dokumentum jellemzően nem reflektál azokra az új büntetőeljárás törvény végrehajtásához kapcsolódó alacsonyabb rendű normákra (így például ORFK utasításokra), amelyek ezt követően születtek, vagy módosultak a kodifikációs folyamatban. A magyar kutatás eredményeiből magyar és angol nyelvű országjelentés készült. A magyar jelentés tartalmaz néhány többlet információt, így például a magyar szövegbe beépítettünk néhány szakmai javaslatot azok közül, amelyek a 2018. december 14-én megtartott, a kutatás eredményeit bemutató szakmai rendezvényen hangzottak el, és amelyekről úgy gondoltuk, hogy teljesebbé teszik a jelentést.

A „*Fogva tartás a rendőrségen*” projekt keretében végzett kutatás (a továbbiakban: IPC-kutatás) eredményei mellett a jelen tanulmányban a Magyar Helsinki Bizottság egyes további kutatásainak eredményeire is kitérünk majd, különös tekintettel az alábbiakra:

- Szervezetünk 2015 óta tagja a JUSTICIA hálózatnak,³⁷ amely 17 európai uniós tagállam civil szervezeteit tömöríti, és amelynek célja a terheltek és sértettek büntetőeljárás jogainak minél hatékonyabb érvényesítése. A JUSTICIA hálózat égisze alatt, a litván Human Rights Monitoring Institute³⁸ koordinálásával zajlott le 2015 végén az *„EU-irányelvek a gyakorlatban: A büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról szóló EU-irányelv átültetésének vizsgálata”* című, hét európai uniós

tagállamot lefedő nemzetközi kutatási projekt, az Európai Bizottság Büntetőjogi Jogérvényesítés Programja és az Open Society Foundations támogatásával. A kutatási projekt keretében a Magyar Helsinki Bizottság a jogszabályi környezet elemzése mellett több mint 20, büntetőeljárásokban védőként eljáró ügyvéd körében végzett kérdőíves felmérés és interjúk, valamint öt rendőrrel folytatott interjú segítségével vizsgálta a büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról szóló 2012/13/EU irányelv érvényesülését.³⁹

- 2015-ben elindított, „7. cikk – A büntetőügyek irataihoz való hozzáférés Magyarországon” című, az Európai Unió által támogatott kutatási projektjében a Magyar Helsinki Bizottság azt tűzte ki célul, hogy megvizsgálja a büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról szóló 2012/13/EU irányelv 7. (az ügy anyagaiba való betekintés jogát biztosító) cikkének érvényesülését Magyarországon. A projekt azt vizsgálta, hogy vannak-e jogszabályi és gyakorlati hiányosságok a büntetőügyek irataihoz való hozzáférés terén, és ha igen, milyen módon lehetne ezeket megoldani. Emellett a projekt célkitűzése volt az is, hogy Európa-szerte hozzájáruljon az irányelv 7. cikkének megfelelő implementációjához egy olyan módszer kidolgozásával és tesztelésével, amellyel értékelhető, hogy a gyakorlatban hogyan érvényesül-e a terhelt (és védők) joga az ügy anyagaihoz való hozzáféréshez. A projekt keretében végzett kutatás során 11 nyomozási bírói feladatokat ellátó bíróval készült kutatási interjú, 10 ügyész adott választ írásban kérdéseinkre, 17 ügyvéddel készült kutatási interjú, és 50 büntetőügy kapcsolódó iratait elemeztük. A kutatás eredményeit és javaslatainkat 2017 júniusában egy szakmai konferencia keretében vitattuk meg az érintett szervezetekkel és szakemberekkel, majd a kutatási jelentést az ott elhangzottakra is figyelemmel véglegesítettük.⁴⁰
- A Magyar Helsinki Bizottság partnerként vett részt a 2016 júniusában elindult, „A büntetőeljárás jogok erősítése: az ügyvédhez és a költségmentességhez való jog hatékony implementációja a Stockholmi Program szerint” című, a Bolgár Helsinki Bizottság⁴¹ által koordinált projektben, amely az Európai Unió támogatásával valósult meg. A projekt célja a következő volt: az ügyvédi segítség igénybevételéhez való joggal kapcsolatos 2013/48/EU irányelv és az Európai Bizottság 2013/C 378/03 számú, a büntetőeljárások terheltjeinek költségmentességével kapcsolatos ajánlása érvényesülésének vizsgálata öt európai uniós tagállamban; az e jogokkal kapcsolatos jó gyakorlatok meghatározása; a büntetőeljárás szereplői közötti párbeszéd előmozdítása; valamint annak elősegítése, hogy a szakemberek minél

szélesebb körű ismeretekkel rendelkezzenek az ügyvéd igénybevételéhez és a költségmentességhez való joggal kapcsolatos nemzetközi és európai uniós standardokról. A projekt keretében lefolytatott magyarországi kutatás részeként a Magyar Helsinki Bizottság elemezte 150 lezárt büntetőügy iratait, emellett interjút készítettünk a rendőri állomány nyolc, megyei rendőrfőkapitányságokon szolgálatot teljesítő tagjával, valamint két fókuszcsoportos beszélgetésre is sor került Budapesten, illetve egy megyeszékhelyen, amelyeken összesen 15 ügyvéd és két ügyvédjelölt vett részt. Mindemellett workshopokat is tartottunk ügyvédek számára.⁴²

Mivel az új Be. csak 2018. július 1-jén lépett hatályba, az IPC-kutatás keretében lefolytatott (illetve a korábbi projekteken lefolytatott) interjúk megállapításai értelemszerűen nem az új Be. hatálya alatt folytatott gyakorlatra, hanem a régi Be. alapján kialakult gyakorlatra vonatkoznak. **Így a jelen kutatási jelentésben egyrészt azt mutatjuk be, hogy a régi Be. hatálya alatt a jogszabályi rendelkezések és a gyakorlat mennyiben felelt meg a vonatkozó EU-s irányelveknek, másrészt pedig azt elemezzük, hogy az új Be. és végrehajtási szabályai mennyiben kezelik a korábbi jogi és gyakorlati hiányosságokat, és mennyiben felelnek meg az irányelveknek.**

2. A tolmácsoláshoz és fordításhoz való jog a büntetőeljárásokban

2.1. A hazai szabályozás és a vonatkozó EU-s irányelvnek való megfelelése

A büntetőeljárás során a tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról szóló 2010/64/EU irányelv (a továbbiakban: 2010/64/EU irányelv) 2. cikk (1) bekezdésével összhangban a régi Be. is kimondta, hogy a büntetőeljárásban mind szóban, mind írásban mindenki az anyanyelvét, törvénnyel kihirdetett nemzetközi szerződés alapján, az abban meghatározott körben regionális vagy kisebbségi nyelvét, vagy – ha a magyar nyelvet nem ismeri – az általa ismertként megjelölt más nyelvet használhatja.⁴³

Az új Be. koncepcionális változást ebben a tekintetben nem hoz, **rendelkezései szintén megfelelnek a 2010/64/EU irányelv 2. cikk (1) bekezdésének, és biztosítják az anyanyelv, a nemzetiségi nyelv, illetve a terhelt által ismert más nyelv használatához való jogot:**

8. § (1) A büntetőeljárás nyelve a magyar. A Magyarországon élő, törvényben elismert nemzetiségek tagjai a büntetőeljárásban a nemzetiségi anyanyelvüket használhatják.

(3) A büntetőeljárásban mindenki jogosult az anyanyelvét használni.

78. § (1) Ha a büntetőeljárásban részt vevő személy a nem magyar anyanyelvét, nemzetiségi anyanyelvét vagy törvénnyel kihirdetett nemzetközi szerződésben meghatározott egyéb anyanyelvét kívánja használni, – lehetőleg a jogi szaknyelv megfelelő ismeretével rendelkező – tolmácsot kell igénybe venni.

(2) Ha az anyanyelv használata aránytalan nehézségbe ütközne, a magyar nyelvet nem ismerő személy által ismertként megjelölt más nyelv használatát kell tolmács útján biztosítani.

Emellett a nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól szóló 100/2018. (VI. 8.) Korm. rendelet (a továbbiakban: új Nyer.) a következőt írja elő:

47. § (1) Ha a büntetőeljárásban részt vevő személy nem magyar anyanyelvű, kérelmére tolmácsot akkor is ki kell rendelni, ha ismeri a magyar nyelvet.

A 2010/64/EU irányelv 2. cikk (3) bekezdése értelmében a tolmácsoláshoz való jog biztosítása magában foglalja „a hallásban vagy beszédben akadályozott személyeknek történő segítségnyújtást” is. Ezzel összhangban a régi Be. is rendelkezett arról, hogy a hallássérült vagy siketvak terhelteket kérésükre jelnyelvi tolmács közreműködésével kell kihallgatni, a hallássérült és a beszéd fogyatékos személyek pedig kérésükre írásban is tehetnek nyilatkozatot kihallgatás helyett.⁴⁴

Az új Be. szintén összhangban áll a 2010/64/EU irányelv 2. cikk (3) bekezdésével, és biztosítja a jelnyelvi tolmács és az írásbeli nyilatkozattétel lehetőségét:

78. § (3) Ha a kihallgatandó személy hallássérült, kérésére jelnyelvi tolmács közreműködésével kell kihallgatni, vagy a kihallgatás helyett írásbeli vallomást is tehet.

(4) Ha a kihallgatandó személy siketvak, kérésére jelnyelvi tolmács közreműködésével kell kihallgatni.

(5) Ha a kihallgatandó személy beszéd fogyatékos, kérésére a kihallgatás helyett írásban tehet vallomást.

Emellett az új Be. **üdvözlendő rugalmasságot épít a rendszerbe**, amikor azok számára is lehetővé teszi a jelnyelvi tolmács igénybevételét, akik nem esnek a hallássérült, siketvak vagy beszéd fogyatékos kategóriákba, de más okból nem képesek kommunikálni, vagy abban súlyos fokban korlátozottak:

78. § (6) Ha a kihallgatandó személy a (3)–(5) bekezdésben meghatározottakon kívül más okból nem képes kommunikálni, vagy abban súlyos fokban korlátozott, jelnyelvi tolmács közreműködésével kell kihallgatni vagy a kommunikációt más megfelelő módon kell biztosítani.

A régi Be. a 2010/64/EU irányelv 2. cikk (2) bekezdésével ellentétes módon nem biztosított kifejezetten lehetőséget arra, hogy a védő a konzultáció során a hatóság által kirendelt tolmács segítségével kommunikálhasson a védencével. (Ugyanakkor amennyiben a konzultációra a kihallgatás előtt került sor, a gyakorlatban a védők igénybe vehették a kihallgatáson egyébként közreműködő tolmácsot.)

Az új Nyer. jelentős változást hoz a 2010/64/EU irányelvnek való megfelelés érdekében, kifejezetten biztosítva a tolmácsolást a védővel való konzultáció során:

141. § A nyomozó hatóság tolmács kirendelésével biztosítja, hogy

a) a fogva tartott gyanúsított vagy a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy a fogva tartás helyén, illetve

b) a szabadlábon lévő gyanúsított vagy a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy az eljárási cselekményt megelőzően vagy azt követően

a védővel való kapcsolattartás során a nyelvhasználat jogát gyakorolhassa.

Ellentétes azonban a 2010/64/EU irányelv 2. cikk (4) bekezdésével, hogy se a régi, se az új Be., se ezek végrehajtási rendeletei **nem határoznak meg semmilyen eljárást vagy mechanizmust** „annak megállapítására, hogy a gyanúsítottak vagy a vádlottak beszélnek-e és értik-e a büntetőeljárás nyelvét, és szükségük van-e tolmács segítségére”, bár a helyzeten javít a fent idézett új Nyer. vonatkozó előírása (47. § (1)), mely szerint ha a büntetőeljárásban részt vevő személy nem magyar anyanyelvű, kérelmére tolmácsot akkor is ki kell rendelni, ha ismeri a magyar nyelvet.

Ami a **lényeges iratok fordításához való jogot** illeti, a régi Be. úgy rendelkezett, hogy annak „a határozatnak és más hivatalos iratnak a lefordításáról, amelyet e törvény szerint kézbesíteni kell, az a bíróság, ügyész, illetőleg nyomozó hatóság gondoskodik, amelyik a határozatot meghozta, illetőleg a hivatalos iratot kibocsátotta”.⁴⁵ Miután a szabadságelvonásról szóló határozatokat, a vádiratot, valamint az ítéletet a terhelteknek a régi Be. szerint is kézbesíteni kellett, a fenti szabályozás összhangban állt a 2010/64/EU irányelv 3. cikk (1) és (2) bekezdéseivel. Emellett a régi Be. lehetővé tette, hogy a kézbesítendő iratot ne kelljen lefordítani, ha arról az érintett kifejezetten lemond – ezt pedig bizonyos feltételek mellett a 2010/64/EU irányelv 3. cikk (8) bekezdése is lehetővé teszi.

Az új Be. a régi Be. koncepcióját követi, azzal, hogy szintén a „**kézbesítendő ügyiratok**” lefordítását követeli meg, **megfelelve a 2010/64/EU irányelv 3. cikk (1) és (2) bekezdéseinek:**

78. § (7) Az e törvény szerint kézbesítendő ügyirat lefordításáról az a bíróság, ügyész, illetve nyomozó hatóság gondoskodik, amelyik a határozatot meghozta vagy az egyéb ügyiratot kibocsátotta.

(8) Törvény eltérő rendelkezése hiányában a kézbesítendő ügyiratot nem kell lefordítani, ha erről a címzett kifejezetten lemond.

Emellett a régi Be.-vel egyezően az új Be. is kifejezetten kimondja mind a vádirat, mind az ítélet és az ügydöntő végzés tekintetében, hogy azoknak csak az adott terhelte vonatkozó részét kell az eljárásban addig használt nyelvre lefordítani.⁴⁶

Se a régi, se az új Be. nem ad azonban lehetőséget arra, hogy a terheltek vagy védők kérelmet nyújtsanak be egyéb iratok lefordítására, arra tekintettel, hogy azok álláspontjuk szerint lényegesnek minősülnek, **ami ellentétes a 2010/64/EU irányelv 3. cikk (3) bekezdésével**. Se a régi, se az új Be. rendszerében **nem hoznak emellett külön határozatot a tolmácsolás vagy a fordítás szükségtelenségéről**, így nem érvényesül 2010/64/EU irányelv 2. és 3. cikk (5) bekezdésének azon követelménye, hogy a terheltek megtámadhassák a tolmácsolás szükségtelenségét megállapító határozatot, illetve azt a határozatot, amely megállapítja, hogy nincs szükség az iratok vagy azok részeinek lefordítására.

Ami a 2010/64/EU irányelv 7. cikkében foglalt **jegyzőkönyvezési követelményt** illeti, annak **mind a régi Be., mind az új Be., megfelel**, mivel mindkettő előírja, hogy a jegyzőkönyvekben fel kell tüntetni az eljárási cselekményen jelen levők nevét, illetve hogy az eljárásban milyen minőségben vesznek részt, így a tolmács nevét is.⁴⁷ Emellett az **új Nyer.** szerint a jegyzőkönyvnek tartalmaznia kell többek között a tolmács elérhetőségét és igazolványszámát, ez utóbbi hiányában azonosításához szükséges további személyes adatait, illetve a tolmácsolás nyelvét is.⁴⁸

A régi Be. szerint abban az esetben, ha a terhelt hallássérült, beszéd fogyatékos, vak, illetőleg a magyar nyelvet nem ismeri, vagy az eljárás során regionális vagy nemzetiségi nyelvét használta, a tolmácsolás és a fordítás költségeit az állam viseli, abban az esetben is, ha megállapítják a terhelt bűnösségét.⁴⁹ Ez szintén összhangban áll a 2010/64/EU irányelvvel, amelynek 4. cikke szerint a tagállamok az eljárás kimenetelétől függetlenül fedezik a 2. és 3. cikk alkalmazásából származó tolmácsolási és fordítási költségeket.

Az **új Be.** e tekintetben sem hoz változást, és a **2010/64/EU irányelv 4. cikkével összhangban mentesíti a nyelvhasználatukkal kapcsolatos költségek viselése alól a terhelteket**, az eljárás kimenetelétől függetlenül:

576. § (1) Az állam viseli [...]

b) azt a költséget, amely annak kapcsán merült fel, hogy a vádlott hallássérült, beszéd fogyatékos, vak, siketvak, illetve a magyar nyelvet nem ismeri, vagy az eljárás során nemzetiségi anyanyelvét használta.

Kiemelendő emellett, hogy **az új Be. szerint az eljárási cselekményen a részvétel telekommunikációs eszköz útján is biztosítható**, és ez a tolmácsokra is vonatkozik, akik nem csupán videó, hanem csak hangot továbbító eszköz útján is részt vehetnek az eljárási cselekményen.⁵⁰ Ez a lehetőség összhangban áll a 2010/64/EU irányelv 3. cikk (6) bekezdésével, és elősegítheti, hogy az olyan ritkább nyelvet beszélő terheltek esetében is megfelelő legyen a tolmácsolás az eljárási cselekményeken, amelyeket kevesebb tolmács ismer, illetve ne húzódjon el az eljárás a tolmácshiány miatt (hiszen így például a tolmácsnak nem kell az ország másik felébe elutaznia).

Ami a **tolmácsolás és a fordítás minőségét** illeti, a régi Be. egyrészt kimondta, hogy a külön **jogszabályban meghatározott feltételeknek megfelelő személy vehető igénybe tolmácsként, illetve szakfordítóként**, ugyanakkor úgy rendelkezett, hogy **ha ez nem lehetséges, kellő nyelvismerettel rendelkező más személy is kirendelhető**.⁵¹ Ez utóbbi lehetőség veszélyeztetheti annak az irányelvi követelménynek a teljesülését, hogy a tolmácsolás és fordítás minőségének elégségesnek kell lennie a tisztességes eljárás garantálásához. (Lásd lejjebb a 2.8. fejezetet e tekintetben.) Ugyanakkor a belügyminiszter irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályairól és a nyomozási cselekmények jegyzőkönyv helyett más módon való rögzítésének szabályairól szóló 23/2003. (VI. 24.) BM-IM együttes rendelet (a továbbiakban: régi Nyer.) rendelkezései értelmében a tanút és a terhelteket meg kellett kérdezni arról, hogy a tolmácsot megértették-e, az erről szóló nyilatkozatukat pedig jegyzőkönyvbe kellett foglalni.⁵²

Az új Be. ugyanazt a szabályt tartalmazza a kirendelhető tolmácsok, illetve szakfordítók tekintetében, mint a régi Be.:

201. § (1) A szakértőre vonatkozó rendelkezések a tolmácsra is irányadók azzal, hogy tolmácsként a jogszabályban meghatározott feltételeknek megfelelő személy vehető igénybe. Ha ez nem lehetséges, eseti tolmácsként kellő nyelvismerettel rendelkező más személy is kirendelhető. Tolmácsra a szakfordítót is érteni kell.

Az új Nyer. emellett (részben a régi Nyer.-hez hasonlóan) garanciaként fogalmazza meg az alábbiakat:

47. § (2) Ha az eljárási cselekmény során tolmácsot kell igénybe venni, a jegyzőkönyv tartalmazza az alábbiakat is: [...]

d) a büntetőeljárásban részt vevő személy nyilatkozatát arról, hogy a tolmácsolást megértette-e.

(3) A nyomozó hatóság lehetőség szerint a tolmács igénybevétele nélkül is meggyőződik arról, hogy a büntetőeljárásban részt vevő személy a tolmácsolást megértette-e.

Az új Be. 201. § (1) bekezdésében hivatkozott külön rendeletek a korábbiakkal azonosak, új végrehajtási rendeletek nem születtek. Ezek alapján szakfordítást vagy tolmácsolást az végezhet, aki szakfordító vagy tolmácsolással rendelkezik,⁵³ hiteles fordítást, fordítás hitelesítését, valamint idegen nyelvű hiteles másolatot – ha jogszabály eltérően nem rendelkezik – csak az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda (OFFI) készíthet.⁵⁴ A vonatkozó IM rendelet⁵⁵ emellett a következőket írja elő a tolmácsolás kapcsán:

6. § (1) A budapesti székhelyű bíróságnál, ügyészségnél, valamint nyomozó hatóságnál (a továbbiakban együtt: bíróság) a tolmácsolást az OFFI látja el.

(2) Ha az OFFI-nak a szükséges nyelvben jártas tolmácsa nincs, továbbá a nem budapesti székhelyű bíróságnál a tolmácsolásra a bíróság illetékességi területén a szakigazgatási szervnél nyilvántartott tolmácsot kell kirendelni.

(3) Ha az (1)–(2) bekezdés alapján a tolmácsolás nem biztosítható, annak ellátására a szükséges nyelvben jártas más alkalmas személyt kell kirendelni.

(4) Ha a nem budapesti székhelyű bíróságnál a tolmácsolás szakképzett tolmács vagy más alkalmas személy kirendelésével nem biztosítható, az OFFI bármely bíróságnál köteles a tolmácsolást ellátni.

Kifejezetten a **2010/64/EU irányelv 5. cikk (3) bekezdésének való megfelelés** érdekében került a vonatkozó rendeletbe, hogy a „bíróság vagy hatóság előtt folyó eljárásban kirendelt szakfordítót, illetve tolmácsot az ügyre vonatkozó tényekre és adatokra nézve **titoktartási kötelezettség** terheli”.⁵⁶

Ami a **panasztételnek** a 2010/64/EU irányelv 2. és 3. cikk (5) bekezdésében megkívánt lehetőségét illeti, **se a régi, se az új Be. nem írja elő kifejezetten**, hogy a terheltek panaszt tehetnek, ha a tolmácsolás, illetve a fordítás minősége nem elégséges a tisztességes eljárás védelméhez, illetve biztosításához.

2.2. A tolmácsolásra és fordításra való igény mértéke

Arra vonatkozóan nem érhető el nyilvános adat, hogy hány esetben rendelnek ki évente tolmácsot, illetve szakfordítót az egyes eljárásokban, és arra sem, hogy milyen gyakran fordul elő, hogy a terheltek nem értik a magyar nyelvet. A nagyságrendeket ellenben talán érzékelteti a jogerős határozattal befejezett büntetőeljárások terhelteinek állampolgárság szerinti megoszlása: például **2016-ban** (ez az Országos Bírósági Hivatal weboldalán elérhető legfrissebb adat) **a felnőtt korú terheltek 6,2% volt nem magyar állampolgár,**⁵⁷ **míg a fiatalok terheltek esetében ez az arány 0,1% volt.**⁵⁸

2.3. A tolmácsolás és fordítás szükségességének megállapítása és a megfelelő nyelv kiválasztása

Ahogy fent bemutatuk, se a régi, se az új Be., illetve végrehajtási szabályaik sem adnak kifejezett iránymutatást arra, hogy a hatóságok hogyan állapítsák meg, „hogya a gyanúsítottak vagy a vádlottak beszélnek-e és értik-e a büntetőeljárás nyelvét, és szükségük van-e tolmács segítségére”.

Az IPC-kutatásban az ügyvédek az interjúk során szintén egybehangzóan állították, hogy **nincs a tolmács szükségességének megállapítására külön gyakorlata a rendőrségnek**. Az egyik interjúalany megfogalmazásában: „ha nem magyar állampolgár [a terhelt], nem gondolkodnak, egyből kirendelik a tolmácsot”. Azt, hogy a rendőrség gyakran a gyanúsított állampolgársága alapján rendel ki tolmácsot, öt interjúalany is megerősítette. Három interjúalany találkozott olyan esettel, amikor a rendőrség a gyanúsított neve alapján azonosított nyelvet és rendelt ki tolmácsot. Az FRPT tapasztalatai szerint sincs kialakult gyakorlat vagy módszer annak megállapítására a rendőrség részéről, hogy szükséges-e tolmács bevonása, illetve, hogy milyen nyelvű tolmácsra van szükség.

Az ügyvédek tapasztalatai alapján előfordul az is, hogy a ritka, kevesek által beszélt anyanyelvű terheltet megpróbálják meggyőzni a rendőrök, hogy fogadja el az angol nyelvű tolmácsolást. Több interjúalany beszámolója szerint abban az esetben, ha a gyanúsított bármilyen alacsony szinten beszél magyarul, nem biztosítanak számára tolmácsot, de ez gyakran jelenti azt, hogy a terhelt nem ért mindent. Az egyik ügyvéd beszámolt egy olyan ügyről, amelyben ügyfele a Be. szakkifejezéseit láthatóan nem értette meg magyarul, mégsem biztosítottak számára tolmácsot.

Az AJBH munkatársa arra hívta fel a figyelmet, hogy az eljárási jogok maximális érvényesülése érdekében a tolmács igénybevétele akkor is szükséges, ha a nyomozó hatóság tagja esetleg beszél a kérdéses idegen nyelvet. Saját tapasztalatai szerint a tolmács biztosítása általában megoldott.

Sajátos problémát vetett fel a Z.H. kontra Magyarország ügy (28973/11), amelyben az Emberi Jogok Európai Bíróságának arról kellett állást foglalnia, hogy összeegyeztethető-e az Egyezmény 5. cikkével 2. (amely szerint „minden letartóztatott személyt haladéktalanul tájékoztatni kell az általa értett nyelven letartóztatása okairól és az ellene felhozott vádról”) a nyomozó hatóság azon eljárása, hogy a siketnéma, értelmi fogyatékossgal élő, írni és olvasni nem tudó, a hivatalos jelnyelvet nem ismerő gyanúsítottat olyan jelnyelvi tolmács közreműködésével hallgatta ki, akit ő nem

értett. A bíróság arra a következtetésre jutott, hogy ebben a helyzetben elvárható lett volna, hogy a nyomozóhatóság próbáljon ésszerű keretek között alkalmazkodni a terhelt speciális helyzetéhez, és az eljárásba, ha nem is tolmácsként, de valamilyen módon bevonja a panaszos anyját, aki gyakorlatilag egyedüliként értette a fia által használt speciális jelnyelvet. Bár az ilyen helyzet nyilvánvalóan rendkívül ritka és szélsőséges, a Be. nem tartalmaz iránymutatást ezekre az esetekre.

2.4. Tolmácsolás az őrizet kezdeti szakaszában

Az FRPT tapasztalatai szerint az eljárás kezdeti szakaszában problémát okoz a tolmács jelenlétének hiánya. A testület munkatársa szerint **a kihallgatás előtt gyakran elmarad a tolmács bevonása az eljárásba** – ezt a problémát többször jelezték az Országos Rendőr-főkapitányságnak (ORFK). Elmondása szerint ugyan a tolmács megérkezéséig is végez eljárási cselekményeket a rendőrség, de tolmács hiányában a terhelttel való kommunikáció korlátozott, ami aláássa az eljárási jogok érvényesülését. Ilyen esetekben a tájékoztatáshoz való jog is súlyosan sérülhet.

2.5. Tolmácsolás az ügyvédi konzultáció során

Ahogy már egy 2009-es tanulmányunkban is írtuk, a régi Be. idején probléma volt, „hogy az állam nem biztosít tolmácsot a kirendelt védő és védence közötti konzultációhoz. Ez jelentős egyenlőtlenséget teremt a rászoruló és a fizetni tudó terheltek között. Míg azok a terheltek, akik megengedhetik maguknak, hogy ügyvédet hatalmazzanak meg, az ügyvéddel való konzultáció során történő tolmácsolást is meg tudják fizetni, addig a rászoruló terheltek – hacsak az ügyvéd nem beszéli az adott nyelvet – csak közvetlenül az eljárási cselekmény előtt tudnak konzultálni kirendelt védőjükkel, amikor a tolmács elérhető, ráadásul kénytelenek a hatóság által kirendelt tolmácsra hagyatkozni. Ez különösen aggályos a nyomozási szakaszban.”

⁵⁹ Ahogy fent bemutattuk, ezt **a problémát az új Nyer. nagyrészt kezeli a tolmács biztosításával a védővel való konzultációhoz** a fogva tartott terheltek számára, illetve a szabadlábon levő terheltek esetében annak előírásával, hogy az eljárási cselekményt megelőzően vagy azt követően a nyomozó hatóság által kirendelt tolmács segítségével kommunikálhatnak védőjükkel.

Az IPC-kutatásban részt vevő ügyvédek úgy nyilatkoztak, hogy ha az ügyvéd a saját nyelvtudására támaszkodva le tudja bonyolítani a konzultációt, jellemzően ezt választja, mert „tart” attól, hogy a hatóság által kirendelt tolmács fordítson a kihallgatáson is és a konzultáció során is. A védői konzultáción ugyanis olyan többlet-információkhoz jut, amelyek befolyásolhatják a fordítás „árnyalását” és ezt senki nem is tudja ellenőrizni. Emellett **„nem könnyű átverni a rendőrségen, ha a védő maga kíván tolmácsot vinni a gyanúsítottal való konzultációra”** – mondta az egyik interjúalany. Egy másik válaszadó azt is problémásnak találta, hogy **a tolmácsokat a rendőrség rendeli ki és fizeti**, így a tolmácsok strukturálisan kötődnek a hatósághoz, **ami alááshatja a függetlenségüket. Ez a probléma az új Nyer.-rel sem oldódik meg, hiszen a jogszabályszöveg nem ad választási lehetőséget**, és így azok számára sem biztosítja a saját tolmács igénybevételének lehetőségét, akik egyébként ezt megengedhetnék maguknak.

2.6. Tolmácsolás a kihallgatás alatt

Az interjúalanyok válaszai szerint **a tolmácsolás a kihallgatások alatt tipikusan biztosított**, tehát a magyarul nem beszélő terhelt esetében a rendőrség tolmácsot rendel ki. A 2.3. pontban is leírtak szerint azonban, ha a terhelt alacsony szinten ugyan, de beszél magyarul, akkor a tolmácsolást megpróbálja elkerülni, vagy egyszerűen elérhető nyelven, jellemzően angolul lebonyolítani a rendőrség.

2.7. Az ügyiratok fordítása

Ahogy a jogszabályi környezet bemutatás során jeleztük, e téren az új Be. nem hoz koncepcionális változást, és továbbra is a „kézbesítendő ügyiratok” lefordítását írja csak elő a hatóságok számára. Így fennmaradnak azok a **strukturális problémák**, amelyeket korábban a régi Be. kapcsán megfogalmaztunk: „Más dokumentumok (pl. az eljárási cselekményekről készült jegyzőkönyvek) lefordításáról az eljáró hatóság nem gondoskodik, és ha a terhelt szeretné azokat a saját anyanyelvén elolvasni, akkor neki kell megfizetnie a lefordításukat. Ez azt jelenti, hogy míg a nyomozás elején a gyanúsítást annak közlésekor egy tolmács lefordítja a terheltnek, addig a jegyzőkönyvek nem elérhetők számára az anyanyelvén ingyenesen. A vádirat lefordításáról a hatóságok gondoskodnak, és a költségeket az állam viseli, de a bírósági tárgyalások jegyzőkönyveinek fordítását a terheltnek újfent meg kell fizetnie.

Azok a rászoruló terheltek, akik nem engedhetik meg maguknak, hogy fizessenek azoknak az iratoknak a lefordításáért, amelyek lefordításáról az állami hatóságok nem kötelesek ingyenesen gondoskodni, lényegesen hátrányosabb helyzetben vannak a tehetősebb terheltekhez képest, akik meg tudják fizetni a fordítást.”⁶⁰

Az IPC-kutatásban az iratok fordítását többnyire megfelelőnek ítélték a válaszadók. Három interjúalany nyilatkozta, hogy előfordult, hogy az anyanyelven való hozzáférhetővé tétel során a dokumentum nem minden részét fordították le (amely, ha nem „releváns” részekről van szó, egyébként összhangban áll a 2010/64/EU irányelv 3. cikk (4) bekezdésével), három további interjúalany pedig külön erre irányuló kérdés nélkül említette, hogy problémát okoz az, hogy a rendőrség nem minden szerintük szükséges iratot fordít le (hozzátesszük: ez a Be.-ből fakadó strukturális probléma). Javaslatként fogalmazta meg az egyik ügyvéd, hogy „minden iratot automatikusan küldeni kellene a fordítóirodának”. Komoly probléma az interjúalanyok szerint, hogy **lassan készülnek el a fordítások**. 12 válaszadóból 10 mondta azt, hogy nem készül el megfelelő időben az iratok fordítása (a fennmaradó két alany közül az egyik szerint változó a gyakorlat, egy válaszadó szerint pedig megfelelő időben készülnek el az iratok). Az egyik válaszadó szerint szükséges lenne valamilyen módon kikényszeríteni az iratok határidőben való elkészítését, akár szankciók alkalmazásával is. (Megjegyzendő, hogy ennek a lehetősége megvan a Be-ben,⁶¹ rendbírság a késedelmeskedő tolmácsra is kiszabható)

2.8. A tolmácsolás és fordítás minősége

A gyakorlatban az a jelenleg is hatályos Be.-rendelet, amely szerint ha nem lehetséges a jogszabályban meghatározott feltételeknek megfelelő személy igénybevétele tolmácsként, illetve fordítóként, akkor „kellő nyelvismerettel rendelkező más személy” is kirendelhető, problémákat okozhat a tolmácsolás és a fordítás minősége kapcsán, mivel – további feltétel hiányában – így valójában **nem megfelelő nyelvismerettel rendelkező személyek is könnyen kirendelhetők**. Egy interjúalany beszámolója szerint előfordult például, hogy a tolmács nem ismerte eléggé az adott nyelvet, illetve közelebről az adott akcentust (írországi angol), így az ügyvédnek kellett átvennie a tolmácsolást. (Az IPC-kutatásban a 13, tolmácsolással kapcsolatban választ adó interjúalany 60%-a – a többi három interjúalanyunk nem volt tolmáccsal kapcsolatos tapasztalata – egyébként nem tudta megítélni, hogy az esetek mekkora részében alkalmaz a rendőrség eseti, és mekkora részében „hivatásos” tolmácsot. Ketten azt mondták, hogy az esetek kevesebb, mint felében, egy interjúalany szerint pedig az összes ügyében eseti tolmácsot alkalmaztak.)

Az IPC-kutatásban az interjúalanyok **a fordítások minőségét jobbra értékelték a tolmácsolás minőségénél**: a legtöbb válaszadó a tolmácsolás minőségét egy ötfokú skálán közepesre értékelte, míg a fordítás minőségét a legtöbb interjúalany megfelelőnek találta. Az egyik ügyvéd szerint a különbség oka az lehet, hogy a fordítások minősége utólag jobban ellenőrizhető, így a fordító munkája jobban számonkérhető, ami magasabb minőséget követel meg.

Megjegyzendő, hogy az ügyvéd az általa nem ismert nyelven való tolmácsolás esetén értelemszerűen csak néhány körülményből tud a tolmácsolás minőségére vonatkozóan következtetést levonni. Az egyik interjúalany ezzel kapcsolatban a szinkrontolmácsolás és a konszekutív tolmácsolás közti különbségre hívta fel a figyelmet, példaként hozva, hogy amikor egy ügyben konszekutív tolmácsolás mellett az ügyfele rendszeresen hosszabb ideig beszélt, mint a tolmács, aggályok merültek fel benne a tolmácsolás minőségével kapcsolatban. Szinkrontolmácsolásnál erre jóval kisebb az esély, hiszen ott a tolmács nem fogalmazza át vagy tömöríti az elmondottakat.

Arra a régóta fennálló problémára, hogy **nincs a tolmácsok és a fordítók munkája tekintetében formális minőségbiztosítás**, az IPC-kutatásban is többen felhívták a figyelmet. Az interjúalanyok szerint megoldást jelenthetne például a kihallgatások hangrögzítése, így a tolmácsolás minősége később ellenőrizhető lenne, de hangrögzítésre a nyomozási szakaszban az interjúalanyok tapasztalatai szerint nem szokott sor kerülni, noha erre jogszabályi lehetőség lenne. Az egyik interjúalany különösen jó példaként említette a bírósági szakaszból, hogy egy bíró hangfelvételen rögzítette az eredeti nyelven elmondottakat és a tolmács fordítását is – ez azonban nem általános gyakorlat. Egy másik interjúalany komoly képzéshez és vizsgához kötné, hogy valaki tolmácsként vagy fordítóként vehessen részt a büntetőeljárásban, valamint magasabb díjazást írna elő, tapasztalatai szerint ugyanis a viszonylag alacsony díjazás miatt a „jó” tolmácsok nem dolgoznak a rendőrségnek, ezért a közepes vagy rosszabb tolmácsokkal kell beérnie az igazságszolgáltatásnak.

2.9. Konklúziók

Az új Be. alapvető koncepcionális változást a tolmácsoláshoz és a fordításhoz való jog kapcsán nem hoz: rendelkezései megfelelnek a 2010/64/EU irányelv 2. cikk (1) bekezdésének, és biztosítják az anyanyelv, a nemzetiségi nyelv, illetve a terhelt által ismert más nyelv használatához való jogot a büntetőeljárás során, ahogy a jelnyelvi tolmács igénybevételét is. Ugyanakkor a gyakorlatban problémát okoz,

hogy a kihallgatás előtt gyakran elmarad a tolmács bevonása az eljárásba, hiába végez már ekkor eljárási cselekményeket a rendőrség, ami aláássza az eljárási jogok érvényesülését. Üdvözlendő, hogy az új Be. szerint a tolmács részvétele az eljárási cselekményeken telekommunikációs eszköz útján is biztosítható.

Az új Be. végrehajtási szabályai jelentős változást hoznak a 2010/64/EU irányelv 2. cikk (3) bekezdésének való megfelelés érdekében, kifejezetten biztosítva a nyomozó hatóság által kirendelt tolmácsot a védővel való konzultációhoz a fogva tartott terheltek számára, illetve a szabadlábon levő terheltek esetében azt előírva, hogy az eljárási cselekményt megelőzően vagy azt követően a nyomozó hatóság által kirendelt tolmács segítségével kommunikálhatnak védőjükkel. A saját tolmács igénybevétele a konzultációhoz a gyakorlatban eddig is nehézségekbe ütközött, és az új szabályok sem biztosítják a saját tolmács igénybevételeének lehetőségét, azok számára sem, akik egyébként ezt megengedhetnék maguknak.

Ellentétes a 2010/64/EU irányelv 2. cikk (4) bekezdésével, hogy sem a régi, sem az új Be., se ezek végrehajtási rendeletei nem határoznak meg semmilyen eljárást vagy mechanizmust „annak megállapítására, hogy a gyanúsítottak vagy a vádlottak beszélnek-e és értik-e a büntetőeljárás nyelvét, és szükségük van-e tolmács segítségére”, és a gyakorlatban sem alakult ki ilyen „mérce”. A tapasztalatok szerint jellemző, hogy egyszerűen a terhelt állampolgársága alapján állapítják meg a tolmácsolás nyelvét, és hogy a magyarul kicsit is beszélő terhelthez nem rendelnek ki tolmácsot. Előfordul az is, hogy a ritka anyanyelvű terheltet megpróbálják meggyőzni a rendőrség munkatársai, hogy fogadja el az angol nyelvű tolmácsolást.

Az új Be. a régi Be. koncepcióját követi azzal, hogy szintén a „kézbesítendő ügyiratok” lefordítását követeli meg, ami alapvetően megfelel a 2010/64/EU irányelv 3. cikk (1) és (2) bekezdéseinek, de mindeközben se a régi, se az új Be. nem ad lehetőséget arra, hogy a terheltek vagy védők kérelmet nyújtsanak be egyéb iratok lefordítására, arra tekintettel, hogy azok álláspontjuk szerint lényegesnek minősülnek, ami ellentétes a 2010/64/EU irányelv 3. cikk (3) bekezdésével. Ez azt eredményezi, hogy a rászoruló terheltek, akik nem engedhetik meg maguknak, hogy fizessenek azoknak az iratoknak a lefordításáért, amelyek lefordításáról az állami hatóságok nem kötelesek gondoskodni, lényegesen hátrányosabb helyzetben vannak a tehetősebb terheltekhez képest. Komoly probléma az interjúalanyok szerint, hogy lassan készülnek el a fordítások.

Sem a régi, sem az új Be. rendszerében nem hoznak külön határozatot a tolmácsolás vagy a fordítás szükségtelenségéről, így nem érvényesülnek a 2010/64/EU irányelv 2. és 3. cikk (5) bekezdésében foglaltak.

A 2010/64/EU irányelv 4. cikkével összhangban a terheltek mentesülnek a nyelvhasználatukkal kapcsolatos költségek viselése alól, az eljárás kimenetelétől függetlenül.

A gyakorlatban az a jelenleg is hatályos Be.-rendelet, amely szerint ha nem lehetséges a jogszabályban meghatározott feltételeknek megfelelő személy igénybevétele tolmácsként, illetve fordítóként, akkor „kellő nyelvismerettel rendelkező más személy” is kirendelhető, problémákat okozhat a tolmácsolás és a fordítás minősége kapcsán, hiszen – további feltétel hiányában – így nem megfelelő nyelvismerettel rendelkező személy is könnyen kirendelhető. Nincs továbbá formális minőségbiztosítási rendszer sem.

3. A tájékoztatáshoz való jog érvényesülése a büntetőeljárásban

3.1. A jogokra vonatkozó tájékoztatás

3.1.1. A hazai szabályozás és a vonatkozó EU-irányelvnek való megfelelése

A régi Be. többek között általános jelleggel előírta, hogy a bíróság, az ügyész és a nyomozó hatóság „az eljárási cselekmény elvégzése előtt a cselekménnyel érintett személyt a jogairól tájékoztatja, és a kötelezettségeire figyelmezteti”,⁶² és a terheltek tekintetében külön rendelkezett arról, hogy a terhelteket tájékoztatni kell – a büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról szóló 2012/13/EU irányelv (a továbbiakban: 2012/13/EU irányelv) szóhasználatával élve – az ügyvéd igénybevételenek jogáról, a térítésmentes jogi tanácsadásra való jogosultságról és igénybevételenek feltételeiről, valamint a hallgatáshoz való jogról. Nem tartalmazott kifejezett rendelkezést viszont arról, hogy a terhelteket a tolmácsoláshoz és a fordításhoz való jogról, valamint a vádra vonatkozó tájékoztatáshoz való jogról is tájékoztatni kell.⁶³ Vagyis **a régi Be. nem írta elő a terheltek tájékoztatását minden olyan jogról, amelyet 2012/13/EU irányelv 3. cikk (1) bekezdése felsorol.**

A 2012/13/EU irányelv 3. cikk (2) bekezdésével összhangban **külön rendelkezett** továbbá a régi Be. **a közérthetőség követelményéről**, úgy fogalmazva, hogy a hatóságok törekednek arra, hogy a büntetőeljárásban részt vevő személyekkel történő írásbeli és szóbeli kommunikáció során egyszerű és közérthető módon fogalmazzanak, és a jogokról való tájékoztatást és a kötelezettségekre való figyelmeztetést az érintett személy számára érthető módon, az érintett személy állapotára, személyes jellemzőire figyelemmel kell megfogalmazni.⁶⁴

Az új Be. 39. § (4) bekezdése **előírja, hogy a terheltet a büntetőeljárásban történő részvételének kezdetekor a jogairól tájékoztatni kell**, ugyanezen paragrafus (1) bekezdése pedig felsorolja (többek között) a 2012/13/EU irányelv 3. cikk (1) bekezdés a), c) és e) pontjában foglalt jogokat (az ügyvéd igénybevételeének joga, a vádra vonatkozó tájékoztatáshoz való jog, a hallgatáshoz való jog):

39. § (1) A terhelt jogosult arra, hogy

- a) megismerje a gyanúsítás és a vád tárgyát, továbbá ezek változását,*
- b) a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság megfelelő időt és körülményeket biztosítson számára a védekezésre való felkészüléshez,*
- c) a büntetőeljárás jogairól és kötelességeiről a bíróságtól, az ügyészségtől és a nyomozó hatóságtól felvilágosítást kapjon,*
- d) védelmének ellátására védőt hatalmazzon meg vagy védő kirendelését indítványozza,*
- e) a védőjével ellenőrzés nélkül tanácskozzon,*
- f) vallomást tegyen vagy a vallomástételt megtagadja [...].*

Arról, hogy a terheltet a 2012/13/EU irányelv 3. cikk (1) bekezdés b) és d) pontjában foglalt jogokról is tájékoztatni kell, az új. Be. – némileg logikátlan módon – a 39. § (4) bekezdésében rendelkezik:

(4) A bíróság, az ügyészség vagy a nyomozó hatóság a terheltet a büntetőeljárásban történő részvételének kezdetekor a jogairól tájékoztatja és a kötelezettségeire figyelmezteti. A tájékoztatás kiterjed a költségkezdvezmény indítványozásához való jogra és annak feltételeire, valamint az anyanyelv használatához való jogra is.

Az új Be. is **megfogalmazza továbbá a közérthetőség követelményét:**

74. § (2) A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a büntetőeljárásban részt vevő személlyel történő kapcsolattartás során törekszik arra, hogy a büntetőeljárásban részt vevő személy a vele közölteket megértse és magát megérttesse.

(3) A (2) bekezdésben meghatározott cél elérése érdekében a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a kapcsolattartás során

- a) egyszerűen és közérthetően fogalmaz,*
- b) figyelembe veszi a büntetőeljárásban részt vevő személy állapotát és személyes jellemzőit, valamint*
- c) meggyőződik arról, hogy a büntetőeljárásban részt vevő személy a vele szóban közölteket megértette-e, ennek hiányában a közlést megmagyarázza.*

A hatályos jogszabályi rendelkezések a 2012/13/EU irányelv 4. cikk (1), (4) és (5) bekezdésével összhangban előírják, hogy **az őrizetbe vett és fogva tartott gyanúsítottak, illetve vádlottak számára írásban tájékoztatást kell adni a jogaikról**, amit egyszerű és közérthető módon, a terhelt által értett nyelven kell megadni. A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bv. tv.) 12. § (4) bekezdése úgy fogalmaz, hogy az „elítelt vagy az egyéb jogcímen fogvatartott részére írásban, **az általa értett nyelven egyszerűen, közérthető módon** kell a tájékoztatást megadni” a felsorolt, **a fogva tartáshoz kapcsolódó jogokról**, a 12. § (5) bekezdés értelmében pedig a „kényszerintézkedés hatálya alatt álló személy részére befogadáskor írásban, az általa értett nyelven egyszerűen, közérthető módon tájékoztatást kell adni” az ott felsorolt **büntetőeljárási jogairól**. A Bv. tv. 12. § (8) bekezdése a 2012/13/EU irányelv 4. cikk (5) bekezdésével összhangban kimondja továbbá a következőket: „Ha az elítelt vagy az egyéb jogcímen fogvatartott írni, olvasni nem tud, vagy a tájékoztatás időpontjában az írásbeli tájékoztató az általa értett nyelven nem áll rendelkezésre, a (4)–(5a) bekezdés szerinti tájékoztatást szóban – két tanú jelenlétében – kell elvégezni, és annak megtörténtét írásban kell rögzíteni. Ha ezt követően a (4)–(5a) bekezdés szerinti írásbeli tájékoztató az elítelt vagy az egyéb jogcímen fogvatartott által értett nyelven elkészül, azt részére haladéktalanul át kell adni.”

A Bv. tv. 12. § (7) bekezdése értelmében a hivatkozott írásbeli tájékoztatót a fogvatartottak **maguknál tarthatják**, összhangban a 2012/13/EU irányelv 4. cikk (1) bekezdésével. Miután a tájékoztató átadására a fogva tartást foganatosító intézménybe való befogadáskor kerül sor, formálisan teljesül a 4. cikk (1) bekezdésében megfogalmazott azon követelmény is, hogy az őrizetbe vett vagy fogva tartott gyanúsítottaknak és vádlottaknak „haladéktalanul” kézhez kell kapniuk a tájékoztatót. Álláspontunk szerint **aggályos** ugyanakkor, **hogyan az írásbeli tájékoztatót** a Bv. tv. alapján **a gyanúsított kihallgatást követően kapják kézhez a terheltek**, nem pedig az első gyanúsított kihallgatás előtt, mert bizonyos büntetőeljárási jogok tekintetében a fogva tartó intézményben való tájékoztatás megfosztja ezt a jogintézményt a garanciális súlyától, és kérdéssé teszi az irányelvnek való tényleges megfelelést is. A kihallgatásának megtörténte után a fogdán vagy büntetés-végrehajtási intézetben elhelyezett személy számára ugyanis például a hallgatás jogára vonatkozó írásos tájékoztató már nagy valószínűséggel nem jelent lényeges segítséget.

Üdvözlendő újdonság ezért, hogy az új Nyer. 42. § (2) bekezdése minden büntetőeljárás szereplő, így a terheltek esetében is – ha nem is írja elő, de – **lehetőséget ad arra, hogy a büntetőeljárás jogokról való tájékoztatás „írásos tájékoztató átadásával” történjen meg** – ha annak feltételei fennállnak, a büntetőeljárás szereplő a hatóságokkal való első kapcsolatba kerülésekor, de **legkésőbb az őt érintő első eljárási cselekmény megkezdésekor** [lásd az új Nyer. 42. § (1) bekezdését].

3.1.2. A jogokra vonatkozó tájékoztatás a gyakorlatban

Ami a gyakorlati megvalósulást illeti, a nyomozási szakaszban a gyanúsított kihallgatás kezdetén a terheltek úgy tájékoztatják a jogairól, hogy **felolvassák** számára a rendőrség integrált ügyviteli, ügyfeldolgozó és elektronikus iratkezelő rendszere, **a RobotZsaru NEO által generált figyelmeztetéseket**. Ezek a RobotZsaru NEO központi iratmintatárában szereplő, a gyanúsított kihallgatásról szóló, kötelezően alkalmazott jegyzőkönyvminta részét képezik, és a nyomozó hatóság tagjai **ennek alapján adják meg a tájékoztatást**. Ennek az új Be. hatálybalépése miatt átdolgozott verziója **minden, a 2012/13/EU irányelv 3. cikk (1) bekezdése által megkövetelt jogról tartalmaz tájékoztatást**. (A korábbi verziókból hiányzott a tájékoztatás az anyanyelv használatához való jogról, illetve egy ideig a személyes költségmentesség lehetőségéről és feltételeiről való tájékoztatás is.) Ezek a figyelmeztetések így minden esetben szerepelnek a gyanúsított kihallgatásról szóló jegyzőkönyvben, amelyhez a terheltek és a védő utólag hozzáfér. Az azonban, hogy a RobotZsaru NEO-ban (és így a jegyzőkönyvben) szereplő teljes tájékoztatás elhangzott-e, és milyen formában, utólag nem ellenőrizhető, így önmagában a jegyzőkönyvminta átdolgozása nem garancia a terheltek megfelelő tájékoztatására.

Az IPC-kutatásban megkérdezett interjúalanyok tapasztalatai szerint az eljárási jogok legalább egy részéről a rendőrség minden esetben valamilyen mértékben tájékoztatást ad, **probléma** azonban **a teljeskörűség hiánya** (vagyis az, hogy nem minden jogra tér ki a tájékoztatás) és a közérthetőség hiánya. **A legtöbben az ügy anyagaiba való betekintés joga és a hallgatáshoz való jog kapcsán fogalmaztak meg problémákat**. A válaszadók 70%-a szerint csak az esetek felében vagy annál ritkábban tájékoztatják a gyanúsítottat megfelelő részletességgel és érthetően. A válaszadók 80%-ának tapasztalatai szerint a tájékoztatás rendszerint kimerül a Be. szakaszainak felolvasásában, a fennmaradó 20% szerint az esetek több mint felében merül ki a tájékoztatás a Be. formális ismertetésében. A válaszadók kétharmada szerint a rendőrség sosem használ közérthető kifejezéseket, köznapi

megfogalmazásokat a jogokról való tájékoztatás során. A fennmaradó egyharmad szerint a közérthető tájékoztatásra csupán az esetek kevesebb, mint felében kerül sor. Ha a gyanúsítottnak kérdése van a jogaival kapcsolatban a tájékoztatás megtörténte után, a válaszadók több mint fele szerint sosem kap érdemi választ a kérdésére. Fontos figyelembe venni, hogy a fentiek a védővel megjelenő terheltekre vonatkoznak – a védővel nem rendelkező, kiszolgáltatottabb helyzetben lévő terheltek tájékoztatása feltételezhetően még több problémát vet fel.

Az AJBH és az FRPT munkatársai szerint a közérthető fogalmazás a rendőrség szóbeli és írott kommunikációjában nemcsak a gyanúsított jogok szélesebb érvényesülése szempontjából lenne elengedhetetlen, hanem hozzájárulna a rendőri munka hatékonyságához is, mert így „valódi kommunikáció” jöhetne létre, és „a gyanúsítottból is többet ki lehetne szedni”. Az AJBH munkatársa szerint a rendőri intézkedésekkel szembeni ellenállás sokszor abból ered, hogy a terhelt nem pontosan érti, hogy mi történik. A közérthető fogalmazás annak elkerülésében is szerepet játszhat, hogy a bírósági szakban derüljenek ki ellentmondások az ügyben. Az AJBH munkatársa szerint probléma a rendőrségen belüli nagy fluktuáció, így nehezebb elsajátítani a megfelelő kommunikációs képességeket. A közérthető tájékoztatás ellen szóló lehetséges indokok közül az interjúalanyok azt emelték ki, hogy a közérthetőség csökkentené a nyomozás „statisztikai eredményességét”, vagyis, hogy minden ügyben minél hamarabb legyen „valamilyen” elkövető. A közérthetőség ugyanis a terhelt számára egyértelműen megkönnyíti a védekezést, ami a ténylegesen ártatlan személy esetében például azt jelenti, hogy nem lesznek a vallomásában – a meg nem értésből – fakadó ellentmondások, félreértések, adathiányok. Ezáltal a továbbiakban nem marad fenn vele szemben a „gyanú”. Az FRPT munkatársa szerint van pozitív előrelépés a közérthetőség terén, a rendőrségi tájékoztatók közül egyre több (például az előállítottak jogairól szóló tájékoztató) közérthető nyelven készül el. Az FRPT munkatársa szerint a rendőrség nem rendelkezik egységesen alkalmazott módszertannal annak megállapítására, hogy egy elkövető szövegértési nehézségekkel küzd-e, ennek felmérése és kezelése az eljáró rendőrré van bízva. Tapasztalatai szerint a rendőr és a terhelt közti feszültségek egy jelentős része kommunikációs problémából ered, ami kommunikációs képzéssel kiküszöbölhető lenne (magyar nyelvű, közérthető fogalmazásról szóló képzéssel, illetve idegen nyelvű képzéssel).

Az egyes jogokról való tájékoztatással kapcsolatban az alábbiakról számoltak be az interjúalanyok:

- A védőhöz való jogról rendszerint tájékoztatják a terheltet a kihallgatáson, noha többen hangsúlyozták, hogy a közlés részletességét és alaposságát illetően eltérések lehetnek a védővel és védő nélkül kihallgatott terheltek tájékoztatása között.

- A tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról az interjúalanyok túlnyomó többsége szerint megtörténik a tájékoztatás, azonban a tájékoztatás mélysége problémás.
- A hallgatáshoz való jogról az interjúalanyok egybehangzó tapasztalatai szerint minden esetben tájékoztatják a gyanúsítottakat, de komoly problémákat jeleztek a tájékoztatás érthetősége kapcsán. Előfordul, hogy csupán formális, nem közérthetően megfogalmazott tájékoztatásra kerül sor. Az egyik interjúalany elmondása szerint „a rémült, védő nélküli gyanúsítottak nem értik” ezt a tájékoztatást. Csupán az interjúalanyok 20%-a szerint zajlik rendben a hallgatáshoz való jogról szóló tájékoztatás. Két interjúalany szerint a hallgatáshoz való jogot „úgy tálalják, hogy ezzel lemond a védekezésről való jogáról a gyanúsított”, vagy „20-szor is elmondják, hogy vallomást kell tenni”. Máskor a „tájékoztatás módját úgy alakítják, mintha a kérdésekre való válaszolás megtagadása nem tartozna a jogok közé”.
- Az iratokhoz való hozzáférés jogáról szóló tájékoztatásról a legtöbben (nyolc válaszadó) úgy vélekednek, hogy hiányos, nem érthető, vagy teljes egészében elmarad. Az egyik ügyvéd szerint „olyan formában mondják, hogy én sem értem”. A válaszadók közel 20%-a szerint az iratokhoz való hozzáférésről való tájékoztatás megfelelő, egyesek nem tudják megítélni, vagy vegyesek a tapasztalataik.

Az interjúalanyok 73%-a szerint az esetek több mint felében vagy minden esetben **előfordul, hogy a rendőrség olyan információt használ fel a büntetőeljárásban, amit a jogokról való tájékoztatást megelőzően mondott a gyanúsított.** Csupán egy interjúalany mondta, hogy ilyen soha nem fordul elő, és további két ügyvéd nyilatkozott úgy, hogy az esetek kevesebb, mint felében fordul ez elő. Az FRPT munkatársa szerint a tájékoztatáshoz való jog érvényesülésében is kiemelt szerepe lehetne a kép- és hangrögzítő rendszereknek. A járóautóban elhelyezett kamera, amely a belső teret rögzíti, nagyban elősegítené a jogokról való tájékoztatást megelőző, informális tudakolozások elkerülését. Álláspontja szerint aránytalan ráfordítás nélkül biztosítható lenne a rendőrautók belső tere és a kihallgató helyiségek bekamerázása.

3.1.3. A jogokról szóló írásbeli tájékoztató

A rendőrségen fogva tartott (őrizetbe vett vagy letartóztatott) terheltek esetében a 3/2015. (II. 20.) ORFK utasítás a Rendőrség Fogdaszolgálati Szabályzatáról (a továbbiakban: Fogdaszolgálati Szabályzat) 11. melléklete, míg a büntetés-végrehajtási intézetbe befogadott letartóztatottak esetében a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága

(BVOP) által kibocsátott, kötelezően alkalmazandó mintaházirend 2/A. melléklete szolgál írásbeli tájékoztatóként. Ezekben a tájékoztatókban korábban nem szerepelt azonban minden, a 2012/13/EU irányelv által megkövetelt jog és információ.⁶⁵

Az új Be. hatálybalépése miatt ezeket az írásbeli tájékoztatókat értelemszerűen át kellett dolgozni, de erre a kutatás lezárásának időpontját követően került sor, így értékelésüktől el kell tekintenünk.

A tartalmi hiányosságok mellett a fenti tájékoztatók közérthetőségével is akadtak problémák: pl. a **Fogdászolgálati Szabályzat** 10-12 oldalas **melléklete kapcsán** – amely ráadásul a büntetőeljárás, a szabálysértési és a fogva tartással összefüggő jogokat is tartalmazza – nemcsak terjedelme, hanem **szövegezése és struktúrája okán is felvethető, hogy az mennyiben közérthető és egyszerű**, és mennyiben segíti a nagyobbbrészt alacsonyán iskolázott terhelteket jogaik érvényesítésében.

Azt az állítást, hogy **a terheltek tájékoztatása nem egyszerű nyelven, közérthetően történik Magyarországon**, egy **200 fős mintán végzett vizsgálat is igazolta**, amelyet a 2015-ben indult, „*A tájékoztatáshoz való jog érvényesülése a büntetőeljárás során az Európai Unióban*” című, az Európai Unió által finanszírozott projektje keretében végzett el a Magyar Helsinki Bizottság.⁶⁶ A vizsgálat résztvevőinek – akiknek összetétele tükrözte az előzetes letartóztatottak összetételét nem, életkor és iskolázottság tekintetében – felét szóban tájékoztatták jogaikról, mint ahogy az a gyanúsított kihallgatás megkezdése előtt történik, míg a résztvevők másik fele megkapta a tájékoztatást írásban, ahogy az őrizetbe vett gyanúsítottak is megkapják. (A felmérés érdekében összesítettünk egy dokumentumban minden olyan szóbeli és írott információt, amit a terheltek megkapnak a jogaikról való tájékoztatás keretében.) Annak tesztelését, hogy milyen mértékben értik meg az alanyok a tájékoztatást, egy ellenőrző kérdéssorral végeztük, amelynek összeállításában jogászok mellett szociológus és közérthetőségi szakértő is részt vett. Ennek alapján **a hatóságok által használt szövegekből összeállított tájékoztató érthetőségi szintje** rendkívül alacsony, csupán **38,5% volt**. Az eredmények alapján – a fenti szakértők bevonásával – összeállítottunk egy új tájékoztatót, amelyet a fenti módon újabb 200 főt teszteltünk. Az eredmények alapján az új tájékoztató jóval érthetőbb volt: az érthetőségi szint **62%-ra emelkedett**.⁶⁷

Ide kapcsolódik, hogy a Bv. tv. 12. § (9) bekezdése kimondja a következőket: „A tartósan vagy véglegesen érzékszervi, kommunikációs, fizikai, értelmi, pszichoszociális károsodással – vagy ezek bármilyen halmozódásával – élő, az írni vagy olvasni nem tudó, valamint a fiatalok elítélt vagy egyéb jogcímen fogvatartott részére a tájékoztatást – állapotára, adottságaira és helyzetére figyelemmel – a számára

érthető módon kell megadni.” Ugyanakkor a rendelkezésünkre álló információk szerint nem készült semmilyen központi „alternatív” (vagy akadálymentes) tájékoztató a fenti jellemzőkkel bíró terheltek számára, így csak a személyi állomány tagjának felkészültségén – és hozzáállásán – múlik, hogy a gyakorlatban a fenti jogszabályi előírás hogyan valósul meg, vagy megvalósul-e egyáltalán. Előfordul, hogy a fogva tartottak – jól-rosszul – „egymást” tanítják ki a „házirendről”, ami azért veszélyes, mert a félreértések kumulálódnak, miközben a dokumentumban foglaltak megszegése fegyelmi vétség alapját képezi.

3.2. Az őrizetbe vétel vagy fogva tartás okáról és a gyanú, illetve vád tárgyát képező bűncselekményről szóló tájékoztatás

3.2.1. A hazai szabályozás és a vonatkozó EU-s irányelvnek való megfelelése

A 2012/13/EU irányelv 6. cikk (1) és (3) bekezdésével összhangban a régi Be. és a régi Nyer. biztosította, hogy a gyanúsítottak és a vádlottak tájékoztatást kapjanak arról a bűncselekményről, amelynek elkövetésével gyanúsítják vagy vádolják őket (beleértve a bűncselekmény jellegét és jogi minősítését, valamint a terhelt szerepének jellegét), illetve a 6. cikk (4) bekezdésével összhangban azt is, hogy a gyanúsítással vagy a váddal kapcsolatos változásokról tájékoztassák őket.⁶⁸

Az új Be. szabályai szintén megfelelnek a 2012/13/EU irányelv 6. cikk (1), (3) és (4) bekezdésében foglalt követelményeknek, kimondva a következőket:

39. § (1) A terhelt jogosult arra, hogy

a) megismerje a gyanúsítás és a vád tárgyát, továbbá ezek változását [...].

388. § (1) A gyanúsítottal a kihallgatása során a terhelti figyelmeztetést követően közölni kell a gyanúsítás tárgyává tett cselekmény tényállását és annak Btk. szerinti minősítését.

422. § (1) A vádirat törvényes elemei:

b) a vád tárgyává tett cselekmény pontos leírása,

c) a vád tárgyává tett cselekménynek a Btk. szerinti minősítése [...].

Az új Nyer. továbbá többek között az alábbi részletszabályokat állapítja meg a gyanúsítás közlése és a gyanúsítás megváltozásának közlése kapcsán:

144. § (1) A nyomozó hatóság a gyanúsítást a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személlyel – a bizonyítási eszközök ismertetése nélkül, az elkövetés helyének és idejének megjelölésével – a cselekmény történeti tényállása lényegének és a Btk. szerinti minősítésének közlésével végzi. A cselekmény történeti tényállásának lényegét akként kell közölni, hogy annak alapján a bűncselekmény törvényi tényállásának egyes elemei megállapíthatók legyenek.

(3) Ha a gyanúsítás tárgyát több, térben és időben elkülönülő cselekmény képezi, az egyes cselekményeket és ezek Btk. szerinti minősítését a gyanúsítás során külön kell közölni.

145. § (1) Ha a rendelkezésre álló adatok, illetve bizonyítási eszközök alapján a nyomozás során korábban közölt gyanúsítás tárgyát képező cselekmény vagy annak Btk. szerinti minősítése megváltozott, a nyomozó hatóság a folytatólagos gyanúsított kihallgatás során a korábbi gyanúsítás módosuló részeinek megjelölésével közli az újabb gyanúsítás teljes szövegét. Ha kizárólag a bűncselekmény Btk. szerinti minősítése módosult, a nyomozó hatóság nem köteles újból ismertetni a gyanúsítás tárgyát képező cselekményt.

(2) Ha a gyanúsított a rendelkezésre álló adatok, illetve bizonyítási eszközök alapján a nyomozás során korábban közölt gyanúsítás tárgyát képező cselekmény mellett másik bűncselekmény elkövetésével is megalapozottan gyanúsítható, ezt a nyomozó hatóság az (1) bekezdés megfelelő alkalmazásával közli. Ilyen esetben az újabb gyanúsításban külön kell közölni a gyanúsítás tárgyát képező másik bűncselekményt is. A nyomozó hatóság nem köteles a korábbi gyanúsítás megismétlésére, ha annak módosítására nem kerül sor.

A korábban hatályos jogszabályi rendelkezések a 2012/13/EU irányelv 6. cikk (2) bekezdésével összhangban biztosították azt is, hogy a gyanúsítottak és vádlottak tájékoztatást kapjanak az őrizetbe vételük vagy „fogva tartásuk” (magyar vonatkozásban az előzetes letartóztatásuk) okairól, beleértve a bűncselekményt is, amelynek elkövetésével gyanúsítják vagy vádolják őket. A régi Be. 169. § (1)–(2) bekezdése alapján ugyanis az ügyész, illetve a nyomozó hatóság által a kényszerintézkedésekről (így az őrizetbe vételről és az előzetes letartóztatásról) hozott határozatban, amelyet a terhelt rendelkezésére kellett bocsátani, fel kellett tüntetni többek között a bűncselekményt, amely miatt az eljárás folyik, valamint a határozatban megállapított rendelkezést és a jogszabályt, amelyen az alapul.

Az új Be. – megfelelően a 2012/13/EU irányelv 6. cikk (2) bekezdésében foglaltaknak – hasonlóképpen rendelkezik, amikor kimondja, hogy

- a nyomozás során a kényszerintézkedésekről hozott, a terhelttel közlendő határozat tartalmazza „az eljárás alapjául szolgáló bűncselekmény megnevezését”,⁶⁹ valamint azt, hogy
- a vádemelést követően a személyi szabadságot érintő kényszerintézkedésről rendelkező határozat indokolása tartalmazza „a vádra történő utalást, a vád szerinti minősítést, szükség esetén a vádirati tényállás lényegének ismertetését”.⁷⁰

3.2.2. Az őrizetbe vétel vagy fogva tartás okáról szóló tájékoztatás a gyakorlatban

Ami a gyakorlatot illeti, e körben a Magyar Helsinki Bizottság egy 2015 decemberében lezárt kutatásának eredményei idézhetők, amelynek keretében kérdőíves felmérést végeztünk ügyvédek körében, illetve interjúkat készítettünk ügyvédekkel és rendőrökkel is.⁷¹

Az ügyvédek körében végzett kérdőíves felmérés tapasztalatai szerint a gyakorlatban mind az őrizetbe vétel, mind az előzetes letartóztatás okáról való tájékoztatás minősége hagy némi kívánnivalót maga után. Több ügyvéd jelezte, hogy az őrizetbe vétel indokolása kevésbé részletes, mint az előzetes letartóztatást elrendelő döntése. Ugyanakkor – a Magyar Helsinki Bizottság korábbi tapasztalataival egyező módon⁷² – visszatérő elem volt a válaszok között, hogy az előzetes letartóztatással kapcsolatos indokolások „sablonosak”, „formálisak”, „nem egyéniesítettek”, ami ellentétes az Emberi Jogok Európai Bíróságának vonatkozó esetjogával is.⁷³ (Ez mind az előzetes letartóztatással kapcsolatos döntések, mind az őrizetbe vételről szóló határozatnak az előzetes letartóztatás valószínűsíthetőségére vonatkozó része kapcsán felmerült kritikaként.) E problémák ellenére megítélésünk szerint általában véve **a gyakorlatban is teljesül a 2012/13/EU irányelv 6. cikk (2) bekezdésében foglalt követelmény.**

3.2.3. A gyanú, illetve vád tárgyát képező bűncselekményről szóló tájékoztatás a gyakorlatban

A gyanú, illetve a vád tárgyát képező bűncselekményről szóló tájékoztatás gyakorlata kapcsán a Magyar Helsinki Bizottság 2015-ben lezárt kutatása **szórványosan mutatott csak ki problémákat**. Az ügyvédek körében végzett kérdőíves felmérés tapasztalatai szerint a bűncselekmény jogi minősítését az esetek túlnyomó többségében közlik a terheltekkel, de a gyanúsítás, illetve a vád alapját képező tények, valamint a terheltek a bűncselekmény elkövetésében játszott szerepe kapcsán már jóval kevesebb esetben történik meg a megfelelő tájékoztatás. A jogi minősítésről való tájékoztatás kapcsán több ügyvéd is úgy nyilatkozott, hogy a terheltenel közlik ugyan a Büntető Törvénykönyv vonatkozó szakaszszámát és a bűncselekmény megnevezését, de ehhez, illetve a minősítési kérdésekhez nem fűznek részletes magyarázatot vagy különösebb indokolást. Így ez a tájékoztatás a terheltek nagy része esetén semmiféle informatív tartalmat nem hordoz, mivel – a jogvédettek kivételével – ebből még a ténylegesen kifogásolt elkövetési magatartást sem tudják azonosítani. Több ügyvéd is említette, hogy a fenti hiányosságok oda is vezethetnek, hogy nem törvényes a gyanúsítás, illetve a vád, mert például hiányoznak tényállási elemek, vagy csak „beolózzák” a törvényi tényállást a vádiratba, de ennek egyre többször nincs semmilyen következménye.

Az IPC-kutatásban az ügyvédek 80%-a úgy nyilatkozott, hogy a gyanúsítás alapjáról tipikusan nem teljeskörű a tájékoztatás. Tapasztalataik szerint előfordul, hogy a törvényi tényállást ismertetik a történeti tényállás helyett, ami nem helyettesíti a valódi tájékoztatást, és csupán formális. Többen említették, hogy a részletek, a védekezés felépítésére alkalmas tényállási elemek hiányoznak ebből a tájékoztatásból. Az egyik ügyvéd szerint „minél kevesebb információt akar közölni” a rendőrség, aminek többnyire nyomozástaktikai okai vannak. Néhány ügyvéd a rendőrség „hanyagságát” jelölte meg a gyanúsítás alapjáról szóló hiányos tájékoztatás lehetséges okaként. Egy ügyvéd említette, hogy a védő nélküli kihallgatásokon gyakran teljesen egészében elmarad a gyanúsítás alapjáról szóló tájékoztatás.

A gyakorlatban tehát nem érvényesül teljes mértékben a 2012/13/EU irányelv 6. cikk (1) bekezdésében megfogalmazott azon követelmény, hogy a gyanúsításra, illetve a vádra vonatkozó tájékoztatást olyan részletességgel kell megadni, „amely az eljárás tisztességességének megóvásához és a védelemhez való jog eredményes gyakorlásához szükséges”.

A gyanúsítás és a vád formális megváltozásáról való tájékoztatás kapcsán a 2015-ös kutatásban megkérdezett ügyvédek nem jeleztek problémát. Ugyanakkor

többen nyilatkoztak úgy – főleg a gyanúsítás kapcsán –, hogy azt csak „késve”, az adott eljárási szakasz végéhez közeledve (a nyomozás esetén tehát a nyomozás befejezése, illetve az iratismertetés előtti időszakban) módosítja a hatóság. A válaszokból az olvasható ki, hogy ezekben az esetekben az ügyvédek meglátása szerint a gyanúsítás formális megváltoztatása valószínűsíthetően később következik be, mint ahogy a vizsgáló valójában arra a következtetésre jut, hogy a gyanúsítás megváltoztatására lenne szükség. Az ügyvédi válaszok tanúsága szerint az is előfordul, hogy az ügyész csak az ítélethozatal előtt, a vádbeszédben módosítja a vádat. Ezek a megoldások adott esetben **ellentétesek lehetnek a 2012/13/EU irányelv 6. cikk (4) bekezdésében megfogalmazott azon követelménnyel, hogy „amennyiben az eljárás tisztességességének megóvásához szükséges”, a gyanúsítottakat, illetve a vádlottakat „haladéktalanul” tájékoztatni kell a 6. cikkben foglaltakkal összhangban megadott információkban bekövetkezett bármely változásról. A haladéktalanság garanciális követelménye sérelmet szenved ugyanis mindazon esetekben, amikor a nyomozó hatóság, az ügyész ténylegesen már olyan cselekmény miatt vizsgálódik (kérdései már erre irányulnak), amely nem volt az eredeti közlés tárgya. A terhelt viszont az újabb közlésig az eredetileg közölt gyanú és vád ellen védekezik, aminek során esetleg elismer olyan magatartást, amely már a megváltoztatott gyanú és vád alapja lehet.**

3.3. Az ügy anyagaiba való betekintés joga

3.3.1. A hazai szabályozás változásainak áttekintése

Az előzetes letartóztatás magyarországi szabályozásának és gyakorlatának sokáig egyik kiemelkedő problémája volt, hogy a nyomozási szakaszban, a vádemelés előtt a védelem csak igen korlátozottan fért hozzá a büntetőeljárás irataihoz, anyagaihoz. Azt, hogy e korlátozott irathozzáférés sérti a tisztességes eljárás követelményét, az Emberi Jogok Európai Bírósága is megerősítette: 2014 előtt több olyan döntést is hozott Magyarország vonatkozásában, amelyben megállapította, hogy az iratokhoz – és így az előzetes letartóztatást megalapozó bizonyítékokhoz – való hozzáférést a hatályos jogszabályi rendelkezések olyan mértékben korlátozták a nyomozási szakaszban, hogy az sértette a fegyveregyenlőség elvét, és így az Emberi Jogok Európai Egyezménye 5. cikk (4) bekezdésében foglaltakat.⁷⁴

Emiatt jelentős változást hozott, amikor a 2012/13/EU irányelv 7. (az ügy anyagaiba való betekintés jogát biztosító) cikkének való megfelelés érdekében módosították

a régi Be.-t az előzetes letartóztatásba kerülők vonatkozásában. 2014. január 1. után a régi Be. 211. §-a úgy rendelkezett, hogy ha az ügyész a terhelt előzetes letartóztatásának elrendelését indítványozza, akkor az indítvánnyal együtt meg kell küldenie a gyanúsítottnak és a védőnek azoknak a nyomozási iratoknak a másolatát, amelyekre az ügyészi indítványt alapozzák, 2015. július 1. után pedig ez a szabály az előzetes letartóztatás meghosszabbítása esetén is érvényessé vált.

Ugyanakkor azokra, akiknek az előzetes letartóztatását nem indítványozta az ügyészség, továbbra is a 2014. január 1. előtt is hatályos általános szabályok vonatkoztak. A régi Be. alapján a védelem ilyen esetekben csupán a szakvéleményhez és az azon nyomozási cselekményekről készült jegyzőkönyvekhez fért hozzá korlátozás nélkül, amelyeken a terhelt, illetve a védő jelen lehetett (ezek: a terhelt kihallgatása, a védő vagy a terhelt által indítványozott tanúkihallgatás és az ilyen tanú részvételével megtartott szembesítés, szakértő meghallgatása, szemle, bizonyítási kísérlet, felismerésre bemutatás). Az eljárás egyéb irataihoz a védelem csak abban az esetben férhetett hozzá, ha az – a nyomozó hatóság indokolást nem kívánó, szubjektív mérlegelése szerint – a „nyomozás érdekeit” nem sértette. (A nyomozás lezárulását követően a védelem korlátlanul hozzáférhetett a büntetőügy irataihoz.)

A 2012/13/EU irányelv 7. cikkének implementálása tehát jelentős pozitív változást jelentett jogszabályi szinten, de például a Magyar Helsinki Bizottság „7. cikk – A büntetőügyek irataihoz való hozzáférés Magyarországon” című kutatási projektjének eredményei is azt mutatták, hogy számos ponton van tere a jobbításnak mind a szabályozást, mind a gyakorlatot tekintve.

Az új Be. hatálybalépése újabb jelentős, koncepcionális változásokat hozott az iratokhoz való hozzáférés terén. A következő fejezetekben azt mutatjuk be, hogy az új Be. és végrehajtási rendeletei mennyiben látszanak orvosolni a korábban feltárt, 2017-ben publikált kutatási jelentésünkben⁷⁵ is bemutatott jogszabályi és gyakorlati hiányosságokat, és a választott megoldások hogyan viszonyulnak a Magyar Helsinki Bizottság javaslataihoz.

3.3.2. Az átadandó anyagok köre és a rendelkezésre bocsátás módja

Ami az **előzetes letartóztatottak esetében** a védelem rendelkezésére bocsátandó iratok körét illeti, a régi Be. szövege nem felelt meg teljes mértékben a 2012/13/EU irányelv 7. cikk (1) bekezdésének, ugyanis **lehetővé tette, hogy a hatóság ne adja át azokat az iratokat a védelemnek, amelyek kétségessé teszik az előzetes letartóztatás valamely feltételének a fennállását** (pl. a megalapozott gyanú hiányát

alátámasztó, illetve a terhelt szempontjából kedvező iratokat, bizonyítékokat), és a nyomozás érdekei felülírhatták az irányelv 7. cikk (1) bekezdésében foglalt jogot. Fontos kérdés volt tehát, hogy a gyakorlatban a hatóságok hogyan értelmezik az „indítványt megalapozó” iratok körét, és hogy egyes iratok visszatartása egy adott ügyben korlátozza-e a terheltet és a védőjét abban, hogy érdemben és hatékonyan tudjanak érvelni az előzetes letartóztatás elrendelése vagy meghosszabbítása ellen. (Megjegyzendő, hogy a Magyar Helsinki Bizottság egy 2015-ös kutatása⁷⁶ azt mutatta, hogy a szóban forgó nyomozási iratok, bizonyítékok jellemzően a megalapozott gyanúhoz kapcsolódnak, nem pedig az előzetes letartóztatás olyan „különös” okaihoz, mint a szökésveszély vagy a bűnisméltés veszélye.)

A 2017-ben lezárt kutatásban az ügyvédek, bírák és ügyészek válaszai azt mutatták, hogy **az átadott nyomozási iratok köre szélesebb és a gyakorlat kedvezőbb, mint amilyet a régi Be. 211. §-ának szövege előrevetített**, de a jogszabályszöveg ettől függetlenül továbbra is magában hordozta annak erőteljes veszélyét, hogy a védelem nem kap meg minden, a fogva tartás jogszerűsége felülvizsgálatának eredményes kezdeményezéséhez szükséges anyagot. Kifejezetten aggályosnak tartottuk, hogy az ügyészség, illetve a nyomozó hatóság (a rendőrség), vagyis a „vád” oldala rendelkezik csak teljes tudással a rendelkezésre álló nyomozási iratok körét illetően, illetve hozzáféréssel azokhoz, az előzetes letartóztatásról döntő bíróság pedig nem. Emellett az ügyvédeknek nem állt rendelkezésükre igazán hatékony jogorvoslat arra az esetre, ha úgy gondolták, hogy az ügyben lehet még olyan bizonyíték, illetve nyomozási irat, amely az előzetes letartóztatás elrendelése vagy meghosszabbítása szempontjából relevanciával bírhat, de a védelem nem kapott belőle másolatot. A Magyar Helsinki Bizottság mindezek miatt többek között azt javasolta, hogy a Be. szövegét módosítsák úgy, hogy ne csak az előzetes letartóztatásra irányuló indítványt „megalapozó” nyomozási iratokat legyen köteles a hatóság megküldeni a védelemnek, hanem az iratoknak az 2012/13/EU irányelvnek megfelelő körét. Emellett a szabályozás olyan módosítását javasoltuk, hogy az előzetes letartóztatásról döntő bírónak minden nyomozási iratot megkapjon, amely a nyomozó hatóság, illetve az ügyész rendelkezésére áll.

Ami a **nem fogva tartott terhelteket** illeti, a korábbi szabályozás is megfelelt a 2012/13/EU irányelv 7. cikk (3) bekezdésében foglalt azon követelménynek, hogy az ügy anyagaiba való betekintést „a védelemhez való jog eredményes gyakorlásának lehetővé tételéhez kellő időben, de legkésőbb a vád tartalmának bírósághoz való, elbírálás céljából történő benyújtásakor biztosítani kell”. A régi Be. szabályozási koncepciója olyan szempontból viszont nem állt teljesen összhangban az irányelv 7. cikkével, hogy nem az ügy valamennyi iratához való hozzáférést tette meg általános szabállyá, és ehhez képest határozott meg kivételes eseteket, amikor az iratokba való betekintés megtagadható, hanem fordítva.

A 2017-ben lezárt kutatásban felvett interjúk emellett a nem fogva tartott terheltek esetében azt mutatták, hogy **a gyakorlatban nemcsak kivételesen tagadták meg az iratmásolatok kiadását a nyomozási szakaszban, hanem az iratok jelentős hányada kapcsán, ami mind a Be.-vel, mind az irányelv 7. cikk (4) bekezdésével ellentétes.** A hatóságok emellett nem részletezték, hogy miért sértené a nyomozás érdekeit egy adott irathoz való hozzáférés. Ahogy az IPC-kutatásban az egyik ügyvéd fogalmazott: „kifejezetten harcolni kell[ett]” az iratok megismeréséért. Emellett az IPC-kutatásban problémaként jelezték az ügyvédek azt is, hogy nem minden esetben közölték a terhelttel, hogy mely iratokból „jár” neki saját példány, vagy jelentős késedelemmel adták át neki az iratmásolatokat.⁷⁷

A kutatási tapasztalatok alapján álláspontunk az volt, hogy lépéseket kell tenni annak érdekében, hogy az iratmásolatok kiadását csak abban az esetben tagadják meg a hatóságok, ha a hozzáférés a nyomozás érdekeit valóban sértené, és a megtagadást főszabály szerint indokolni kelljen. Emellett azt javasoltuk, hogy azokat a nyomozási iratokat, amelyekhez a Be. alapján a hozzáférés biztosítása kötelező, adják ki automatikusan, kérés nélkül a védelemnek.

Az új Be. 100. §-a a következőket mondja ki az „ügyiratok” rendelkezésre bocsátása kapcsán:

100. § (1) Az eljárás ügyiratait

- a) a terhelt és védője a terhelt gyanúsított kihallgatását követően,*
 - b) a sértett az őt érintő bűncselekménnyel összefüggésben és*
 - c) az egyéb érdekelt és a vagyoni érdekelt az őt érintő körben*
- erre irányuló indítványra ismerheti meg.*

(2) Az (1) bekezdés szerinti megismerés joga az eljárás valamennyi ügyiratára kiterjed, ideértve a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság által beszerzett, illetve a büntetőeljárásban részt vevő személyek által benyújtott, valamint csatolt iratokat és a további bizonyítási eszközöket is.

(3) Nem képezi az eljárás ügyiratainak részét az ügyészség és a nyomozó hatóság között a felügyelet és irányítás gyakorlásával összefüggésben keletkezett ügyirat, különösen az ügyészségi utasítás, nyomozási terv, határozat tervezet és az előterjesztés.

(4) A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság az eljárás ügyiratainak megismerését

a) a megvizsgálás lehetővé tételével,

b) erre irányuló külön indítvány vagy hozzájárulás esetén az ügyirat tartalmáról felvilágosítás adásával, tájékoztatás nyújtásával,

c) saját részre történő másolat vagy felvétel készítésének lehetővé tételével,

d) az ügyirat, valamint a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság által az ügyiratról készített kivonat vagy másolat kézbesítésével, illetve

e) jogszabályban meghatározott egyéb módon

biztosítja.

(5) A megismerés joga nem érinti az eljárás zártan kezelt ügyirataira vonatkozó külön rendelkezéseket, valamint az adatok zártan kezelésének kötelezettségét.

(6) A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a megismerés jogát, illetve a (4) bekezdésben felsorolt valamely megismerési módot az általa meghatározott ügyiratok tekintetében a nyomozás befejezéséig az eljárás érdekeire figyelemmel – e törvény eltérő rendelkezésének hiányában – korlátozhatja, amelyről határozatot hoz.

(7) A megismerés joga, illetve a megismerésnek a (4) bekezdés d) pontjában meghatározott módja nem korlátozható

a) az olyan eljárási cselekményről készült ügyirat vonatkozásában, amelyen az indítványozó jelen volt, vagy e törvény rendelkezései szerint jelen lehetett és

b) a szakvélemény vonatkozásában.

(8) A megismerés – indítványnak megfelelő – biztosítása ellen nincs helye jogorvoslatnak.

(9) A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság – e törvény eltérő rendelkezésének hiányában – az indítvány előterjesztésétől számított tizenöt napon belül biztosítja az eljárás (2) bekezdés szerint meghatározott ügyiratai közül azoknak a megismerését, amelyek vonatkozásában a megismerést nem korlátozta.

Vagyis az új Be. alapvető – pozitív – változást hozott a rendelkezésre bocsátandó iratok tekintetében: a 100. §-hoz fűzött indokolás szerint a régi Be. **„korlátozott és eseti alapon megengedő megismerését a teljes megismerés és eseti alapon korlátozható megismerés elvével váltja fel. [...]**

A megismerés korlátozására ennek megfelelően csak meghatározott ügyiratok tekintetében, és [a megismerésre irányuló] indítvány jogorvoslattal támadható elutasítása alapján van helye. E rendszerhez kapcsolódik a nyomozást érintően a 352. § rendelkezése is, amely az ügyiratok megismerésének biztosítását folyamatos módon, az eljárás előrehaladásával párhuzamosan táguló körben írja elő.” A hivatkozott 352. § a következőképpen szól:

352. § (1) A nyomozás során a 100. § rendelkezéseit folyamatosan és oly módon kell alkalmazni, hogy a gyanúsított és a védő az eljárás valamennyi ügyiratát a vádemelés előtt legalább egy hónappal, teljes terjedelmében megismerhesse, és indítványait, észrevételeit megtehesse.

(2) Az (1) bekezdésben meghatározott időköz a terhelt és a védő hozzájárulásával rövidíthető vagy mellőzhető.

Az ehhez a paragrafushoz fűzött indokolás szerint az új Be. „a hatályos szabályozást meghaladva és kibővítve az eljárás során jóval korábban, már a gyanúsított kihallgatás után lehetővé teszi a terhelt és a védő számára valamennyi ügyirat megismerését és a másolathoz jutást, amely lehetőséget a nyomozás során folyamatosan biztosítani kell és csak szigorú követelmények mellett korlátozható”.⁷⁹ Vagyis az új Be. alapján főszabály szerint **a terhelt már a nyomozás során is jogosult arra, hogy az eljárás valamennyi ügyiratát megismerje**, és ehhez képest határoz meg a törvény kivételeket.

A terhelt jogainak tényleges garantálása szempontjából az egyik legfontosabb és előremutató változás, hogy **a megismerés, illetve a megismerési mód korlátozásáról határozatot kell hozni, ami ellen jogorvoslati lehetőség (panasz) áll rendelkezésre** az új Be. 369. §-a alapján. Az új Nyer. 108. §-a e határozat tartalma kapcsán a következő instrukciókat fogalmazza meg:

(1) Az ügyiratok Be. 100. §-a szerinti megismerésének vagy a megismerés módjának korlátozásáról rendelkező határozatban – az eljárás érdekeire is figyelemmel – a korlátozással érintett ügyiratot azonosításra alkalmas módon kell megjelölni.

(2) A nyomozó hatóság egy határozatban rendelkezhet a megismerés több ügyiratra vonatkozó korlátozásáról.

(3) Nem kell határozatot hozni a megismerés módjának korlátozásáról, ha a megismerés biztosítása az indítványtól eltérő, de az indítványt előterjesztő által elfogadott módon történik.

A 2017-es kutatás tapasztalatai szerint problémát jelentett az is, hogy **a régi Be. a nyomozás „irataira” koncentrált**, vagyis – ahogy azt az új Be. egyik előkészítő munkaanyaga is jelezte problémaként – „egyek esetekben a rendelkezésre álló, nem a nyomozás iratai között kezelt bizonyítási eszközök megismerését” nem tette lehetővé.⁸⁰ Emellett a régi Be. a nyomozási iratok „másolatának” átadását írta elő, amit a praktikum ugyan részben felülírt, de a szabály szöveghű értelmezésére hivatkozással **a hozzáférés biztosítása** túlnyomórészt így is papír alapon történt, ami azt is magával vonta, hogy a fényképfelvételeket, videofelvételeket, hangfelvételeket eredeti formájukban, elektronikusan sok esetben nem bocsátották a védelem rendelkezésére. Emellett a papír alapú átadás jelentős munkaterhet jelentett a fénymásolást végző rendőrség számára is. A Magyar Helsinki Bizottság ezért azt javasolta, hogy a Be. kifejezetten tegye lehetővé az adatok/iratok megismerésének más módjait, pl. az adatok adathordozón vagy elektronikus formában, e-mailen való átadását. Megjegyeztük emellett, hogy a fogva tartott terheltek számára mind a papír alapú irat tárolása, mind az elektronikusan átadott iratok tanulmányozása nehézséget okozhat.⁸¹ Az IPC kutatás tapasztalatai is megerősítették, hogy az elektronikus ügyiratoknak a büntetés-végrehajtási intézetekben való kezelése nehézkes. A védők a beszélőre nem vihetnek be olyan eszközt (számítógépet, telefont), amelyen az ilyen iratok megjeleníthetők lennének. Az ügyvédi beszélőhelyiségben szintén nem állnak rendelkezésre ilyen eszközök, a letartóztatott terheltek pedig a technikai kapacitás hiánya miatt (kevés az intézetekben a számítógép ilyen célra, és ezek is jellemzően elavultak) nem, vagy csak rendkívül nehézkesen tudnak elektronikus iratokat kezelni, tanulmányozni, ami a sértheti a védekezésre való megfelelő felkészülés lehetőségének biztosítására vonatkozó állami kötelezettséget.

A vonatkozó szabályok a nyomozási iratok átadásának feladatát az előzetes letartóztatás elrendelése esetében kötelező jelleggel, az előzetes letartóztatás meghosszabbítása esetében opcionálisan a nyomozó hatóságra telepítették, és ennek megfelelően a kutatás azt mutatta, hogy jellemzően a rendőrség adta át a védőnek a nyomozási iratok másolatát – a bíróság folyosóján, a rendőrségen vagy az ügyvédi irodában személyesen kézbesítve azt. A régi Be. rendszerében így az iratok átadásának mind az anyag-, mind a humánerőforrás-költsége magas volt. Úgy véltük, az iratok elektronikus kézbesítése merül fel e körben lehetséges megoldásként, akár egy olyan elektronikus platform létrehozásával, amelyhez – különböző elérési jogosultságokkal – a büntetőeljárás minden szereplője hozzáfér, megkönnyítve így az iratok átadását és annak nyomon követését, hogy milyen nyomozási iratokat adtak már át a védelemnek.⁸²

Az új Be. a fent elsőként jelzett problémát felismerve egyrészt **bevezeti az „ügyirat” fogalmát**, és a 100. § (2) bekezdése kifejezetten kimondja, hogy a megismerhető „ügyiratokba” **beletartoznak nemcsak az „iratok” hanem a „további bizonyítási eszközök” is.**

Emellett az új Be. a **„megismerést” helyezi a középpontba és a másolat kiadását az iratok megismerésének egyik módjaként kezeli**, a „másolathoz való jogot” továbbra is tiszteletben tartva. A 100. § fent már idézett (4) bekezdése így a következő lehetséges megismerési módokat sorolja fel, megszüntetve a „másolatkiadás” hegemoniáját:

- a) *a megvizsgálás lehetővé tétele,*
- b) *erre irányuló külön indítvány vagy hozzájárulás esetén az ügyirat tartalmáról felvilágosítás adása, tájékoztatás nyújtása,*
- c) *saját részre történő másolat vagy felvétel készítésének lehetővé tétele,*
- d) *az ügyirat, valamint a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság által az ügyiratról készített kivonat vagy másolat kézbesítése, illetve*
- e) *jogszabályban meghatározott egyéb mód.*

A fenti megismerési formákra vonatkozó részletes szabályokat az egyes büntetőeljárás cselekményekre és a büntetőeljárásban részt vevő személyekre vonatkozó szabályokról szóló 12/2018. (VI. 12.) IM rendelet 15–27. §-ai tartalmazzák. A 27. § az új Be. fent idézett 100. § (4) bekezdés e) pontja szerinti „egyéb módként” **rendelkezik az ügyirathoz való „elektronikus hozzáférés” lehetőségéről:**

27. § (1) A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság az ügyirat megismerését az ügyirathoz való elektronikus hozzáféréssel – különösen az erre a célra kialakított internetes felületen keresztül – is biztosíthatja, ha az ahhoz szükséges technikai feltételek rendelkezésre állnak.

(2) Az elektronikus hozzáférés során – megfelelő azonosítást követően – lehetőség van az elektronikus ügyirat megvizsgálására, illetve annak közvetlen letöltésére, aminek a tényét rögzíteni kell.

E körben emellett az **elektronikus ügyintézés** által hozott változásokat is figyelembe kell venni, ezek részletes elemzése azonban e kutatási jelentés kereteit meghaladja.

3.3.3. A rendelkezésre bocsátás dokumentálása és igazolása

Ahogy az előző pontban már utaltunk rá, a 2017-es kutatás azt mutatta, hogy **a korábbi rendszerben sok esetben viszonylag nehezen volt visszakövethető, hogy milyen nyomozási iratokat adtak át a hatóságok** a védelemnek és a nyomozási bírónak, **ez mikor történt meg**, illetve akár az is, hogy ez megtörtént-e egyáltalán. Ez a védelemnek a 2012/13/EU irányelv 7. cikk (1) bekezdésében garantált jogai érvényesülése tekintetében problémákat vetett fel. A Legfőbb Ügyészség által alkotott, a 2017-es kutatás idején hatályos szabályok⁸³ szerint ugyan az ügyészi indítványban nem csupán általánosságban, hanem tételesen fel kell sorolni, hogy milyen nyomozási iratok másolatát juttatják el a védelemnek, a kutatási tapasztalatok azonban azt mutatták, hogy ez a követelmény nem valósult meg teljeskörűen, vagy legalábbis a védelem és a bírák számára a szóban forgó listák nem voltak hozzáférhetőek és ezáltal ellenőrizhetőek.

A Legfőbb Ügyészség megkövetelte azt is, hogy igazolják az iratoknak a terhelt és a védő általi átvételét, de csak abban az esetben, ha a döntést ülésen kell meghozni.⁸⁴ Ezt abból a szempontból aggályosnak tartottuk, hogy az előzetes letartóztatás meghosszabbítására gyakran nem ülésen kerül sor, és a meghosszabbítás előtt sok esetben még nagyobb jelentősége lehet az iratokhoz való hozzáférésnek, mint az előzetes letartóztatás elrendelése előtt. Az interjúk azt mutatták, hogy a nyomozási iratok átvételének dokumentálása egyébiránt rendszerben megtörténik (az ügyvédek aláírásukkal igazolják az átvételt), az viszont aggályos, hogy az igazolások sok esetben nem jutnak el a nyomozási bíróhoz, illetve az átadás külön igazolását kevés bíró követeli meg, és az átadást igazoló dokumentumból nem minden esetben kap példányt a védelem. Nem minden esetben derült ki továbbá az aktából, hogy pontosan mikor kapta meg a védelem a nyomozási iratok másolatát. Kutatási jelentésünkben úgy foglaltunk állást, hogy szükséges lenne a fenti gyakorlati hiányosságok kiküszöbölése.⁸⁵

Pozitívum, hogy az új Be. végrehajtási szabályai, közelebbről az egyes büntetőeljárás cselekményekre és a büntetőeljárásban részt vevő személyekre vonatkozó szabályokról szóló 12/2018. (VI. 12.) IM rendelet **immár jogszabályi szinten és általában – vagyis a korábbinál jóval szélesebb körben – írja elő, hogy nyilvántartást kell vezetni többek között arról, hogy az eljárás egyes szereplői pontosan milyen ügyiratokat ismertek meg, és pontosan mikor került sor a megismerés biztosítására; emellett a nyilvántartást és a megismerést igazoló dokumentumot az adott ügy „aktájának” részévé kell tenni, ami így az eljárás minden szereplője számára elérhetővé válik:**

19. § (1) A megismerés biztosításáról nyilvántartást kell vezetni, amelyben fel kell tüntetni

- a) a megismerésre jogosult nevét és eljárási minőségét,
- b) a megismerés biztosításának módját,
- c) az ügyirat megnevezését,
- d) az ügyirat kezdő és befejező oldalszámát, felvétel esetén a kezdő és befejező órát és percet,
- e) a másolatért fizetett illeték összegét vagy a másolat készítésének illetékmentességét,
- f) ha a megismerés biztosítása során rendkívüli esemény történt, valamint
- g) a megismerés biztosításának időpontját, illetve tartamát.

(2) Ha az ügyirat megismerésének biztosítása a megismerésre jogosult személyes jelenlétével valósul meg, az ügyirat megismerésének megtörténtét – ideértve a személyesen kézbesített másolat átvételét is – a megismerésre jogosult keltezéssel ellátott aláírásával igazolja.

(3) Az (1) bekezdés szerinti nyilvántartást, illetve a megismerés megtörténtének igazolására alkalmas, (2) bekezdés szerinti iratokat az ügyiratok között kell kezelni.

Vagyis a korábban feltárt gyakorlati hiányosságokat az IM rendelet orvosolni látszik.

3.3.4. A rendelkezésre bocsátás időszerűsége

A 2012/13/EU irányelv preambuluma szerint az ügy anyagait „kellő időben” kell a terhelt, illetve a védő rendelkezésére bocsátani. **A régi Be.** azonban **nem írt elő határidőt** arra vonatkozóan, hogy az előzetes letartóztatás elrendelésével kapcsolatos ülés előtt mennyi idővel kell a védelemnek megküldeni az ügyészi indítványt és a csatolt iratokat. A kutatási eredmények azt mutatták, hogy ez **a jogszabályi hiányosság azzal járhat, hogy a védelem nem kellő időben** – akár az ülés előtt kevesebb mint egy órával – **kapja meg az iratokat**, nincs lehetősége ezek áttanulmányozására, ami lerontja a 2012/13/EU irányelv átültetésének pozitív hatását. A Magyar Helsinki Bizottság ezért azt javasolta, hogy vagy határozzanak meg egy olyan minimális határidőt az előzetes letartóztatás elrendelésére irányuló indítvány és az azzal kapcsolatos nyomozási iratok a védelemnek az ülést megelőző

megküldésére, amely reálisan lehetővé teszi a védelem számára a felkészülést, vagy foglalják jogszabályba a kellő időben való megküldés követelményét.

A kutatási eredmények alapján a védelem valamivel jobb helyzetben van a felkészülésre rendelkezésre álló időt illetően az előzetes letartóztatás meghosszabbítása esetében, de az is előfordul, hogy olyan kevés idővel a bíróságnak az előzetes letartóztatás meghosszabbításáról való döntése előtt érkeznek meg a védőhöz a nyomozási iratok, hogy azokra nem tud támaszkodni, és érdemi haszna az iratokhoz való hozzáférésnek a döntés előtt már nem lesz. Azt javasoltuk ezért, hogy az előzetes letartóztatás elrendelését követően keletkezett, az előzetes letartóztatás szempontjából releváns nyomozási iratokat az eljárás folyamatában adják át a védelemnek, ne várják meg azzal, amíg az ügyészség az előzetes letartóztatás meghosszabbítását indítványozza.⁸⁶

Az új Be. a fenti problémák egy részét egyrészt a folyamatos és teljes iratmegismerés koncepciójával megoldja, emellett további garanciákat is meghatároz a letartóztatással kapcsolatos indítványok esetében, kifejezetten kimondva például, hogy a letartóztatás meghosszabbítására irányuló indítvány esetén az előző döntés óta keletkezett, az indítványban hivatkozott ügyiratok megismerését biztosítani kell. **Külön kiemelendő pozitívum, hogy az új Be. előírja, hogy az ügyiratok megismerését a védekezésre való felkészüléshez szükséges időben és módon biztosítani kell a védelem számára.** Ezt az erős szabályt némileg lerontja, hogy az új Be. elegendő időnek tekinti az ülés előtt egy órán belüli kézbesítést, és azt sem írja elő, hogy ennek személyesen a védő kezeihez kell megtörténni, elegendő, ha az irodája megkapja (miközben a védő esetleg már úton van az ülésre).

470. § (1) Ha az indítvány tárgya letartóztatás vagy előzetes kényszergyógykezelés elrendelése, az indítvány megküldését követően a gyanúsított és a védő számára biztosítani kell azoknak az ügyiratoknak a megismerését, amelyekre az indítványban hivatkoznak.

(2) Ha az indítvány tárgya a letartóztatás meghosszabbítása, az indítvány megküldését követően a gyanúsított és a védő számára biztosítani kell azoknak az ügyiratoknak a megismerését is, amelyekre az indítványban hivatkoznak és amelyek a letartóztatás tárgyában hozott legutóbbi döntést követően keletkeztek.

(3) Az ügyészség az (1) és (2) bekezdésben meghatározott ügyiratok megismerését a védekezésre való felkészüléshez szükséges időben és módon – legkésőbb az ülés megkezdését megelőző egy órával – köteles

a terhelt és a védő számára biztosítani. Az ügyészség az (1) és (2) bekezdésben foglaltak teljesítéséhez a nyomozó hatóságot is igénybe veheti.

Ugyanakkor az a gyakorlaton fog múlni, hogy a letartóztatás meghosszabbítása esetén a „védekezésre megfelelő idő és mód” mit jelent majd pontosan.

Megjegyzendő továbbá, hogy az előkészítő eljárással, a nyomozás felügyeletével és irányításával, valamint a befejező intézkedésekkel kapcsolatos ügyészi feladatokról szóló 9/2018. (VI. 29.) LÜ utasítás 24. § (4) bekezdése előírja a következőket:

24. § (4) [...] A letartóztatás elrendelésére és meghosszabbítására irányuló indítványban utalni kell arra is, hogy az ügyészség a Be. 469. § (2) bekezdésében,⁸⁷ valamint 470. § (1) és (2) bekezdésében írt kötelezettségeinek miként tett eleget, a gyanúsított megjelenéséről és a védő értesítéséről hogyan gondoskodott. [...]

3.3.5. A nyomozási bíró szerepe

A 2017-ben lezárult kutatásban vizsgáltuk továbbá az előzetes letartóztatásról döntő nyomozási bíró szerepét az előzetes letartóztatást megalapozó iratok átadása kapcsán. Az egyik fontos kérdés az volt e tekintetben, hogy a nyomozási bírák szerint **akadály-e az iratok átadásának elmaradása az ülés megtartásának**. Ezzel kapcsolatban nem volt teljesen egységes a bírói gyakorlat: míg például a Budai Központi Kerületi Bíróság nyomozási bírói csoportjának gyakorlata szerint „az iratok átadásának a felkészüléshez is megfelelő időben való megtörténte az ülés megtartásának ugyanolyan feltétele, mint a védő szabályszerű értesítése”,⁸⁸ voltak olyan, a kutatás keretében megkérdezett nyomozási bírák, akik ezzel ellentétes állásponton voltak. Ezért azt javasoltuk, hogy foglalják jogszabályba, hogy az előzetes letartóztatásra irányuló indítvánnyal kapcsolatos nyomozási iratok másolatának megküldése a védelem részére az előzetes meghallgatással kapcsolatos ülés vagy döntés előfeltétele, ennek hiányában ülés nem tartható, illetve döntés nem hozható.

Fontos kérdés továbbá, hogy **mi a következménye annak, ha fény derül rá, hogy nem kellő időben kapta meg az iratokat a védelem**. Ezzel kapcsolatban pozitívum, hogy a kutatási tapasztalatok szerint sok bíró biztosít ilyen esetben időt a védelem számára az iratok tanulmányozására – úgy véltük, ezt a lehetőséget indokolt lenne kifejezetten kimondania a jogszabálynak.

Ami a védelemnek átadott iratok körének kontrollálását illeti, a nyomozási bírók szerepe nem igazán tűnt számottevőnek, aminek egyik oka az iratátadás azon konstrukciója volt, hogy főszabály szerint a nyomozási bíró a védelemmel egyező iratanyagot kap. Ezzel összefüggésben a Magyar Helsinki Bizottság azt javasolta: alkossanak kifejezett szabályt arra, hogy amennyiben a nyomozási bíró észleli, hogy nem bocsátották az ügy összes, az előzetes letartóztatás jogszerűségének megítéléséhez szükséges anyagát a terhelt, illetve védője rendelkezésére, akkor ismertethesse az ülésen a védelemmel ezen iratokat, amennyiben azok a rendelkezésére állnak, és szükség esetén további nyomozási iratok átadására szólíthassa fel az ügyészséget. Ahhoz azonban, hogy a bíró egyáltalán felmérhesse, hogy fennállnak-e az ülés, illetve a döntés feltételei, szükséges, hogy információja legyen arról, hogy megkapta-e a védelem az iratokat, mikor kapta meg őket, és hogy elegendő ideje volt-e ezek tanulmányozására. E tekintetben nyilván a védelemnek is feladata, hogy jelezze, ha ezekkel a feltételekkel kapcsolatban valamilyen problémát tapasztalt, de úgy véltük, fontos garancia, hogy a bíró automatikusan, minden esetben nyilatkoztassa erről a védőt és a terheltet.⁸⁹

Az új Be. a következőket írja elő a bíróság vádemelés előtti feladatai kapcsán:

477. § (1) Ha a 466. § (1) bekezdésében meghatározott indítványt⁹⁰ [olyan indítványt, amely alapján ülést kell tartani] az ügyészség terjesztette elő és a bíróság az ülés megkezdését megelőzően megállapítja, hogy az ülés megtartásának a feltételei hiányoznak, a bíróság az ügyiratokat határozat hozatala nélkül visszaadja az ügyészségnek.

Vagyis **a nyomozási bírónak kifejezetten lehetőségük lesz arra, hogy az ügyiratok visszaadásával és a határozathozatal elmaradásával „szankcionálják”, ha az ülés feltételei nem állnak fenn**, vagyis elvileg kifejezett lehetőségük lesz a feljebb bemutatott előírások betartására, és például annak kikényszerítésére, hogy a védelem az ügyészi indítványban hivatkozott ügyiratokat megfelelő időben megismerhesse. Ugyanakkor meglátásunk szerint e tekintetben is **sok múlik majd a bíróságok és a nyomozási bírák gyakorlatán, és az ügyvédek „agilitásán” is**.

Emellett például arra az esetre, ha ülésen kívül, ügyiratok alapján határoz a bíró a letartóztatás meghosszabbításáról, és az ügyészség nem bocsátotta megfelelő időben a védelem rendelkezésére az újonnan keletkezett ügyiratokat, és így a védelem nem tudott az ügyész indítványára érdemben és időben reagálni, nem biztosít hasonló lehetőséget a törvényszöveg a nyomozási bírónak.

3.3.6. Jogorvoslat

A régi Be. szabályai szerint a terheltek és a védők panasszal élhettek az ellen, ha nem, vagy késve bocsátották a védelem rendelkezésére az előzetes letartóztatás elrendelésére, illetve meghosszabbítására irányuló ügyészi indítványt megalapozó nyomozási iratokat. A kutatási eredmények azonban azt mutatták, hogy **az ügyvédek kevés esetben nyújtanak be panaszt és szkeptikusak a panasz intézményének hatékonyságával kapcsolatban.**

Ami a nem fogva tartott terhelteket illeti, a régi Be. 2014. január 1-től hatályos szövege szerint az ügyész, illetve a nyomozó hatóság az iratmásolat kiadásának megtagadásáról határozatot hozott, ami ellen a terhelt, illetve a védő panasszal élhetett, amennyiben pedig ezt a panaszt elutasították, az elutasító határozat ellen felülbírálati indítványt terjeszthetett elő, amelyről a bíróság döntött. Ez megfelelt a 2012/13/EU irányelv 7. cikk (4) bekezdésében meghatározott követelményeknek. A kutatási tapasztalatok szerint azonban nagyfokú informális volt jellemző az iratok kiadása kapcsán: sokszor nem született formális döntés a hozzáférés, illetve az iratmásolat kiadásának megtagadásáról, aminek egyik oka az volt, hogy sokszor az ügyvédek maguk is informálisan kérték a hozzáférés biztosítását. Emellett az interjúk alapján igen kevés esetben éltek a panasz lehetőségével a védők.⁹¹

Ahogy azt feljebb már jeleztük, az új Be. szerint **a megismerés, illetve a megismerési mód korlátozásáról határozatot kell hozni, ami ellen jogorvoslati lehetőség (panasz) áll rendelkezésre** az új Be. 369. §-a alapján. Emellett az új Nyer. 108. § (1) bekezdése szerint a megismerésnek vagy a megismerés módjának korlátozásáról rendelkező határozatban „– az eljárás érdekeire is figyelemmel – a korlátozással érintett ügyiratot azonosításra alkalmas módon kell megjelölni”, ami elősegíti, hogy érdemben lehessen panasszal élni.

Mindezek a jogorvoslati jog megerősödését jelentik, ugyanakkor **e tekintetben is sok fog múlni a gyakorlaton**, így azon, hogy a hatóságok a gyakorlatban az „eljárás érdekeire is figyelemmel” kitéltet hogyan értelmezik majd, valamint hogy a panaszok elbírálásának gyakorlata és az ezzel kapcsolatos ügyvédi percepció megváltozik-e.

3.4. Konklúziók

Az új Be. előírja, hogy a terheltet a büntetőeljárásban történő részvételének kezdetekor tájékoztatni kell a 2012/13/EU irányelv 3. cikk (1) bekezdésében szereplő jogokról, és megköveteli a közérthető tájékoztatást. Ami a gyakorlatot illeti, a nyomozási szakaszban a gyanúsított kihallgatás kezdetén a terheltet úgy tájékoztatják a jogairól, hogy felolvassák számára a RobotZsarú NEO által generált figyelmeztetéseket, illetve ennek alapján adják meg a tájékoztatást. Ennek az új Be. hatálybalépése miatt átdolgozott verziója minden, a 2012/13/EU irányelv 3. cikk (1) bekezdése által megkövetelt jogról tartalmaz tájékoztatást. Az IPC-kutatásban megkérdezett interjúalanyok tapasztalatai szerint a jogokról való szóbeli tájékoztatás kapcsán probléma a teljeskörűség és a közérthetőség hiánya; legtöbbször az ügy anyagaiba való betekintés jogáról és a hallgatáshoz való jogról szóló tájékoztatás kapcsán fogalmaztak meg aggályokat. Üdvözlendő, hogy az új szabályok lehetőséget adnak arra, hogy a büntetőeljárás jogokról való tájékoztatás „írásos tájékoztató átadásával” történjen meg.

A hatályos jogszabályi rendelkezések a 2012/13/EU irányelv 4. cikkével összhangban előírják, hogy az őrizetbe vett és fogva tartott gyanúsítottak, illetve vádlottak számára írásban kell tájékoztatást adni a fogva tartáshoz kapcsolódó és a büntetőeljárás jogairól, egyszerű és közérthető módon, a terhelt által értett nyelven. Az írásbeli tájékoztatót a fogvatartottak maguknál tarthatják, összhangban a 2012/13/EU irányelv 4. cikkével. A tapasztalatok szerint az írásbeli tájékoztatók közérthetőségével is akadtak viszont problémák. Azt, hogy a terhelt tájékoztatása nem egyszerű nyelven, közérthetően történik Magyarországon, a Magyar Helsinki Bizottság egy 200 fős mintán végzett vizsgálata is igazolta – ennek alapján a hatóságok által használt szövegekből összeállított tájékoztató érthetőségi szintje rendkívül alacsony, csupán 38,5% volt.

Ami az őrizetbe vétel vagy fogva tartás okáról és a gyanú, illetve vád tárgyát képező bűncselekményről szóló tájékoztatást illeti, az új Be. szabályai megfelelnek a 2012/13/EU irányelv 6. cikkében foglalt követelményeknek. A gyakorlatban sem merülnek fel problémák az őrizetbe vétel vagy fogva tartás okáról való tájékoztatás kapcsán. Nem érvényesül viszont a gyakorlatban teljes mértékben a 2012/13/EU irányelv 6. cikk (1) bekezdésében megfogalmazott azon követelmény, hogy a gyanúsításra, illetve a vádra vonatkozó tájékoztatást olyan részletességgel kell megadni, „amely az eljárás tisztességességének megóvásához és a védelemhez való jog eredményes gyakorlásához szükséges”.

Ami az ügy anyagaiba való betekintés jogát illeti, az új Be. alapvető – és a 2012/13/EU irányelv 7. cikkének való megfelelés szempontjából is pozitív – változást hozott: eszerint a terhelt főszabály szerint már a nyomozás során is jogosult arra, hogy az eljárás valamennyi ügyiratát megismerje, és ehhez képest határoz meg a törvény kivételeket. Emellett az új Be. a „megismerést” helyezi a középpontba és a másolat kiadását az iratok megismerésének egyik módjaként kezeli, megszüntetve a „másolatkiadás” korábbi Be. szerinti hegemóniáját. Szintén pozitívum, hogy jogszabályi szinten és a korábbinál jóval szélesebb körben írta elő a jogalkotó, hogy nyilvántartást kell vezetni arról, hogy az eljárás egyes szereplői pontosan milyen ügyiratokat ismertek meg, és pontosan mikor került sor a megismerés biztosítására. Szintén fontos változás, hogy a megismerés, illetve a megismerési mód korlátozásáról határozatot kell hozni, ami ellen jogorvoslati lehetőség áll rendelkezésre.

A 2012/13/EU irányelv preambuluma szerint az ügy anyagait „kellő időben” kell a terhelt, illetve a védő rendelkezésére bocsátani. A régi Be. azonban nem írt elő határidőt arra vonatkozóan, hogy az előzetes letartóztatás elrendelésével kapcsolatos ülés előtt mennyi idővel kell a védelemnek megküldeni az ügyészi indítványt és a csatolt iratokat. A kutatási eredmények azt mutatták, hogy ez a jogszabályi hiányosság azzal járhat, hogy a védelem nem kellő időben kapja meg az iratokat. Erre a problémára reagálva az új Be. előírja, hogy az ügyiratok megismerését a védekezésre való felkészüléshez szükséges időben és módon, de legkésőbb az ülés megkezdését megelőző egy órával biztosítani kell a védelem számára. Emellett a nyomozási bírácoknak az új szabályok alapján lehetőségük lesz arra, hogy a határozathozatal elmaradásával „szankcionálják”, ha például a védelem az ügyészi indítványban hivatkozott ügyiratokat nem ismerhette meg megfelelő időben.

Mindezek a változások abba az irányba hatnak, hogy az ügy anyagaiba való betekintés joga oly módon érvényesüljön a gyakorlatban, amely valóban előmozdítja a hatékony védelemhez való jog érvényesülését. Ugyanakkor meglátásunk szerint sok múlik majd a bíróságok gyakorlatán és az ügyvédeken „agilitásán” is a tekintetben, hogy milyen mélységű változások következnek be a gyakorlatban.

4. Az ügyvédhez és a költségmentességhez való jog

4.1. Az ügyvédi segítség igénybevételéhez és a költségmentességhez való jog a magyar jogban: meghatalmazott és kirendelt védők

Az új Be. alapelvi szinten mondja ki a 3. §-ban, hogy a terheltnek a büntetőeljárás minden szakaszában joga van a hatékony védelemhez. A terheltnek joga van ahhoz, hogy személyesen védekezzen, és ahhoz is, hogy a védelem ellátására védő közreműködését vegye igénybe, emellett a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a törvényben meghatározottak szerint védőt biztosít a terhelt számára. A terheltnek tehát továbbra is vagy maguk hatalmaznak meg védőt, vagy a hatóság rendel ki számukra egyet.

A régi Be. szabályozási koncepciója szerint meghatározott esetekben (pl. ha a bűncselekményre a törvény ötévi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztést rendel, ha a terheltet fogva tartják, fiatakorú, stb.) kötelező a védő részvétele a büntetőeljárásban. Az ún. „kötelező védelem” feltételeinek fennállását az eljáró hatóság állapítja meg, és ezekben az esetekben a terhelt nem dönthet úgy, hogy védő nélkül kíván részt venni az eljárásban. A magyar rendszerben ez felel meg az Európai Bizottság 2013/C 378/03 számú, a büntetőeljárás során a gyanúsítottak vagy vádlottak költségmentességhez való jogáról szóló ajánlása (a továbbiakban: a költségmentességhez való jogról szóló ajánlás) szerinti „**megalapozottság vizsgálatának**”. Ha ilyen esetben a terheltnek nincs védője, akkor a hatóság rendel ki számára védőt. Emellett a régi Be. szerint ha a gyanúsított jövedelmi és vagyoni viszonyai folytán a büntetőeljárás során felmerülő ún. bűnügyi költséget előreláthatóan nem tudja megfizetni, ún. személyes költségmentességet engedélyezhetnek részére, és kérelmére védőt rendelnek ki számára. A magyar rendszerben ez felel meg az ajánlás szerinti „**anyagi helyzet vizsgálatának**”.

Az új Be. érdemben nem változtat a koncepción, és a korábbi Be.-hez hasonlóan szabályozza azoknak az eseteknek a körét, amikor kötelező a védelem:

44. § A büntetőeljárásban védő részvétele kötelező, ha

- a) a bűncselekményre a törvény öt évig terjedő vagy ennél súlyosabb szabadságvesztés büntetés kiszabását rendeli,*
- b) a terhelt személyi szabadságot érintő kényszerintézkedés hatálya alatt áll, más ügyben letartóztatás, előzetes kényszergyógykezelés hatálya alatt áll, valamint ha szabadságvesztést, elzárást vagy javítóintézeti nevelést tölt,*
- c) a terhelt hallássérült, siketvak, vak, beszéd fogyatékos, más okból kommunikációképtelen, vagy abban súlyos fokban korlátozott, továbbá – a beszámítási képességére tekintet nélkül – kóros elmeállapotú,*
- d) a terhelt a magyar nyelvet nem ismeri,*
- e) a terhelt egyéb okból nem képes személyesen védekezni,*
- f) a bíróság, az ügyészség, illetve a nyomozó hatóság a terhelt indítványára, vagy azért, mert azt egyéb okból szükségesnek tartotta, védőt rendelt ki,*
- g) e törvény erről külön rendelkezik.⁹²*

Az új Be. 46. § (1) bekezdése kiköti emellett, hogy **ha a büntetőeljárásban a védő részvétele kötelező, de a terheltnek nincs meghatalmazott védője, a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság védőt rendel ki számára.**

Emellett az új Be. is fenntartja a személyes költségmentesség lehetőségét, „**költségkedvezmény**” néven, amelynek engedélyezése esetén **a kirendelt védő díját az állam előlegezi és viseli:**

75. § (1) A terhelt [...] jogai érvényesítésének megkönnyítésére költségkedvezményben részesíthető, ha jövedelmi és vagyoni viszonyai miatt a bűnügyi költséget vagy annak egy részét nem képes viselni.

76. § A költségkedvezmény

- a) a terhelt esetén a kirendelt védő díjának és költségeinek állam általi előlegezésére és viselésére [...] terjed ki.*

77. § (1) A költségkedvezményt a büntetőeljárásban részt vevő személy kérelmére jogszabályban meghatározottak szerint a jogi segítségnyújtó szolgálat engedélyezi.

Álláspontunk szerint a régi Be. idején is felvethető volt, hogy nem túlzottan **szigorú-e** a személyes költségmentesség **feltételrendszere**, és valóban minden arra rászoruló számára biztosított-e a személyes költségmentesség. Ez az új Be. által biztosított költségkedvezmény esetében is felmerül, ugyanis a jogi segítségnyújtásról szóló 2003. évi LXXX. törvény (a továbbiakban: Jst.) 5. és 19. §-a értelmében az a terhelt tekinthető rászorultnak (és így költségkedvezményre jogosultnak), akinek a rendelkezésre álló havi nettó jövedelme nem haladja meg az öregségi teljes nyugdíj mindenkori legkisebb összegét (illetve ha egyedülálló, akkor a 150%-át), vagyona pedig nincs. Viszonyításképpen: 2016-ban az öregségi nyugdíj legkisebb havi összege Magyarországon 28 500 Ft volt, miközben például a Policy Agenda által számított létminimum ugyanebben az évben egy egy felnőttből álló háztartásban havi 88 619 Ft volt⁹³ – ahhoz tehát, hogy egy terhelt jogosult legyen személyes költségmentességre, jóval a létminimum alatt kell élnie. Fennmarad ugyanakkor az a rendszer, hogy bizonyos esetekben jövedelmi és vagyoni helyzetére tekintet nélkül rászorultnak tekintendő a terhelt: a jelenleg hatályos szabályok szerint ilyen például, ha a terhelt átmeneti szállást igénybe vevő hajléktalan személy vagy menekült.⁹⁴

A Magyar Helsinki Bizottság egy másik, „*A büntetőeljárás jogok erősítése: az ügyvédhez és a költségmentességhez való jog hatékony implementációja a Stockholmi Program szerint*” című, a Bolgár Helsinki Bizottság által koordinált, 2018-ban lezáró projektje keretében végzett kutatás (a továbbiakban: BHC-kutatás) eredményei szerint **ritkán rendelnek ki személyes költségmentesség engedélyezése miatt védőt**, és hiányosságok mutatkoztak a terheltek személyes költségmentességről való tájékoztatása kapcsán is. A kutatás megerősíteni látszott a Magyar Helsinki Bizottság azon tapasztalatait, hogy ha fennáll valamilyen kötelező védelmi ok, akkor valószínűbb, hogy annak fennállására tekintettel rendelnek ki a terhelt számára védőt, akkor is, ha egyébként rászoruló, és vizsgálható lenne, hogy megfelel-e a személyes költségmentesség feltételeinek. Ez azért is aggályos, mert a terhelt szempontjából fontos különbség a két kirendelési forma között, hogy személyes költségmentesség (illetve a hatályos szabályok szerint a költségkedvezmény) engedélyezése esetén a kirendelt védő díját és költségét a terheltnak akkor sem kell megtérítenie, ha őt a bíróság bűnösnek mondja ki, míg egyéb kötelező védelmi ok miatti kirendelés esetén a terheltnak ezt a költséget viselnie kell.⁹⁵ Ezt **a problémát az új Be. sem kezeli**.

A kirendelési rendszer értékelését általában nehezíti, hogy **a kirendelések jogalap szerinti megoszlására vonatkozóan nem érhetőek el statisztikai adatok.**⁹⁶

A hatályos magyar szabályozás megfelel a **büntetőeljárás során és az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról, valamint valamely harmadik félnek a szabadságelvonáskor történő tájékoztatásához való jogról és a szabadságelvonás ideje alatt harmadik felekkel és a konzuli hatóságokkal való kommunikációhoz való jogról szóló** 2013/48/EU irányelv (a továbbiakban: 2013/48/EU irányelv) 3. cikk (2) bekezdésében foglaltaknak abból a szempontból, hogy **mely időpillanattól kezdve biztosítja az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogot** a terheltek számára, a védelemhez, védőhöz való jog ugyanis már a gyanúsítás közzlése előtt megilleti a jövőendő terhelteket, az alábbiak szerint:

386. § (1) A bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy – elfogása, idézése, előállítása, körözésének elrendelése, vagy vele szemben elfogatóparancs kibocsátása esetén – a gyanúsítás közzléseig kizárólag arra jogosult, hogy

- a) a gyanúsított kihallgatással kapcsolatos büntetőeljárás jogairól felvilágosítást kapjon,*
- b) védőt hatalmazzon meg vagy védő kirendelését indítványozza,*
- c) védőjével ellenőrzés nélkül tanácskozzon.*

Így az új Be. megszünteti azt a korábbi hiányosságot, hogy a védelemhez való jog nem volt biztosított az előállítás kezdetétől azok számára, akiket azért állítottak elő, mert (a tettenérés esetét leszámítva) bűncselekmény elkövetésével voltak gyanúsíthatóak.⁹⁷

A terhelt eljárási jogai, így a védőhöz, **az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jog lényeges korlátozása** a 2013/48/EU irányelv 12. cikk (2) bekezdésében foglaltakkal összhangban a régi Be. alapján **a vallomás bizonyítékként való kizárásához vezethetett** (de pl. a védő tevékenységének nem megfelelő színvonala nem). E körben mérföldkövet jelentett a 8/2013. (III. 1.) AB határozat, amely kimondta: alkotmányos követelmény, hogy a terhelt érdekében kirendelt védőt a terhelti kihallgatás helyéről és időpontjáról igazolható módon, olyan időben értesítsék, hogy a kirendelt védőnek lehetősége legyen az eljárási törvényben foglalt jogait gyakorolni, valamint a terhelti kihallgatáson részt venni, és ilyen értesítés elmaradása esetén a terhelt vallomása bizonyítékként nem értékelhető. (Hozzá kell tenni azonban, hogy a BHC-kutatás tapasztalatai szerint továbbra is gyakran előfordul, hogy nem dokumentálják megfelelően a védő értesítésével kapcsolatos információkat, ami adott esetben megnehezítheti annak bizonyítását is, hogy a védelemhez való jogot korlátozták.⁹⁸)

A fentieket az új Be. is fenntartja, amikor kimondja a következőt:

167. § (5) Nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyészség, a nyomozó hatóság [...] bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők büntetőeljárási jogainak lényeges sérelmével szerzett meg.

4.2. Az ügyvédi segítség és a költségmentesség igénybevételének biztosítása a rendőrségen

Meghatalmazott védőjét a terhelt szabadon választhatja ki. Az új Be. 45. § (1) bekezdése szerint védelem ellátására meghatalmazást a terheltől kívül a terhelt törvényes képviselője vagy nagykorú hozzátartozója, külföldi állampolgár terhelt esetén hazája konzuli tisztviselője is adhat. Az IPC-kutatás interjúalanyainak eltérő tapasztalatai voltak azokat az eseteket illetően, amikor a gyanúsított jelzi a rendőrségnek, hogy egy konkrét védőt kíván meghatalmazni. Hét válaszadó tapasztalatai szerint a rendőrség nem, vagy csak nagyon ritkán hívja fel a védőt ebben az esetben, a védő értesítése a gyanúsított családjára, barátaira marad. Ezzel szemben öt válaszadó tapasztalatai szerint a rendőrség együttműködő, megpróbálja értesíteni a kért védőt. Egy válaszadó hozzátette, hogy ha nem sikerül elérnie a rendőrségnek a választott védőt, akkor nem várnak, hanem kirendelnek egy másik védőt, de ez szerinte nem problémás.

Védő kirendelése esetén **a régi Be. szerint az eljáró hatóság** (a nyomozási szakaszban a nyomozó hatóság, vagyis leggyakrabban a rendőrség) **döntötte el, hogy kit rendel ki védőként**, vagyis kit választ ki a kamarák által a kirendelt védőként kirendelhető ügyvédekről vezetett jegyzékből. Ezt a rendszert erőteljes kritikák érték a büntetőeljárás különböző szereplői részéről, és a Magyar Helsinki Bizottság számos kutatása is azt bizonyította, hogy a diszkrecionális kirendelési rendszer veszélyezteti a hatékony védelemhez való jog érvényesülését: **a rendszer nem átlátható szempontok alapján működik, visszaélésekre ad lehetőséget**, és az adatkérések azt mutatták, hogy e megoldás eredményeképp számos rendőrkapitányságon a kirendelések nagy részét ugyanazon egy-két ügyvéd, illetve ügyvédi iroda kapja.⁹⁹ Ezzel összhangban az IPC-kutatásban is több megkérdezett ügyvéd kritizálta a rendszert: meglátásuk szerint ez a „kedvenc ügyvédek” kirendelését eredményezi, illetve „függőségi helyzetet” eredményez, mivel végső soron a rendőrségen múlik, hogy

az ügyvédnek van-e munkája. Az AJBH munkatársa szerint is jellemző, hogy bizonyos védőket preferál a rendőrség a kirendelések során.

A BHC-kutatás eredményei azt mutatták emellett, hogy a nyomozási szakaszban **a régi Be. a védő értesítéséhez és jelenlétéhez kapcsolódó egyes szabályai, illetve a szabályok hiánya oda vezettek, hogy a gyakorlatban nem érvényesült teljeskörűen a 2013/48/EU irányelv 3. cikk (1) bekezdésének azon követelménye,** hogy a gyanúsítottak és a vádlottak ügyvédi segítséget vehessenek igénybe „abban az időpontban és olyan módon, hogy az érintett személy a gyakorlatban hatékonyan érvényesíthesse a védelemhez való jogát”. Ide tartozik például, hogy **a védelem kötelező jellege a nyomozási szakaszban nem jelenti azt, hogy a védő jelenléte kötelező** az egyes nyomozási cselekményeken, vagyis a nyomozó hatóság abban az esetben is kihallgatja a terheltet, ha a védő – a gyanúsított kihallgatásáról való értesítése ellenére – bármilyen okból nem jelenik meg. (Ezen az új Be. sem változtat, csak a fiatalok esetében – lásd lejjebb.) A BHC-kutatás emellett azt mutatta például, hogy a **védő kései értesítése** is probléma, amely az előállított, őrizetbe vett terhelt első gyanúsított kihallgatása esetében merül fel leginkább. A korábbi kutatási tapasztalatok szerint a kései értesítés mellett sok esetben gondot jelentett továbbá, hogy a védők az értesítést nem olyan időszakban és módon kapták meg, amely reálisan lehetővé tette volna számukra a megjelenést az első gyanúsított kihallgatáson. Szabály hiányában változó volt a gyakorlat a tekintetben is, hogy bevárja-e a védőt a rendőr, ha a védő jelzi, hogy a gyanúsított kihallgatás tervezett kezdeténél később tudna csak megjelenni. Mindezek **leronthatják az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jog gyakorlásának „ténylegességét”,** amelyet a 2013/48/EU irányelv 3. cikk (4) bekezdése a szabadságelvonással érintett gyanúsítottak vagy vádlottak kapcsán megkíván.¹⁰⁰

Ami az IPC-kutatás eredményeit illeti, a válaszadók kevesebb mint a fele (47%) nyilatkozott úgy, hogy kötelező védelem esetén soha nem kezdődik meg a kihallgatás, amíg a védő nincs jelen. Ugyanennyien mondták, hogy a kötelező védelmes ügyek kevesebb, mint felében a kihallgatás a védő jelenléte nélkül kezdődik el. Egy ügyvéd tapasztalata szerint kisebb településeken előfordul, hogy „alulminősítik” az ügyeket, vagyis olyan bűncselekmény miatt indítanak eljárást, amiben nem kötelező a védelem, és a terhelt számára nem rendelnek ki védőt, majd egy későbbi szakaszban átminősítik a cselekményt a valódi súlya szerint.

Az IPC-kutatásban megkérdezett ügyvédek egybehangzóan állították, hogy túlnyomórészt telefonon értesíti őket a rendőrség a kihallgatásról, illetve kirendelésről. Egy-két ügyvéd említette a telefon mellett az e-mailes és a faxos értesítést. A válaszok alapján a rendőrség tipikusan legalább 1,5-2 órát biztosít az ügyvéd számára, hogy

odaérjen a kihallgatásra, az ügyvédek több mint fele pedig megemlítette, hogy folytatólagos kihallgatásnál lehetőség van az időpont előzetes egyeztetésére. A válaszadók 87%-a szerint az esetek több mint felében, vagy mindig megfelelő időben értesítik őket ahhoz, hogy a kihallgatáson részt tudjanak venni. Előfordulnak azonban rossz gyakorlatok: két ügyvéd említette, hogy egy-egy ügyben postán értesítették őket a kirendelésről, ami a gyakorlatban azt eredményezte, hogy később kapták meg az értesítést, mint ahogy a kihallgatás lezajlott. Egy ügyvéd szerint „van olyan, hogy a nyomozó hatóság este 11:00-kor faxolja el az értesítést”, de ez elvétve fordul elő. Egy másik interjúalany szerint arra is van precedens, hogy a rendőrség finoman lebeszélni szándékozik a kirendelt védőt a kihallgatáson való jelenlétről például az „Ugye nem ér rá az ügyvéd úr?” kérdéssel. Az AJBH munkatársa is megerősítette, hogy előfordul, hogy munkaidőn túl, éjjel, faxon közlik a kirendelést, amit a védő így értelemszerűen rendkívül kis eséllyel észlel.

A kritikákra reagálva **az új Be. jelentős változást vezet be: a kirendelés alapján védőként eljáró ügyvéd kijelölését az eljáró bíróság, ügyészség vagy nyomozó hatóság székhelye szerint illetékes területi ügyvédi kamara feladatává teszi, előírva egy információs rendszer bevezetését is:**

46. § (1) A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság védő kirendeléséről határoz, ha a büntetőeljárásban védő részvétele kötelező, és a terheltnek nincs meghatalmazott védője. A kirendelés alapján a védőként eljáró ügyvéd kijelölése az eljáró bíróság, ügyészség vagy nyomozó hatóság székhelye szerint illetékes területi ügyvédi kamara feladata.

(3) A területi ügyvédi kamara a védő kijelölését olyan információs rendszer működtetésével végzi, amely lehetőség szerint biztosítja a kijelölés azonnaliságát és a kijelölt védők tényleges elérhetőségét.

Azonban abban az esetben, ha „**a területi ügyvédi kamara a védő kijelöléséről a kirendelő határozat kézhezvételétől számított egy órán belül nem gondoskodik**”, a védő részvételéről az eljárásban az eljáró hatóság **fog gondoskodni**: a vádemelés előtt a nyomozó hatóság vagy az ügyészség, a vádemelés után a bíróság feladata lesz a kirendelt védőként eljáró ügyvéd kijelölése.¹⁰¹

A fentieket kiegészítve az ügyvédi tevékenységről szóló 2017. évi LXXVIII. törvény (a továbbiakban: új Ütv.) kimondja, hogy a területi kamara a kirendelés alapján kirendelt védőként eljáró ügyvédet **elektronikus, véletlenszerű kiválasztás** segítségével, kamarai szabályzatban meghatározott eljárási

szabályokban rögzített módon jelöli ki; illetve hogy a kijelöléskor biztosítani kell a kirendelt védőként kirendelhető ügyvédek **arányos munkaterhelését**, valamint figyelembe kell venni a kijelölésre kerülő ügyvéd és a kirendelő hatóság földrajzi elhelyezkedését.¹⁰² Emellett megmaradt az a korábban is létező szabály is, hogy a területi kamarák **kötelesek** a kirendelések teljesítése érdekében **pihenő- és munkaszüneti napokon ügyvédi ügyeletet biztosítani**.¹⁰³

Az új védőkirendelési rendszerrel a jogalkotó azt kívánta elérni, hogy a kirendelt védő személyének kijelölésével kapcsolatos eljárás lényegében automatikus, bármikor hozzáférhető rendszerben biztosítsa az eljárási cselekmények időszerű, akadálytalan lefolytatását. Az új struktúra lehetővé teszi a védők „körforgását”, így annak elkerülését, hogy bizonyos hatóságok rendszerint ugyanazt a védőt rendeljék ki az ügyek többségében. Az IPC-kutatásban megkérdezett ügyvédek jelentős része abbéli reményét fejezte ki, hogy az új Be. fenti szabályai pozitív változást hoznak. Az első időszak tapasztalatai alapján azonban úgy tűnik: az új rendszer működése is számos problémába ütközik, amelyek akadályozzák az ügyvédi segítség igénybeviteléhez való jog hatékony gyakorlását.

A védők által megfogalmazott, legfontosabbnak tartott problémák a következők. A kirendelésről szóló határozatot nem időben küldik a hatóságok a kamarának a védőkijelölés céljából, valamint az informatikai rendszer egyes esetekben a hatóságtól érkező jelzést követően nem jelöli ki azonnal a védőt. E két körülmény csökkenti az eljárási cselekményre való felkészülési időt, nehezebbé teszi a védő megjelenését. Gyakran előfordul, hogy a hatóság nem az erre kijelölt cégkapun értesíti a védőt, hanem telefonon, mégpedig olyan számról, amely nem visszahívható, ezáltal ellehetetlenül a védő megjelenése. A rendszer a védők tényleges elérhetőségét (pl. szabadság) nem tartja nyilván, így gyakran nem elérhető a rendszer által kijelölt védő. A földrajzi egységekre lebontott védői lista nem működik, ezért egy megyén belül többórnyi távolságra lévő helységekre rendelnek ki védőket. A hatósági értesítések adminisztratív, szervezési és szakmai akadályai gyakran nehezítik a kirendelt védő eljárási cselekményen való részvételét, vagy – ha a védő a fenti okok valamelyike miatt nem elérhető – ahhoz vezetnek, hogy a törvényben előírt várakozási idő lejártával az eljáró hatóság gondoskodik védőről, ezzel „kiüresítve az új kamarai kirendelés intézményét”¹⁰⁴, visszaadva a hatóság kezébe a kirendelt védő személyéről való döntést.

Az új Be. a védők a gyanúsított kihallgatásról való értesítése kapcsán is fontos változást hozott, mikor előírta, hogy a hatóságoknak legalább két órát kell az értesítést követően a védőre várnia:

387. § (3) Ha a gyanúsított vagy a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy védőt kíván meghatalmazni, vagy a nyomozó hatóság, illetve az ügyészség védőt rendel ki, a nyomozó hatóság vagy az ügyészség a védőt nyomban értesíti és a gyanúsított kihallgatást a védő megérkezéséig, de legalább két órára elhalasztja. Ha a megállapított határidőn belül

a) a védő nem jelenik meg, illetve

b) a gyanúsított vagy a megalapozottan gyanúsítható személy a védővel lefolytatott tanácskozás alapján a kihallgatás megkezdéséhez hozzájárul,

a nyomozó hatóság vagy az ügyészség a gyanúsított kihallgatást megkezdi.

Ugyanakkor a védő jelenléte főszabály szerint továbbra sem kötelező a gyanúsított kihallgatásokon, kötelező védelem esetében sem. Pozitív változás viszont, hogy a fiatalok¹⁰⁵ terheltek esetében immár **kötelező a védő jelenléte is a vádemelés előtt a fiatalok részvételével tartott gyanúsított kihallgatáson**, szembesítésen, felismerésre bemutatáson, helyszíni kihallgatáson, bizonyítási kísérleten, valamint a személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedéssel kapcsolatos eljárásban tartott ülésen.¹⁰⁶

Az IPC-kutatás keretében megkérdezettek közül többen üdvözölték az új Be. azon fenti rendelkezését is, amelynek értelmében az ügyvédet a kihallgatás előtt legalább két órával értesíteni kell. Az interjúalanyok tapasztalatai szerint ezt a „kétórás szabályt” a rendőrség a gyakorlatban sokszor az új Be. hatálybalépése előtt is érvényesítette, „de jó lesz, hogy le is van írva” – fogalmazott az egyik ügyvéd. Néhányan aggályukat fejezték ki az utazáshoz szükséges idő miatt: Budapesten vagy Pest megyén belül problémát okozhat a két órán belüli megérkezés az ügyvédek számára.

4.3. Lemondás az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról

A kihallgatandó személyt az új Be. szerint is **figyelmeztetni kell arra, hogy védőt hatalmazhat meg, illetőleg védő kirendelését indítványozhatja:**

387. § (1) Ha nincs védője, a gyanúsítottat vagy a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személyt a kihallgatását megelőzően – előállítás, őrizete esetén haladéktalanul – figyelmeztetni kell arra, hogy védőt hatalmazhat meg vagy védő kirendelését indítványozhatja. Ezen indítványt a nyomozó hatóság vagy az ügyészség nyomban elbírálja.

(2) Ha az eljárásban védő részvétele kötelező, a gyanúsított vagy a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy figyelmét arra is fel kell hívni, hogy ha nem hatalmaz meg védőt, a nyomozó hatóság vagy az ügyészség rendel ki védőt. Ha a gyanúsított vagy a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy kijelenti, hogy nem kíván védőt meghatalmazni, a nyomozó hatóság vagy az ügyészség nyomban védőt rendel ki.

A 2013/48/EU irányelv 9. cikk (1) bekezdés a) pontjával és (3) bekezdésével ellentétben viszont nem írja elő az új Be. azt, hogy a gyanúsítottak tájékoztatást kell kapnia az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jog tartalmáról és az arról való lemondás lehetséges következményeiről, illetve arról a lehetőségről, hogy a lemondást a későbbiekben a büntetőeljárás során bármikor visszavonhatja – ezt a régi Be. sem mondta ki. (De a terhelt természetesen bármikor dönthet úgy az eljárás során, hogy védőt hatalmaz meg, és bármikor megvonhatja a meghatalmazást a védőjétől.)

Az IPC-kutatásban az interjúalanyokat megkérdeztük arról is, hogy hogyan viszonyulnak a rendőrök a gyanúsítottokhoz, ha jelzi, hogy védő jelenlétében szeretne részt venni a kihallgatáson. (Fontos megjegyezni, hogy itt az ügyvéd interjúalanyok csak közvetett tapasztalatokról tudtak beszámolni, hiszen értelemszerűen ezen a ponton még nincsenek jelen.) Az interjúalanyok 70%-a számolt be arról, hogy ők is értesültek már olyan esetről, amikor a rendőrség nyomást gyakorolt a gyanúsítottakra annak érdekében, hogy ne ragaszkodjanak a védő jelenlétéhez. Az egyik interjúalany tapasztalata szerint az ilyen esetek felében előfordulnak ígérek, mint például, hogy „ez [a kihallgatás] most csak rövid lesz”. Egy másik interjúalany szerint viszont „amikor az első kihallgatáson azt mondja a gyanúsított, hogy csak védő jelenlétében kíván vallomást tenni, akkor a rendőr örül, mert nincs munkája”.

Bár nem szorosan a jogról való „lemondáshoz” kapcsolódik, de itt említendő meg, hogy az IPC-kutatásban két válaszadó is úgy nyilatkozott, hogy az esetek felében az ügyfelét előbb tanúként, majd ezt követően gyanúsítottként hallgatják ki, ami súlyosan aláássa a hallgatáshoz való jogot. Egy ügyvéd szerint ez az esetek több mint felében fordul elő, a válaszadók 80%-a szerint pedig az esetek kevesebb mint felében, vagy soha. Őt ügyvéd is arról számolt be, hogy csökken az ilyen esetek száma, és két-három évvel ezelőtt sokkal gyakrabban előfordult, hogy olyan esetben is tanúként hallgatták ki a későbbi terheltet, amikor a rendőrség tudta, hogy később meg kívánja gyanúsítani. Az AJBH munkatársa szerint is többször előfordul, hogy a későbbi gyanúsítottat először tanúként hallgatják ki.

4.4. Az ügyvédi segítség biztosításának módja és a kihallgatás előtti konzultáció

A régi a Be. **a fogva levő gyanúsítottak** esetében kifejezetten kimondta, hogy **a kihallgatás előtt a védővel értekezhetnek**, illetve hogy jogosultak arra, hogy védőjükkel a kapcsolatot felvegyék. Ha a védő nem jelent meg személyesen az első gyanúsított ki hallgatáson, akkor **viszont arra nem volt mód, hogy** azt megelőzően **telefonon értekezzen a fogva tartott terhelttel**, ami ellentétes a 2013/48/EU irányelv 3. cikk (3) bekezdés a) pontjával, illetve preambulának (23) bekezdésével is.

Ami **a konzultációra rendelkezésre álló időt** illeti, az IPC-kutatásban a válaszadók 87%-a szerint az összes ügyben elegendő idő áll rendelkezésre az ügyféllel való konzultációra, 13% szerint pedig az esetek több mint felében elegendő ez az idő. Az ügyvédek elmondása szerint 10–30 perc közötti időtartamot biztosít a konzultációra a rendőrség, ami többnyire elegendő. Ezt az információt árnyalja, hogy több ügyvéd is úgy nyilatkozott, hogy az első kihallgatás előtt gyakran csak annyit mond az ügyfélnek, hogy ne tegyen vallomást, mert erre elegendő az idő, nem az érdemi konzultációra és tájékoztatásra. Többen is azt mondták, hogy meg kell harcolni a megfelelő mennyiségű konzultációs időért: attól függ a mennyisége, hogy a védő mennyire „karakán”, vagy ahogy egy másik védő fogalmazott: „tudom, hogy jogom van hozzá, ez a védői felkészültségen és a bátorságon múlik”. Általános módszer ebben a körben, hogy a védő azzal ér el hosszabb konzultációs időt, hogy kilátásba helyezi a vallomástétel megtagadását, így érdekeltté teszi a rendőröket a hosszabb konzultációs idő biztosításában.

Az új Be. **fontos garanciát vezet be a konzultációs idő kapcsán, minimum egyórás keretet meghatározva a konzultációra**, ha arra a szereplőkön kívüli okból korábban nem volt lehetőség:

39. § (6) Az (1) bekezdés b)¹⁰⁷ és e)¹⁰⁸ pontja szerinti jog gyakorlása érdekében a bíróság, az ügyészség vagy a nyomozó hatóság az eljárási cselekmény megkezdését vagy elvégzését legalább egy órára elhalasztja, ha a terheltnek a védekezésre való felkészülésre, vagy a védővel való tanácskozásra az eljárási cselekmény megkezdése előtt – a terhelt és a védő önhibáján kívüli okból – nem volt lehetősége.

Az új Nyer. tovább erősíti a garanciákat azokban az esetekben, **amikor kötelező a védelem, lehetővé téve** például a fogva tartott vagy a magyar nyelvet nem ismerő terhelt számára, **hogy a kihallgatás előtt telefonon („rövid úton”) konzultáljon** a védőjével:

138. § (1) Ha a nyomozó hatóság az eljárási cselekményt közvetlenül megelőzően vagy annak során észleli, hogy a büntetőeljárársban védő részvétele kötelező, de a gyanúsítottnak vagy a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személynek nincs védője vagy védőt kíván meghatalmazni,

a) az eljárási cselekményt megelőzően vagy szükség esetén az eljárási cselekmény megszakításával és megfelelő idő biztosításával lehetővé teszi, hogy a gyanúsított vagy a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy védőt hatalmazhasson meg, vagy

b) védőt rendel ki.

(2) Meghatalmazás esetén a nyomozó hatóság ellenőrzi annak elfogadását.

(3) A nyomozó hatóság az (1)–(2) bekezdésben foglaltakat követően haladéktalanul gondoskodik a védő értesítéséről, és a gyanúsított számára megfelelő időt – legalább egy órát – biztosít, hogy a védőjével rövid úton tanácskozzon.

(4) Ha a védővel való tanácskozás alapján a gyanúsított a kihallgatás megkezdéséhez hozzájárul, a nyomozó hatóság a kihallgatást abban az esetben is megkezdheti, ha a Be. 387. § (3) bekezdésében [a kihallgatás megkezdésére – lásd a 4.2. fejezetet] megállapított határidő nem telt el. A tanácskozás körülményeit és a gyanúsított hozzájárulásával kapcsolatos nyilatkozatot jegyzőkönyvbe kell foglalni.

A BHC-kutatás szerint a konzultáció **titkosságát** veszélyeztetheti, hogy nem minden rendőri szerv épületében áll rendelkezésre olyan helyiség, ahol teljes mértékben érvényesülhetnek mind a titkossággal, mind pedig a biztonsággal, illetve az őrzésbiztonsággal kapcsolatos szempontok; és amióta bevezették a mobiltelefonokat a büntetés-végrehajtási intézetekben, az előzetes letartóztatottaknak sokszor a védőjükkel való konzultációt is a zárkatársaik előtt kell bonyolítaniuk. Az ügyvédek nehézségeket jeleztek a büntetés-végrehajtási intézetben fogva tartott terheltekkel való kapcsolatfelvétel vonatkozásában is.¹⁰⁹

4.5. A védő szerepe a kihallgatáson

A régi Be. szerint a védő a nyomozási szakaszban a védenccé gyanúsítottként való kihallgatásán kívül jelen lehetett az eljárási cselekmények egy meghatározott körén, amely kör megfelelt a 2013/48/EU irányelv 3. cikk (3) bekezdés c) pontjában foglaltaknak, e körben tehát implementációs probléma nem merült fel.

Az új Be. szintén előírja, hogy **a gyanúsított kihallgatáson és a szembesítésen kívül¹¹⁰ a védő jelen lehet az eljárási cselekmények egy meghatározott, a 2013/48/EU irányelv 3. cikk (3) bekezdés c) pontjának megfelelő körén is** (és ahogy említettük, fiatalos terhelte esetében a részvétele ezeken az eljárási cselekményeken kötelező¹¹¹):

393. § (1) A gyanúsított és védője a vizsgálat során a szakértő meghallgatásán, a szemlénél, a bizonyítási kísérletnél és a felismerésre bemutatásnál jelen lehet, ha az eljárási cselekmény a gyanúsítás tárgyát érinti.

(2) A védő jelen lehet az általa, illetve az általa védett gyanúsított által indítványozott tanú kihallgatásán és az ilyen tanú részvételével tartott bizonyítási cselekményen is.

Az új Be. fenntartja azt a régi Be.-ben szereplő lehetőséget, hogy e további eljárási cselekményekről **a terhelte és védő értesítése kivételesen mellőzhető**, de kiterjeszti azt a védelem által indítványozott tanúkihallgatásra is, ami álláspontunk szerint problematikus, de a 2013/48/EU irányelv szövegének megfelel:

393. § (3) A gyanúsított és a védő értesítése kivételesen mellőzhető, ha ezt az eljárási cselekmény sürgőssége indokolja.

(4) A gyanúsított és a védő értesítése kivételesen mellőzhető, valamint a gyanúsított és a védő az eljárási cselekményről kivételesen eltávolítható, ha ezt a nyomozás érdekei szükségessé teszik, vagy a különleges bánásmódot igénylő személy védelme más módon nem biztosítható.

Továbbra sem felel meg viszont a 2013/48/EU irányelv 8. cikk (2) bekezdésének az a régi Be.-ből átvett (annak szövegébe 2016 októberében a jogalkotói indokolás szerint épp az irányelvnek való megfelelés érdekében belekerült) megoldás, hogy a fenti eljárási cselekményekről az értesítés mellőzését csak utólag kell határozatba foglalni:

393. § (5) A (3) és (4) bekezdésben meghatározott esetben az ügyészség, illetve a nyomozó hatóság a gyanúsítottat és védőjét az eljárási cselekményről – ha e törvény a terhelt és a védő értesítését nem zárja ki – utólag, legkésőbb nyolc napon belül tájékoztatja. Ha a gyanúsított vagy a védő a tájékoztatás kézhezvételétől számított három napon belül indítványozza, az ügyészség, illetve a nyomozó hatóság az értesítés mellőzését utólag határozatba foglalja, és azt közli az indítvány előterjesztőjével.

Megjegyzendő, hogy a BHC-kutatás tapasztalatai alapján az értesítés mellőzésének lehetőségével a hatóságok egyébiránt nem élnek.¹¹²

Ami a védő részvételi jogait illeti, az új Be. külön kimondja többek között **a terhelttel való konzultáció lehetőségét az eljárási cselekmények alatt is:**

393. § (6) Az ügyészség, illetve a nyomozó hatóság biztosítja, hogy a gyanúsított az eljárási cselekmény előtt, illetve annak zavarása nélkül az eljárási cselekmény alatt a védőjével tanácskozhasson.

Ami a védő az eljárási cselekményeken való aktivitását illeti, az új Be. nem hoz érdemi változást, továbbra is lehetővé teszi a védő aktív részvételét a kihallgatásokon:

383. § (5) [...] [A]kinek a jelenlétét az eljárási cselekményen e törvény lehetővé teszi, a gyanúsítotthoz, a szakértőhöz és a tanúhoz kérdéseket intézhet, észrevételeket, indítványokat tehet. [...]

4.6. A rendőrség és a védelem kapcsolata

Arra a kérdésre, hogy „Ön szerint hogyan viszonyul a védőkhöz a kihallgatást végző rendőr a kihallgatás alatt?”, csupán hárman válaszolták azt az IPC-kutatásban, hogy „korrekt, együttműködő módon”. A válaszadók 73%-a szerint a rendőrök soha nem akadályozták a védelem nyújtásában, a többi ügyvéd az esetek kevesebb, mint felében tapasztalt ilyet. A válaszadók túlnyomó többségének vegyesek a tapasztalatai: az esetek egy részében korrekt, kollegiális, vagy távolságtartó, de a munkát nem akadályozó a rendőrség hozzáállása, más alkalmakkor a védő munkáját megnehezíti a rendőrség. Egy ügyvéd válasza szerint „50-60%-ban normálisan [viszonyul a védőhöz a rendőr]. Egy töredékében szabályosan levegőnek nézi: rendszeresen elfejtik megkérdezni, hogy van-e kérdés, indítvány. Előfordul, hogy a rendőr érezteti a hatalmát, nem ad lehetőséget kihallgatás közbeni konzultációra, külön ülteti a gyanúsítottat és a védőt.” Egy másik védő szerint „az, hogy kószolgatjuk egymást, a játszma része”. Az egyik ügyvéd szerint sok múlik a személyes ismertségen (pl. korábbi ügyek, amin együtt dolgoztak), az életkoron és a fellépésen. Az egyik legnegatívabb nyilatkozat szerint „a védő alapvetően a gyanúsított cinkosaként tűnik fel, [de] persze vannak kivételek”. Az interjúalanyok közül nyolcan járnak el kirendelt védőként, és a többségük (öt fő) álláspontja szerint nincs különbség a rendőrség hozzáállásában attól függően, hogy kirendelt vagy meghatalmazott védőként látják el a feladatukat. (A BHC-kutatás keretében végzett egyik fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetés résztvevői ugyanakkor úgy vélték, hogy egy meghatalmazott védőt általánosságban komolyabban vesznek a hatóságok, mint egy kirendelt védőt, és ezért rendszerint időben értesítik a kihallgatásokról.¹¹³)

Az AJBH munkatársának tapasztalata szerint is előfordul időnként a verbális nyomásgyakorlás a rendőrség részéről. Mint önálló jogorvoslással nem támadható esetek, a rendőr hangnemével, esetleges megalázó beszédstílusával kapcsolatos panaszok ügyében az FRPT eljár. Az FRPT munkatársának elmondása szerint érkeznek hozzájuk ezzel kapcsolatos panaszok, de ezek nagy része nem bizonyítható.

4.7. A védelem és a jogi segítségnyújtás minősége

A kirendelt védőként kirendelhető ügyvédek jegyzékébe való felvételnek a kamarai tagságon kívül más törvényi feltétele nincs, vagyis nem érvényesül a költségmentességhez való jogról szóló ajánlás 3. szakasz 19. bekezdésében foglalt

azon követelmény, hogy a tagállamokban „létre kell hozni és működtetni kell a hivatalból kirendelt ügyvédekre vonatkozó akkreditációs rendszert”. Emellett **nem működik** Magyarországon a költségmentességhez való jogról szóló ajánlás 3. szakasz 17. bekezdése által megkívánt, „**a hivatalból kirendelt ügyvédek minőségi munkáját biztosító rendszer**” sem.

A minőségbiztosítás hiánya azért is jelent problémát, mert számos empirikus vizsgálat mutatott ki hiányosságokat a kirendelt védők munkája tekintetében a meghatalmazott védőkhöz viszonyítva, pl. a kirendelt védők a nyomozási szakasz során tapasztalható jelenléte és aktivitásuk tekintetében. A BHC-kutatás megerősítette, hogy ez a különbség továbbra is fennáll, és a **kirendelt védő által képviselt rászoruló terheltek** sok esetben még mindig **kevésbé hatékony védelemben részesülhetnek**, mint azok, akik megengedhetik maguknak, hogy védőt hatalmazzanak meg. Így például a BHC-iratkutatóval érintett ügyekben csupán **a kirendelt védők** (illetve helyetteseik vagy ügyvédjelöltjeik) **57,7%-a jelent meg az első gyanúsított kihallgatáson**, míg a **meghatalmazott védők az ügyek 94,4%-ában jelentek meg az első gyanúsított kihallgatáson**. Emellett az iratkutatóval érintett azon, nem bíróság elé állításos ügyekben, ahol a terheltek a nyomozási szakasz egészében kirendelt védője volt (37 ügy), a védő az ügyek 32,4%-ában egyetlen nyomozási cselekményen sem jelent meg (az iratismertetést is beleértve).¹¹⁴

A korábbi kutatási tapasztalatok és a szakértők szerint a hatóság általi kirendelés és a minőségbiztosítás hiánya mellett a fentieknek oka az is, hogy **a piaci árakhoz képest a kirendelt védői díj továbbra is alacsony**, 5 000 Ft/óra (+ áfa). Emellett a régi Be. idején sokszor felvetett probléma volt az is, hogy a védők **bizonyos, a védelem ellátásával járó tevékenységeikért nem részesülnek semmilyen díjazásban** – ilyen volt például a tárgyalásra való felkészülés, vagy a perbeszéd, fellebbezés, stb. megírása, vagy a terhelte fogva tartásának helyére történő utazás, a fogva tartott terhelttel való konzultációért kapott díj pedig csupán az egyébként irányadó óradíj fele volt.¹¹⁵

A vonatkozó, a pártfogó ügyvéd, az ügygondnok és a kirendelt védő részére megállapítható díjról szóló 32/2017. (XII. 27.) **IM rendelet 2018. július 1-től hatályos módosítása fontos lépéseket tett a fent jelzett problémák megoldása irányába:**

- Bevezették az ún. „felkészülési díjat”, amely az egyes eljárási cselekményen való részvételért egyébként járó díj húsz százalékának megfelelő összeg.¹¹⁶
- Az óradíj 50%-áról 70%-ra emelték a fogva tartásban levő terhelttel való megbeszélés idejére járó díjat.¹¹⁷

- A kirendelt védőt „útiköltség illeti meg a fogva tartásban lévő terhelttel folytatott megbeszélésért, ha a fogva tartást végrehajtó intézet nem az irodájának, alirodájának vagy fiókirodájának székhelyén van”.¹¹⁸

Továbbra sem illeti meg viszont díjazás a védőt a nem fogva tartott terhelttel való konzultációért, valamint fogva tartott terhelttel való konzultáció, vagy az eljárási cselekmény helyszínére való utazással töltött időért, abban az esetben sem, ha a fogva tartás helye nem a védő irodájának székhelyén vagy a lakóhelyén található. Panaszként merül fel továbbá, hogy az ügyvédek számára a ténylegesen elérhető bevétel szempontjából méltányosabb volt a korábbi szabályozás, amely ugyan nem ismerte el az általában vett felkészülési időt, azonban úgy rendelkezett, hogy „a védőt erre irányuló indítványára a büntetőügy iratainak tanulmányozásáért minden megkezdett száz oldal irat után [...] a kirendelt ügyvédi óradíj összege, de úgymint összesen legfeljebb a kirendelt ügyvédi óradíj harmincszorosának megfelelő összegű munkadíj illeti meg.”¹¹⁹

4.8. Konklúziók

Mind a régi, mind az új Be. szabályozási koncepciója szerint meghatározott esetekben (pl. ha a bűncselekményre a törvény ötévi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztést rendel, ha a terhelten fogva tartják, fiatakorú, stb.) kötelező a védő részvétele a büntetőeljárásban. Az ún. „kötelező védelem” feltételeinek fennállását az eljáró hatóság állapítja meg, és ezekben az esetekben a terhelten nem dönthet úgy, hogy védő nélkül kíván részt venni az eljárásban: ha nincs meghatalmazott védője, a hatóság rendel ki számára védőt. A magyar rendszerben ez felel meg a költségmentességhez való jogról szóló ajánlás szerinti „megalapozottság vizsgálatának”.

Ha a terhelten jövedelmi és vagyoni viszonyai miatt a bűnügyi költséget vagy annak egy részét nem képes viselni, költségkedvezményben részesíthető, amelynek engedélyezése esetén a kirendelt védő díját az állam előlegezi és viseli. A magyar rendszerben ez felel meg az ajánlás szerinti „anyagi helyzet vizsgálatának”. Utóbbi kapcsán felvethető, hogy nem túlzottan szigorú-e a költségkedvezmény feltételrendszere, és valóban minden arra rászoruló számára biztosított-e az ingyenes védelem. Kutatási eredmények szerint emellett ritkán rendelnek ezen az alapon védőt.

A hatályos magyar szabályozás megfelel a 2013/48/EU irányelv 3. cikk (2) bekezdésében foglaltaknak abból a szempontból, hogy mely időpillanattól kezdve biztosítja az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogot a terheltek számára, a védelemhez, védőhöz való jog ugyanis már a gyanúsítás közzlése előtt megilleti a jövőendő terhelteket.

A korábbi kutatási eredmények azt mutatták, hogy a nyomozási szakaszban a régi Be. a védő értesítéséhez és jelenlétéhez kapcsolódó egyes szabályai, illetve a szabályok hiánya oda vezettek, hogy a gyakorlatban nem érvényesült teljeskörűen a 2013/48/EU irányelv 3. cikk (1) bekezdése. Az új Be. viszont a védők a gyanúsított kihallgatásról való értesítése kapcsán is fontos változást hozott, mikor előírta, hogy a hatóságoknak legalább két órát kell az értesítést követően a védőre várnia. Ugyanakkor a védő jelenléte főszabály szerint továbbra sem kötelező a gyanúsított kihallgatásokon, kötelező védelem esetében sem. Pozitív változás viszont, hogy a fiatalok terheltek esetében immár kötelező a védő jelenléte is a vádemelés előtt például a fiatalok részvételével tartott gyanúsított kihallgatáson.

Az új Be. fontos garanciát vezet be a konzultációs idő kapcsán, minimum egyórás keretet meghatározva a konzultációra, ha arra a védőn és a terhelten kívüli okból korábban nem volt lehetőség, és kötelező védelem esetén (például a fogva tartott vagy a magyar nyelvet nem ismerő terheltek számára) lehetővé vált, hogy a kihallgatás előtt telefonon konzultáljon a terheltek a védőjével, összhangban a 2013/48/EU irányelv 3. cikk (3) bekezdés a) pontjával, illetve preambuluma (23) bekezdésével.

Az új Be. a 2013/48/EU irányelv 3. cikk (3) bekezdés b) és c) pontjainak megfelelően előírja továbbá, hogy a gyanúsított kihallgatáson és a szembesítésen kívül a védő jelen lehet az eljárási cselekmények egy meghatározott körén is. Ami a védő részvételi jogait illeti, az új Be. külön kimondja többek között a terheltekkel való konzultáció lehetőségét az eljárási cselekmények alatt is, és továbbra is lehetővé teszi a védő aktív részvételét a kihallgatásokon, így a védő kérdéseket tehet fel, és észrevételeket, indítványokat tehet.

A terheltek eljárási jogai, így a védőhöz, az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jog lényeges korlátozása a 2013/48/EU irányelv 12. cikk (2) bekezdésében foglaltakkal összhangban a vallomás bizonyítékként való kizárásához vezethet.

A korábbi rendszert érő kritikákra reagálva az új Be. jelentős változást vezet be a kirendelések terén: a kirendelés alapján védőként eljáró ügyvéd kijelölését az eljáró hatóság helyett a területi ügyvédi kamara feladatává teszi, előírva a véletlenszerű, de arányos kirendelést. Aggályos ellenben, hogy továbbra sem működik

Magyarországon a költségmentességről szóló ajánlás 3. szakasz 17. bekezdése által megkívánt, „a hivatalból kirendelt ügyvédek minőségi munkáját biztosító rendszer”. A minőségbiztosítás hiánya azért is jelent problémát, mert számos empirikus vizsgálat mutatott ki hiányosságokat a kirendelt védők munkája tekintetében a meghatalmazott védőkhöz viszonyítva, pl. a kirendelt védők a nyomozási szakasz során tapasztalható jelenléte és aktivitásuk tekintetében, vagyis a kirendelt védő által képviselt rászoruló terheltek sok esetben még mindig kevésbé hatékony védelemben részesülhetnek. Ennek a hatóság általi kirendelés, valamint a hiányzó minőségbiztosítás mellett oka az is, hogy a piaci árakhoz képest a kirendelt védői óradíj továbbra is alacsony. Emellett a régi Be. idején sokszor felvetett probléma volt az is, hogy a védők bizonyos, a védelem ellátásával járó tevékenységeikért nem részesülnek semmilyen díjazásban – ezen a helyzeten az új szabályok pl. a „felkészülési díj” bevezetésével javítanak.

A kirendelési rendszer értékelését általában nehezíti, hogy a kirendelések jogalap szerinti megoszlására vonatkozóan nem érhetőek el statisztikai adatok.

5. Konklúziók és ajánlások

5.1. Konklúziók: az irányelvek implementációja jogszabályi szinten és a gyakorlatban

5.1.1. A tolmácsoláshoz és fordításhoz való jog

Az új Be. alapvető koncepcionális változást a tolmácsoláshoz és a fordításhoz való jog kapcsán nem hoz: rendelkezései megfelelnek a 2010/64/EU irányelv 2. cikk (1) bekezdésének, és biztosítják az anyanyelv, a nemzetiségi nyelv, illetve a terhelt által ismert más nyelv használatához való jogot a büntetőeljárás során, ahogy a jelnyelvi tolmács igénybevételét is. Ugyanakkor a gyakorlatban problémát okoz, hogy a kihallgatás előtt gyakran elmarad a tolmács bevonása az eljárásba, hiába végez már ekkor eljárási cselekményeket a rendőrség, ami aláássa az eljárási jogok érvényesülését. Üdvözlendő, hogy az új Be. szerint a tolmács részvétele az eljárási cselekményeken telekommunikációs eszköz útján is biztosítható.

Az új Be. végrehajtási szabályai jelentős változást hoznak a 2010/64/EU irányelv 2. cikk (3) bekezdésének való megfelelés érdekében, kifejezetten biztosítva a nyomozó hatóság által kirendelt tolmácsot a védővel való konzultációhoz a fogva tartott terheltek számára, illetve a szabadlábon levő terheltek esetében azt előírva, hogy az eljárási cselekményt megelőzően vagy azt követően a nyomozó hatóság által kirendelt tolmács segítségével kommunikálhatnak védőjükkel. A saját tolmács igénybevétele a konzultációhoz a gyakorlatban eddig is nehézségekbe ütközött, és az új szabályok sem biztosítják a saját tolmács igénybevételének lehetőségét, azok számára sem, akik egyébként ezt megengedhetnék maguknak.

Ellentétes a 2010/64/EU irányelv 2. cikk (4) bekezdésével, hogy se a régi, se az új Be., se ezek végrehajtási rendeletei nem határoznak meg semmilyen eljárást vagy mechanizmust „annak megállapítására, hogy a gyanúsítottak vagy a vádlottak beszélnek-e és értik-e a büntetőeljárás nyelvét, és szükségük van-e tolmács segítségére”, és a gyakorlatban se alakult ki ilyen. A tapasztalatok szerint jellemző, hogy egyszerűen a terhelt állampolgársága alapján állapítják meg a tolmácsolás nyelvét, és hogy a magyarul kicsit is beszélő terhelthez nem rendelnek ki tolmácsot. Előfordul az is, hogy ritka anyanyelvű terheltet megpróbálják meggyőzni a rendőrök, hogy fogadja el az angol nyelvű tolmácsolást.

Az új Be. a régi Be. koncepcióját követi azzal, hogy szintén a „kézbesítendő ügyiratok” lefordítását követeli meg, ami alapvetően megfelel a 2010/64/EU irányelv 3. cikk (1) és (2) bekezdéseinek, de mindeközben sem a régi, sem az új Be. nem ad lehetőséget arra, hogy a terheltek vagy védőik kérelmet nyújtsanak be egyéb iratok lefordítására, arra tekintettel, hogy azok álláspontjuk szerint lényegesnek minősülnek, ami ellentétes a 2010/64/EU irányelv 3. cikk (3) bekezdésével. Ez azt eredményezi, hogy a rászoruló terheltek, akik nem engedhetik meg maguknak, hogy fizessenek azoknak az iratoknak a lefordításáért, amelyek lefordításáról az állami hatóságok nem kötelesek gondoskodni, lényegesen hátrányosabb helyzetben vannak a tehetősebb terheltekhez képest. Komoly probléma az interjúalanyok szerint, hogy lassan készülnek el a fordítások.

Se a régi, se az új Be. rendszerében nem hoznak külön határozatot a tolmácsolás vagy a fordítás szükségtelenségéről, így nem érvényesülnek a 2010/64/EU irányelv 2. és 3. cikk (5) bekezdésében foglaltak.

A 2010/64/EU irányelv 4. cikkével összhangban a terheltek mentesülnek a nyelvhasználatukkal kapcsolatos költségek viselése alól, az eljárás kimenetelétől függetlenül.

A gyakorlatban az a jelenleg is hatályos Be.-rendelkezés, amely szerint ha nem lehetséges a jogszabályban meghatározott feltételeknek megfelelő személy igénybevétele tolmácsként, illetve fordítóként, akkor „kellő nyelvismerettel rendelkező más személy” is kirendelhető, problémákat okozhat a tolmácsolás és a fordítás minősége kapcsán, hiszen így – további feltétel hiányában – nem megfelelő nyelvismerettel rendelkező személy is könnyen kirendelhető. Nincs továbbá formális minőségbiztosítási rendszer sem.

5.1.2. A tájékoztatáshoz való jog

Az új Be. előírja, hogy a terheltet a büntetőeljárásban történő részvételének kezdetekor tájékoztatni kell a 2012/13/EU irányelv 3. cikk (1) bekezdésében szereplő jogokról, és megköveteli a közérthető tájékoztatást. Ami a gyakorlatot illeti, a nyomozási szakaszban a gyanúsított kihallgatás kezdetén a terheltet úgy tájékoztatják a jogairól, hogy felolvassák számára a RobotZsarú NEO által generált figyelmeztetéseket, illetve ennek alapján adják meg a tájékoztatást. Ennek az új Be. hatálybalépése miatt átdolgozott verziója minden, a 2012/13/EU irányelv 3. cikk (1) bekezdése által megkövetelt jogról tartalmaz tájékoztatást. Az IPC-kutatásban megkérdezett interjúalanyok tapasztalatai szerint a jogokról való szóbeli tájékoztatás kapcsán

probléma a teljeskörűség és a közérthetőség hiánya; legtöbbször az ügy anyagaiba való betekintés jogáról és a hallgatáshoz való jogról szóló tájékoztatás kapcsán fogalmaztak meg aggályokat. Üdvözlendő, hogy az új szabályok lehetőséget adnak arra, hogy a büntetőeljárás jogokról való tájékoztatás „írásos tájékoztató átadásával” történjen meg.

A hatályos jogszabályi rendelkezések a 2012/13/EU irányelv 4. cikkével összhangban előírják, hogy az őrizetbe vett és fogva tartott gyanúsítottak, illetve vádlottak számára írásban kell tájékoztatást adni a fogva tartáshoz kapcsolódó és a büntetőeljárás jogaikról, egyszerű és közérthető módon, a terhelt által értett nyelven. Az írásbeli tájékoztatót a fogvatartottak maguknál tarthatják, összhangban a 2012/13/EU irányelv 4. cikkével. A tapasztalatok szerint az írásbeli tájékoztatók közérthetőségével is akadtak viszont problémák. Azt, hogy a terhelt tájékoztatása nem egyszerű nyelven, közérthetően történik Magyarországon, a Magyar Helsinki Bizottság egy 200 fős mintán végzett vizsgálata is igazolta – ennek alapján a hatóságok által használt szövegekből összeállított tájékoztató érthetőségi szintje rendkívül alacsony, csupán 38,5% volt.

Ami az őrizetbe vétel vagy fogva tartás okáról és a gyanú, illetve vád tárgyát képező bűncselekményről szóló tájékoztatást illeti, az új Be. szabályai megfelelnek a 2012/13/EU irányelv 6. cikkében foglalt követelményeknek. A gyakorlatban sem merülnek fel problémák az őrizetbe vétel vagy fogva tartás okáról való tájékoztatás kapcsán. Nem érvényesül viszont a gyakorlatban teljes mértékben a 2012/13/EU irányelv 6. cikk (1) bekezdésében megfogalmazott azon követelmény, hogy a gyanúsításra, illetve a vádra vonatkozó tájékoztatást olyan részletességgel kell megadni, „amely az eljárás tisztességességének megóvásához és a védelemhez való jog eredményes gyakorlásához szükséges”.

Ami az ügy anyagaiba való betekintés jogát illeti, az új Be. alapvető – és a 2012/13/EU irányelv 7. cikkének való megfelelés szempontjából is pozitív – változást hozott: eszerint a terhelt főszabály szerint már a nyomozás során is jogosult arra, hogy az eljárás valamennyi ügyiratát megismerje, és ehhez képest határoz meg a törvény kivételeket. Emellett az új Be. a „megismerést” helyezi a középpontba és a másolat kiadását az iratok megismerésének egyik módjaként kezeli, megszüntetve a „másolatkiadás” korábbi Be. szerinti hegemóniáját. Szintén pozitívum, hogy jogszabályi szinten és a korábbinál jóval szélesebb körben írta elő a jogalkotó, hogy nyilvántartást kell vezetni arról, hogy az eljárás egyes szereplői pontosan milyen ügyiratokat ismertek meg, és pontosan mikor került sor a megismerés biztosítására. Szintén fontos változás, hogy a megismerés, illetve a megismerési mód korlátozásáról határozatot kell hozni, ami ellen jogorvoslati lehetőség áll rendelkezésre.

A 2012/13/EU irányelv preambuluma szerint az ügy anyagait „kellő időben” kell a terhelt, illetve a védő rendelkezésére bocsátani. A régi Be. azonban nem írt elő határidőt arra vonatkozóan, hogy az előzetes letartóztatás elrendelésével kapcsolatos ülés előtt mennyi idővel kell a védelemnek megküldeni az ügyészi indítványt és a csatolt iratokat. A kutatási eredmények azt mutatták, hogy ez a jogszabályi hiányosság azzal járhat, hogy a védelem nem kellő időben kapja meg az iratokat. Erre a problémára reagálva az új Be. előírja, hogy az ügyiratok megismerését a védekezésre való felkészüléshez szükséges időben és módon, de legkésőbb az ülés megkezdését megelőző egy órával biztosítani kell a védelem számára. Emellett a nyomozási bírácoknak az új szabályok alapján lehetőségük lesz arra, hogy a határozathozatal elmaradásával „szankcionálják”, ha például a védelem az ügyészi indítványban hivatkozott ügyiratokat nem ismerhette meg megfelelő időben.

Mindezek a változások abba az irányba hatnak, hogy az ügy anyagaiba való betekintés joga oly módon érvényesüljön a gyakorlatban, amely valóban előmozdítja a hatékony védelemhez való jog érvényesülését. Ugyanakkor meglátásunk szerint sok múlik majd a bíróságok gyakorlatán és az ügyvédek „agilitásán” is a tekintetben, hogy milyen mélységű változások következnek be a gyakorlatban.

5.1.3. Az ügyvédi segítség igénybevételéhez és a költségmentességhez való jog

Mind a régi, mind az új Be. szabályozási koncepciója szerint meghatározott esetekben (pl. ha a bűncselekményre a törvény öt évi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztést rendel, ha a terheltet fogva tartják, fiatalkorú, stb.) kötelező a védő részvétele a büntetőeljárásban. Az ún. „kötelező védelem” feltételeinek fennállását az eljáró hatóság állapítja meg, és ezekben az esetekben a terhelt nem dönthet úgy, hogy védő nélkül kíván részt venni az eljárásban: ha nincs meghatalmazott védője, a hatóság rendel ki számára védőt. A magyar rendszerben ez felel meg a költségmentességhez való jogról szóló ajánlás szerinti „megalapozottság vizsgálatának”.

Ha a terhelt jövedelmi és vagyoni viszonyai miatt a bűnügyi költséget vagy annak egy részét nem képes viselni, költségkedvezményben részesíthető, amelynek engedélyezése esetén a kirendelt védő díját az állam előlegezi és viseli. A magyar rendszerben ez felel meg az ajánlás szerinti „anyagi helyzet vizsgálatának”. Utóbbi kapcsán felvehető, hogy nem túlzottan szigorú-e a költségkedvezmény feltételrendszere, és valóban minden arra rászoruló számára biztosított-e az ingyenes védelem. Kutatási eredmények szerint emellett ritkán rendelnek ezen az alapon védőt.

A hatályos magyar szabályozás megfelel a 2013/48/EU irányelv 3. cikk (2) bekezdésében foglaltaknak abból a szempontból, hogy mely időpillanattól kezdve biztosítja az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogot a terheltek számára, a védelemhez, védőhöz való jog ugyanis már a gyanúsítás közlése előtt megilleti a jövőendő terhelteket.

A korábbi kutatási eredmények azt mutatták, hogy a nyomozási szakaszban a régi Be. a védő értesítéséhez és jelenlétéhez kapcsolódó egyes szabályai, illetve a szabályok hiánya oda vezettek, hogy a gyakorlatban nem érvényesült teljeskörűen a 2013/48/EU irányelv 3. cikk (1) bekezdése. Az új Be. viszont a védők a gyanúsított kihallgatásról való értesítése kapcsán is fontos változást hozott, mikor előírta, hogy a hatóságoknak legalább két órát kell az értesítést követően a védőre várnia. Ugyanakkor a védő jelenléte főszabály szerint továbbra sem kötelező a gyanúsított kihallgatásokon, kötelező védelem esetében sem. Pozitív változás viszont, hogy a fiatalok terheltek esetében immár kötelező a védő jelenléte is a vádemelés előtt például a fiatalok részvételével tartott gyanúsított kihallgatáson.

Az új Be. fontos garanciát vezet be a konzultációs idő kapcsán, minimum egyórás keretet meghatározva a konzultációra, ha arra a védőn és a terhelten kívüli okból korábban nem volt lehetőség, és kötelező védelem esetén (például a fogva tartott vagy a magyar nyelvet nem ismerő terhelt számára) lehetővé vált, hogy a kihallgatás előtt telefonon konzultáljon a terhelt a védőjével, összhangban a 2013/48/EU irányelv 3. cikk (3) bekezdés a) pontjával, illetve preambulának (23) bekezdésével.

Az új Be. a 2013/48/EU irányelv 3. cikk (3) bekezdés b) és c) pontjainak megfelelően előírja továbbá, hogy a gyanúsított kihallgatáson és a szembesítésen kívül a védő jelen lehet az eljárási cselekmények egy meghatározott körén is. Ami a védő részvételi jogait illeti, az új Be. külön kimondja többek között a terhelten való konzultáció lehetőségét az eljárási cselekmények alatt is, és továbbra is lehetővé teszi a védő aktív részvételét a kihallgatásokon, így a védő kérdéseket tehet fel, és észrevételeket, indítványokat tehet.

A terhelt eljárási jogai, így a védőhöz, az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jog lényeges korlátozása a 2013/48/EU irányelv 12. cikk (2) bekezdésében foglaltakkal összhangban a vallomás bizonyítékként való kizárásához vezethet.

A korábbi rendszert érő kritikákra reagálva az új Be. jelentős változást vezet be a kirendelések terén: a kirendelés alapján védőként eljáró ügyvéd kijelölését az eljáró hatóság helyett a területi ügyvédi kamara feladatává teszi, előírva a véletlenszerű, de arányos kirendelést. Aggályos ellenben, hogy továbbra sem működik

Magyarországon a költségmentességről szóló ajánlás 3. szakasz 17. bekezdése által megkívánt, „a hivatalból kirendelt ügyvédek minőségi munkáját biztosító rendszer”. A minőségbiztosítás hiánya azért is jelent problémát, mert számos empirikus vizsgálat mutatott ki hiányosságokat a kirendelt védők munkája tekintetében a meghatalmazott védőkhöz viszonyítva, pl. a kirendelt védők a nyomozási szakasz során tapasztalható jelenléte és aktivitásuk tekintetében, vagyis a kirendelt védő által képviselt rászoruló terheltek sok esetben még mindig kevésbé hatékony védelemben részesülhetnek. Ennek a hatóság általi kirendelésen és a minőségbiztosítás mellett oka az is, hogy a piaci árakhoz képest a kirendelt védői óradíj továbbra is alacsony. Emellett a régi Be. idején sokszor felvetett probléma volt az is, hogy a védők bizonyos, a védelem ellátásával járó tevékenységeikért nem részesülnek semmilyen díjazásban – ezen a helyzeten az új szabályok pl. a „felkészülési díj” bevezetésével javítanak.

A kirendelési rendszer értékelését általában nehezíti, hogy a kirendelések jogalap szerinti megoszlására vonatkozóan nem érhetőek el statisztikai adatok.

5.2. Ajánlások

Ajánlások a jogalkotó számára

- A 2010/64/EU irányelv 3. cikk (3) bekezdésének való megfelelés érdekében a jogszabályi rendelkezések adjanak lehetőséget arra, hogy a terheltek vagy védők kérelmet nyújtsanak be a kézbesítendő ügyiratokon kívüli egyéb iratok lefordítására, arra tekintettel, hogy azok álláspontjuk szerint lényegesnek minősülnek.
- Annak érdekében, hogy érvényesüljön a 2010/64/EU irányelv 2. cikk (8) bekezdésében és 3. cikk (9) bekezdésében foglalt azon követelmény, amely szerint a tolmácsolás és a fordítás minőségének elégségesnek kell lennie a tisztességes eljárás garantálásához, az alábbiakat javasoljuk:
 - Vizsgálják felül azt a Be.-szabályt, amely szerint ha nem lehetséges tolmácsként, illetve szakfordítóként a jogszabályban meghatározott feltételeknek megfelelő személy igénybevétele, akkor „eseti tolmácsként kellő nyelvismerettel rendelkező más személy is kirendelhető”. Ennek keretében fontolják meg annak jogszabályi szintű rendezését, hogy milyen szempontokat kell figyelembe venni a „kellő nyelvismeret” megállapításakor (pl. nyelvvizsgák,

igazolt tapasztalat, állampolgárság, stb.), vagy annak előírását, hogy a hatóságok kötelesek ezeket a szempontokat közjogi szervezetszabályozó eszközben vagy olyan egyéb formában (pl. útmutató) meghatározni, amely a nyilvánosság számára elérhető és érthető.

- Vezessenek be egy minőségbiztosítási rendszert a tolmácsok és fordítók munkája kapcsán jogszabályi szinten, vagy írják elő egy ilyen rendszer bevezetését a rendőrség és a bíróságok számára.
- Lépéseket kell tenni annak érdekében, hogy minden rászoruló terhelt költségkedvezményben részesüljön, tekintet nélkül arra, hogy ügyében kötelező-e a védelem. Ezért azt javasoljuk, hogy vizsgálják felül a költségkedvezmény feltételeit, és végezzenek hatásvizsgálatot arról, hogy – a terhelti populáció jövedelmi és vagyoni helyzet szerinti összetételére is tekintettel – a költségkedvezmény jelenlegi feltételei megfelelőek-e az elérendő cél szempontjából.
- A jogszabályi rendelkezések írják elő az idegennyelvű terheltet érintő eljárási cselekmények kép- és hangfelvételét (de legalább a hangfelvételt) annak érdekében, hogy ha a tolmácsolás minőségére vonatkozóan kétség merül fel, a tolmácsolás minősége ellenőrizhető legyen az eljáró hatóságok számára.

Ajánlások a rendőrség, a bíróságok és a büntetés-végrehajtás számára

- A 2010/64/EU irányelv 2. cikk (4) bekezdésével összhangban a rendőrség alakítson ki egy eljárást vagy mechanizmust „annak megállapítására, hogy a gyanúsítottak vagy a vádlottak beszélnek-e és értik-e a büntetőeljárás nyelvét, és szükségük van-e tolmács segítségére”.
- A 2010/64/EU irányelv 2. cikk (8) bekezdésében és 3. cikk (9) bekezdésében foglalt azon követelmény érvényesülése érdekében, amely szerint a tolmácsolás és a fordítás minőségének elégségesnek kell lennie a tisztességes eljárás garantálásához, az alábbi lépéseket javasoljuk a rendőrség és a bíróságok számára:
 - Határozzák meg közjogi szervezetszabályozó eszközben vagy egyéb formában, hogy milyen szempontokat kell figyelembe venni annak megállapításakor, hogy egy eseti tolmácsként kirendelendő személy „megfelelő nyelvismerettel” rendelkezik-e (ezt előíró jogszabályi rendelkezés hiányában is). A belső szabályzat szempontjai legyenek a nyilvánosság számára érthetőek és hozzáférhetőek.

- Vezessenek be minőségbiztosítási rendszert a tolmácsok és fordítók munkája kapcsán (ezt előíró jogszabályi rendelkezés hiányában is).
- A tolmácsot igénylő eljárási cselekményeket (ezt előíró jogszabályi rendelkezés hiányában is) rögzítsék kép- és hangfelvételen (de legalább hangfelvételen), annak érdekében, hogy ha a tolmácsolás minőségére vonatkozóan kétség merül fel, a tolmácsolás minősége ellenőrizhető legyen az eljáró hatóságok számára.
- Vizsgálják felül a RobotZsaru NEO központi iratmintatárában szereplő, a gyanúsított kihallgatásról szóló jegyzőkönyvmintát, valamint azokat az írásbeli tájékoztatókat, amelyeket a rendőrség, illetve a büntetés-végrehajtási intézetek bocsátanak a fogvatartottak rendelkezésére, annak érdekében, hogy a terhelteket a büntetőeljárás során megfelelően és közérthetően tájékoztassák a 2012/13/EU irányelv 3. és 4. cikkében foglalt jogairól.
- Készüljön közérthető, írásos tájékoztató az irányelvben foglalt jogokról az Európai Unió hivatalos nyelvein, és további, gyakran előforduló nyelveken, mely álljon rendelkezésre a rendőrkapitányságok számára; e tájékoztató legyen az idegennyelvű terheltek számára általánosan hozzáférhető az eljárás kezdetén.
- Mind a rendőrség, mind a büntetés-végrehajtás, mind a bírósági szervezetrendszer segítse elő például képzések tartásával, hogy munkatársai megfelelő tudással és készségekkel rendelkezzenek ahhoz, hogy a terheltekkel egyszerűen és közérthetően, állapotukat és személyes jellemzőiket figyelembe véve kommunikáljanak a büntetőeljárás során, összhangban a 2012/13/EU irányelv követelményeivel.
- A büntetés-végrehajtás központi szervezete tegyen lépéseket annak érdekében, hogy a védő az elektronikus ügyiratokról is megfelelően konzultálhasson a fogvatartott terhelttel, például olyan módon, hogy az ügyvédi beszélő helyiségekben alakítsák ki ennek az infrastruktúráját (pl. irattanulmányozásra rendszeresített számítógép, plexis elválasztás esetén két monitorral).
- A korábbi kutatási tapasztalatok alapján szükségesnek mutatkozik minden rendőri szerv épületében olyan helyiség létesítése, illetve biztosítása, ahol teljes mértékben érvényesülhetnek mind a védő és védenca közötti kommunikáció titkosságával, mind pedig a biztonsággal, illetve a fogva tartott terheltek esetében az őrésbiztonsággal kapcsolatos szempontok.
- A rendőrség tegyen lépéseket az új kirendelt védői rendszerrel kapcsolatos adminisztratív és szervezési problémák orvoslására, egyebek mellett az

ügyvédeknek a kamarai kijelölést követő azonnali és hatékony formában (a cégkapun keresztül és sms-ben) való értesítésére.

- A rendőrség tegyen lépéseket annak érdekében, hogy növekedjen azoknak a gyanúsított és tanúkihallgatásoknak a száma, amelyekről folyamatos kép- és hangfelvétel készül – ez többek között hozzájárul ahhoz is, hogy a kihallgatottak eljárási jogai érvényesüljenek.

Ajánlások a jogalkotó és az ügyvédi kamarák számára

- A kutatási tapasztalatok fényében azt javasoljuk, hogy a jogalkotó és az ügyvédi kamarák tegyenek lépéseket annak biztosítása érdekében, hogy a kirendelt védők megfelelő minőségű jogi segítséget nyújtsanak/nyújthassanak védenekiknek. E körben a következőket javasoljuk:
 - A költségmentességhez való jogról szóló ajánlás 3. szakasz 19. bekezdésében foglaltakkal összhangban hozzanak létre egy akkreditációs rendszert a kirendelhető védők tekintetében.
 - A költségmentességhez való jogról szóló ajánlás 3. szakasz 17. bekezdésével összhangban vezessenek be egy általános minőségbiztosítási rendszert a kirendelt védők tekintetében, a kirendelési rendszer működésének rendszeres monitorozása és értékelése érdekében.¹²⁰
 - A kirendelési rendszer legyen tekintettel az ügyvéd és az eljáró hatóság székhelye közötti távolságokra, jöjjön létre egy földrajzi egységekre bontott, a területi racionalitást is figyelembe vevő kirendelési lista, amely lehetőséget ad a megyék közötti együttműködésre is.
 - Az ügyvédi kamarák vizsgálják felül az elektronikus kirendelési rendszer nyilvántartó listáit, rendszeresen aktualizálják, és tegyék lehetővé, hogy a rendszer az ügyvédek tényleges rendelkezésre állásáról szóló információkat tartalmazzon.

Ajánlások a jogalkotó és a büntetőeljárás minden szereplője számára

- Annak érdekében, hogy a kirendelésekkel kapcsolatos gyakorlatot megfelelően értékelni lehessen, az érintett állami szervek gyűjtsenek adatokat pl. a kirendelések számáról és pontos okáról az eljárás különböző szakaszaiban, a kirendelt védők díjára és költségeire fordított összegekről, stb.

- Ahogy az a kutatási jelentésből látható, az új Be. és végrehajtási rendeletei számos területen hoznak pozitív változást az irányelveknek való megfelelés terén. Ugyanakkor abban a tekintetben, hogy az új jogszabályi rendelkezések beváltják-e a hozzájuk fűzött reményeket, sok múlik majd a büntetőeljárás szereplőin és az általuk (ki)alakított gyakorlaton is. Álláspontunk szerint fontos lenne ezért, hogy a büntetőeljárás szereplői és a jogalkotó is szisztematikusan értékeljék a kialakuló gyakorlatot.

Végjegyzetek

1. *Roadmap with a view to fostering protection of suspected and accused persons in criminal proceedings*, 2009, 11457/09 DROIPEN 53 COPEN 120.
2. Az Európai Parlament és a Tanács 2010/64/EU irányelve (2010. október 20.) a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról.
3. Az Európai Parlament és a Tanács 2012/13/EU irányelve (2012. május 22.) a büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról.
4. Az Európai Parlament és a Tanács 2013/48/EU irányelve (2013. október 22.) a büntetőeljárás során és az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról, valamint valamely harmadik félnek a szabadságelvonáskor történő tájékoztatásához való jogról és a szabadságelvonás ideje alatt harmadik felekkel és a konzuli hatóságokkal való kommunikációhoz való jogról.
5. Lásd: *Eckle kontra Németország* (Application no. 8130/78, Judgment of 15 July 1982), § 73, amelyben a meghatározást kialakították.
6. Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/343 irányelve (2016. március 9.) a büntetőeljárás során az ártatlanság vételeme egyes vonatkozásainak és a tárgyaláson való jelenlét jogának megerősítéséről.
7. Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/800 irányelve (2016. május 11.) a büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermekek részére nyújtandó eljárási biztosítékokról.
8. Angolul mindkét idézett irányelv és a lejjebb hivatkozott ajánlás is egységesen a „vulnerable” szót használja a sérülékeny (az irányelvek és az ajánlás magyar verziójában: kiszolgáltatott, veszélyeztetett) terheltek megjelölésére.
9. A Bizottság ajánlása (2013. november 27.) a büntetőeljárás során gyanúsított és vádolt kiszolgáltatott személyekre vonatkozó eljárási biztosítékokról (2013/C 378/02), elérhető: <https://tinyurl.com/y8pc6hlz>
10. Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/1919 irányelve (2016. október 26.) a büntetőeljárások során a gyanúsítottak és a vádlottak, valamint az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban a keresett személyek költségmentességéről.
11. Az irányelvek hatálya Magyarországon bizonyos esetekben kiterjed a szabálysértési eljárásokra is, de a szabálysértési eljárásokkal a jelen tanulmányban nem foglalkozunk.
12. Új Be.340. § (1) bekezdés.
13. Új Be. 348. § (2)–(4) bekezdés.
14. Új Be. 34. § (1) bekezdés.
15. Új Be. 25. § (2) bekezdés.
16. Új Be. 386. § (1) bekezdés.
17. Új Be. 25. § (1) bekezdés és 421. § (1) bekezdés.
18. Új Be. 407. § (4) bekezdés.
19. Új Be. 408. § (1) bekezdés.
20. Új Be. 424. § (2) bekezdés.
21. Új Be. 510. § (1) bekezdés.
22. Új Be. 522. § (1) bekezdés.
23. Új Be. 519. § (2) bekezdés.

24. Új Be. 541. § (1) bekezdés.
25. Új Be. 549, 561. §.
26. Új Be. 615. §.
27. Új Be. 38. § (2) bekezdés.
28. Új Be. 272.
29. Új Be. 281. §.
30. Új Be. 274. §.
31. A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény, 427. § (2) bekezdés.
32. A bíróság feladatait a vádirat benyújtása előtt a nyomozási bíró látja el.
33. Részletesen lásd: új Be. 297–300. §.
34. A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény, 388. §.
35. A rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény, 33. § (3) bekezdés.
36. Új Be. 274. § (5) A terheltnak az őrizet elrendelését megelőző hatósági fogvatartását az őrizet tartamába be kell számítani.
37. JUSTICIA European Rights Network, <http://eujusticia.net/>
38. <http://hrmi.lt/en/>
39. A kutatási jelentést lásd: *EU-irányelvek a gyakorlatban: A büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról szóló EU-irányelv átültetésének vizsgálata. Országjelentés – Magyarország*, Magyar Helsinki Bizottság, 2015. december. Elérhető: http://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/HHC_Measure_B_National_Report_on_Hungary_2015_HUN.pdf
40. A kutatási jelentést lásd: Kádár András Kristóf –Novoszádek Nóra: *7. cikk – A büntetőügyek irataihoz való hozzáférés a nyomozási szakban Magyarországon*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2017. Elérhető: https://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_Article_7_kutatasi_jelentes_2017_HUN.pdf
41. <http://www.bghelsinki.org/en/>
42. A kutatási jelentést lásd: Kádár András Kristóf – Novoszádek Nóra: *Az ügyvédhez és a költségmentességhez való jog a büntetőeljárásokban*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2018. március. Elérhető: https://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_Az_ugyvedhez_es_a_koltsegmentességhez_valo_jog_201803.pdf
43. Régi Be. 9. §.
44. Régi Be. 114. § (2) bekezdés.
45. Régi Be. 9. § (3) bekezdés.
46. Régi Be. 219. § (3) bekezdés és 262. § (6) bekezdés; új Be. 423. § (2) bekezdés és 455. § (6) bekezdés. Emellett említést kell tenni arról, hogy a hatázzárral kapcsolatos bűncselekmények vonatkozásában lefolytatott eljárásokban a terhelt a vádirat, illetve az ítélet lefordításáról lemondhat (új Be. 833. §), ugyanakkor a magyar szabályozás nem követel meg olyan szigorú feltételeket a lemondás érvényességéhez, mint a 2010/64/EU irányelv 8. cikk (3) bekezdése.
47. Régi Be. 166. § (2) bekezdés d) pont és 250. § (2) bekezdés f) pont; új Be. 359. § (1) bekezdés d) pont és 445. § (1) bekezdés e) pont.
48. 47. § (2) bekezdés. Hasonló szabályok voltak hatályban a régi Be. idején is: a belügyminiszter irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályairól és a nyomozási cselekmények jegyzőkönyv helyett más módon való rögzítésének szabályairól szóló, korábban hatályos 23/2003. (VI. 24.) BM-IM együttes rendelet 120. § (2) bekezdése alapján például fel kellett tüntetni a jegyzőkönyvben a tolmács nevét, címét, és a tolmácsolás nyelvét.

49. Régi Be. 339. § (2) bekezdés.
50. Új Be. 120. §.
51. Régi Be. 114. § (3) bekezdés.
52. 19. § (3) bekezdés.
53. A szakfordításról és tolmácsolásról szóló 24/1986. (VI. 26.) MT rendelet, R. 2. §.
54. A szakfordításról és tolmácsolásról szóló 24/1986. (VI. 26.) MT rendelet, R. 5. §.
55. A szakfordításról és a tolmácsolásról szóló 24/1986. (VI. 26.) MT rendelet végrehajtásáról szóló 7/1986. (VI. 26.) IM rendelet.
56. A szakfordításról és tolmácsolásról szóló 24/1986. (VI. 26.) MT rendelet, R. 3. §.
57. Lásd: https://birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/statisztika2/a_jogeros_hatarozattal_befejezett_buntetoeljarasok_felnott_koru_terheltjeinek_szama_es_megoszlasa_allampolgarsag_es_nemek_szerint_2016_ev_-_orszagos.pdf
58. Lásd: https://birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/statisztika2/a_jogeros_hatarozattal_befejezett_buntetoeljarasok_fiatalkoru_terheltjeinek_szama_es_megoszlasa_allampolgarsag_es_nemek_szerint_2016_ev_-_orszagos.pdf
59. Iván Júlia – Kádár András Kristóf – Moldova Zsófia – Novoszádek Nóra – Tóth Balázs: *A gyanú árnyékában. Kritikai elemzés a hatékony védelemhez való jog érvényesüléséről*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2009, 57. o. Elérhető: <https://helsinki.hu/wp-content/uploads/A-gyanu-amyekaban-final.pdf>
60. Iván Júlia – Kádár András Kristóf – Moldova Zsófia – Novoszádek Nóra – Tóth Balázs: *A gyanú árnyékában. Kritikai elemzés a hatékony védelemhez való jog érvényesüléséről*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2009, 57–58. o. Erre a problémára például Dr. Frech Ágnes nyugalmazott bíró, az Országos Bírósági Hivatal e-Kódex Be. Projekt Jogszabály-veleményezési Munkacsoportjának vezetője is felhívta a figyelmet a Magyar Helsinki Bizottság egy 2017-es konferenciáján. (Lásd: Kádár András Kristóf –Novoszádek Nóra: *7. cikk – A büntetőügyek irataihoz való hozzáférés a nyomozási szakaszban Magyarországon*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2017, 28. o. Elérhető: https://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_Article_7_kutatasi_jelentes_2017_HUN.pdf)
61. Új Be. 201. § (1) bekezdés, 200. § (1)–(2) bekezdés.
62. Régi Be. 62. §.
63. Részletesen lásd: *EU-irányelvek a gyakorlatban: A büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról. szülő EU-irányelv átültetésének vizsgálata. Országjelentés – Magyarország*. Magyar Helsinki Bizottság, 2015. december, 11–12. o. Elérhető: http://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/HHC_Measure_B_National_Report_on_Hungary_2015_HUN.pdf
64. Régi Be. 62/A. §.
65. Részletesen lásd: *EU-irányelvek a gyakorlatban: A büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról szóló EU-irányelv átültetésének vizsgálata. Országjelentés – Magyarország*. Magyar Helsinki Bizottság, 2015. december, 20–22. o. Elérhető: http://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/HHC_Measure_B_National_Report_on_Hungary_2015_HUN.pdf
66. Lásd pl.: <https://www.helsinki.hu/kozertheto-tajekoztatasa-buntetoeljaras-kezdeti-szakaszaban-a-magyar-helsinki-bizottsag-vizsgalatairol-keszult-jelentesek/>
67. A tesztelésről készült jelentés itt érhető el: Bencze Mátyás – Kádár András Kristóf – Koltai Júlia, Moldova Zsófia: *Jogokról – közérthetően. Közérthető tájékoztatás a büntetőeljárás kezdeti szakaszában Magyarországon – a Magyar Helsinki Bizottság kutatási jelentése*. Magyar Helsinki Bizottság, 2017. Elérhető: https://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/HHC_kutatasi-jelentes_HUN.pdf
68. Részletesen lásd: *EU-irányelvek a gyakorlatban: A büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról szóló EU-irányelv átültetésének vizsgálata. Országjelentés – Magyarország*. Magyar Helsinki Bizottság, 2015. december, 15–16. o. Elérhető: http://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/HHC_Measure_B_National_Report_on_Hungary_2015_HUN.pdf
69. Új Be. 363. § (1) bekezdés c) pont.
70. Új Be. 451. § (7) bekezdés, 561. § (3) bekezdés a) pont.

71. *EU-irányelvek a gyakorlatban: A büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról szóló EU-irányelv átültetésének vizsgálata. Országjelentés – Magyarország.* Magyar Helsinki Bizottság, 2015. december, 17–18. o. Elérhető: http://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/HHC_Measure_B_National_Report_on_Hungary_2015_HUN.pdf
72. Fazekas Tamás – Kádár András Kristóf – Novoszádek Nóra: *Az előzetes letartóztatás gyakorlata: az alternatív kényszerintézkedések és a bírói döntéshozatal vizsgálata. Kutatási jelentés – Magyarország.* Magyar Helsinki Bizottság, 2015. október, IV. 2. fejezet. Elérhető: http://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_kutatasi_jelentes_elozetes_letartoztatás_2015.pdf
73. Lásd pl.: *Yagci és Sargin kontra Törökország* (Application nos. 16419/90 and 16426/90, Judgment of 8 June 1995), § 52; *Smirnova kontra Oroszország* (Application nos. 46133/99 and 48183/99, Judgment of 24 July 2003), § 63.
74. Lásd pl.: *Baksza kontra Magyarország* (Application no. 59196/08, Judgment of 23 April 2013), *Hagyó kontra Magyarország* (Application no. 52624/10, Judgment of 23 April 2013), *A.B. kontra Magyarország* (Application no. 33292/09, Judgment of 16 April 2013), *X.Y. kontra Magyarország* (Application no. 43888/08, Judgment of 19 March 2013).
75. Kádár András Kristóf – Novoszádek Nóra: *7. cikk – A büntetőügyek irataihoz való hozzáférés a nyomozási szakaszban Magyarországon.* Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2017. Elérhető: https://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_Article_7_kutatasi_jelentes_2017_HUN.pdf
76. Fazekas Tamás – Kádár András Kristóf – Novoszádek Nóra: *Az előzetes letartóztatás gyakorlata: az alternatív kényszerintézkedések és a bírói döntéshozatal vizsgálata. Kutatási jelentés – Magyarország.* Magyar Helsinki Bizottság, 2015. október. Elérhető: http://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_kutatasi_jelentes_elozetes_letartoztatás_2015.pdf
77. Részletesen lásd: Kádár András Kristóf – Novoszádek Nóra: *7. cikk – A büntetőügyek irataihoz való hozzáférés a nyomozási szakaszban Magyarországon.* Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2017, 4.1. és 5.1. fejezet. Elérhető: https://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_Article_7_kutatasi_jelentes_2017_HUN.pdf
78. A büntetőeljárásról szóló T/13972. számú törvényjavaslat – Részletes indokolás, 370. o.
79. A büntetőeljárásról szóló T/13972. számú törvényjavaslat – Részletes indokolás, 433. o.
80. Lásd: *Az új büntetőeljárás törvény kodifikációjának előkészítő munkaanyaga: A büntetőeljárásban részt vevő személyek és az eljárási cselekményekre vonatkozó általános szabályok*, 100. o.
81. Részletesen lásd: Kádár András Kristóf – Novoszádek Nóra: *7. cikk – A büntetőügyek irataihoz való hozzáférés a nyomozási szakaszban Magyarországon.* Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2017, 4.2. fejezet. Elérhető: https://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_Article_7_kutatasi_jelentes_2017_HUN.pdf
82. Részletesen lásd: Kádár András Kristóf – Novoszádek Nóra: *7. cikk – A büntetőügyek irataihoz való hozzáférés a nyomozási szakaszban Magyarországon.* Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2017, 4.4. és 5.2. fejezet. Elérhető: https://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_Article_7_kutatasi_jelentes_2017_HUN.pdf
83. A vádelőkészítéssel, a nyomozás törvényessége feletti felügyelettel és a vádemeléssel kapcsolatos ügyészi feladatokról szóló 11/2003. (ÜK. 7.) LÜ utasítás, 21. § (4) bekezdés; LÜ Emlékeztető 402.1.) h)–i) pontok.
84. LÜ Emlékeztető 402.1.) h) pont.
85. Részletesen lásd: Kádár András Kristóf – Novoszádek Nóra: *7. cikk – A büntetőügyek irataihoz való hozzáférés a nyomozási szakaszban Magyarországon.* Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2017, 4.5. fejezet. Elérhető: https://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_Article_7_kutatasi_jelentes_2017_HUN.pdf
86. Részletesen lásd: Kádár András Kristóf – Novoszádek Nóra: *7. cikk – A büntetőügyek irataihoz való hozzáférés a nyomozási szakaszban Magyarországon.* Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2017, 4.3. fejezet. Elérhető: https://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_Article_7_kutatasi_jelentes_2017_HUN.pdf
87. 469. § (2) Az ügyészség az indítvány előterjesztésével egyidejűleg indítványát megküldi a gyanúsítottnak és a védőnek.
88. Matusik Tamás: *Gondolatok az előzetes letartóztatás hazai gyakorlatát ért kritikák kapcsán.* *Magyar Jog*, 2015/5., 289–293. o.

-
89. Részletesen lásd: Kádár András Kristóf – Novoszádek Nóra: *7. cikk – A büntetőügyek irataihoz való hozzáférés a nyomozási szakaszban Magyarországon*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2017, 4.6. fejezet. Elérhető: https://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_Article_7_kutatasi_jelentes_2017_HUN.pdf
90. 466. § (1) A bíróság ülést tart, ha az indítvány tárgya
- a személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedés elrendelése,
 - letartóztatás meghosszabbítása, és az indítványban a meghosszabbítás okaként a korábbi határozathoz képest új körülményre hivatkoztak,
 - a letartóztatásnak az elrendelésétől számított hat hónapot meghaladó meghosszabbítása,
 - elmeállapot megfigyelésének elrendelése [...].
91. Részletesen lásd: Kádár András Kristóf – Novoszádek Nóra: *7. cikk – A büntetőügyek irataihoz való hozzáférés a nyomozási szakaszban Magyarországon*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2017, 4.7. és 5.3. fejezet. Elérhető: https://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_Article_7_kutatasi_jelentes_2017_HUN.pdf
92. Kötelező a védő részvétele például a felülvizsgálati eljárásokban [új Be. 655. § (3) bekezdés], a fiatalkorúak elleni eljárásokban [új Be. 682. § (1) bekezdés], vagy a távollévő terhelttel szembeni eljárásokban [747. § (6) bekezdés].
93. Lásd pl.: <https://24.hu/fn/penzugy/2017/05/15/a-magyarok-bo-harmada-elt-tavaly-letminimum-alatt/>
94. Jst. 5. § (2) bekezdés.
95. Bővebben lásd: Kádár András Kristóf – Novoszádek Nóra: *Az ügyvédhez és a költségmentességhez való jog a büntetőeljárásokban*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2018. március, 68–70. o. Elérhető: https://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_Az_ugyvedhez_es_a_koltsegmentességhez_valo_jog_201803.pdf
96. Bővebben lásd: Kádár András Kristóf – Novoszádek Nóra: *Az ügyvédhez és a költségmentességhez való jog a büntetőeljárásokban*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2018. március, 65–67. o. Elérhető: https://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_Az_ugyvedhez_es_a_koltsegmentességhez_valo_jog_201803.pdf
97. Bővebben lásd: Kádár András Kristóf – Novoszádek Nóra: *Az ügyvédhez és a költségmentességhez való jog a büntetőeljárásokban*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2018. március, 23–24. o. Elérhető: https://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_Az_ugyvedhez_es_a_koltsegmentességhez_valo_jog_201803.pdf
98. Bővebben lásd: Kádár András Kristóf – Novoszádek Nóra: *Az ügyvédhez és a költségmentességhez való jog a büntetőeljárásokban*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2018. március, 59–60. o. Elérhető: https://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_Az_ugyvedhez_es_a_koltsegmentességhez_valo_jog_201803.pdf
99. Összefoglalóan lásd pl.: Kádár András Kristóf – Novoszádek Nóra – Selei Adrienn: *Ki rendelt itt védőt? Egy alternatív védőkirendelési modell tesztelésének tapasztalatai*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2012, 7–9. o. Elérhető: https://helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_Ki_rendelt_itt_vedot_2012.pdf
100. Bővebben lásd: Kádár András Kristóf – Novoszádek Nóra: *Az ügyvédhez és a költségmentességhez való jog a büntetőeljárásokban*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2018. március, 51–57. o. Elérhető: https://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_Az_ugyvedhez_es_a_koltsegmentességhez_valo_jog_201803.pdf
101. Új Be. 47. és 49. §.
102. Új Ütv. 37. § (3)–(4) bekezdés.
103. Új Ütv. 36. § (3) bekezdés.
104. Ez a megfogalmazás a 2018. december 14-én megrendezésre került zárókonferencián hangzott el, egy védő részéről
105. A terhelt fiatalkorú, ha a bűncselekmény elkövetésekor tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat nem [a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény, 105. § (1) bekezdés].
106. Új Be. 682. § (2) bekezdése.
107. Új Be. 39. § (1) A terhelt jogosult arra, hogy [...] b) a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság megfelelő időt és körülményeket biztosítson számára a védekezésre való felkészüléshez [...].
108. Új Be. 39. § (1) A terhelt jogosult arra, hogy [...] e) a védőjével ellenőrzés nélkül tanácskozzon [...].
-

109. Bővebben lásd: Kádár András Kristóf – Novoszádek Nóra: *Az ügyvédhez és a költségmentességhez való jog a büntetőeljárásokban*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2018. március, 62–63. o. Elérhető: https://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_Az_ugyvedhez_es_a_koltsegmentesseghez_valo_jog_201803.pdf
110. Új Be. 42. § (2) A védő [...] jogosult arra, hogy a) jelen legyen az olyan eljárási cselekményen, amelyen a terhelt jelen lehet vagy a terhelt jelenléte kötelező [...].
111. Új Be. 682. § (2) bekezdés.
112. Bővebben lásd: Kádár András Kristóf – Novoszádek Nóra: *Az ügyvédhez és a költségmentességhez való jog a büntetőeljárásokban*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2018. március, 58–59. o. Elérhető: https://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_Az_ugyvedhez_es_a_koltsegmentesseghez_valo_jog_201803.pdf
113. Lásd: Kádár András Kristóf – Novoszádek Nóra: *Az ügyvédhez és a költségmentességhez való jog a büntetőeljárásokban*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2018. március, 52. o. Elérhető: https://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_Az_ugyvedhez_es_a_koltsegmentesseghez_valo_jog_201803.pdf
114. Bővebben lásd: Kádár András Kristóf – Novoszádek Nóra: *Az ügyvédhez és a költségmentességhez való jog a büntetőeljárásokban*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2018. március, 54–57. és 73–75. o. Elérhető: https://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_Az_ugyvedhez_es_a_koltsegmentesseghez_valo_jog_201803.pdf
115. Bővebben lásd: Kádár András Kristóf – Novoszádek Nóra: *Az ügyvédhez és a költségmentességhez való jog a büntetőeljárásokban*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2018. március, 61. és 73–74. o. Elérhető: https://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_Az_ugyvedhez_es_a_koltsegmentesseghez_valo_jog_201803.pdf
116. A pártfogó ügyvéd, az ügygondnok és a kirendelt védő részére megállapítható díjról szóló 32/2017. (XII. 27.) IM rendelet, 7. § (2)–(3) bekezdés.
117. A pártfogó ügyvéd, az ügygondnok és a kirendelt védő részére megállapítható díjról szóló 32/2017. (XII. 27.) IM rendelet, 7. § (5) bekezdés.
118. A pártfogó ügyvéd, az ügygondnok és a kirendelt védő részére megállapítható díjról szóló 32/2017. (XII. 27.) IM rendelet, 7/A. §.
119. A pártfogó ügyvéd, az ügygondnok és a kirendelt védő részére megállapítható díjról szóló 32/2017. (XII. 27.) IM rendelet, 7. § 2018. július 1. előtt hatályos szövege.
120. Részletes javaslatért lásd például: Kádár András Kristóf –Tóth Balázs – Vavró István: *Védtelenül – Javaslat a magyar kirendelt védői rendszer reformjára*. Magyar Helsinki Bizottság, 2007, Budapest, 133–135. o.

Jelen kiadvány az Európai Unió anyagi támogatásával készült. Tartalmáért a kizárólagos felelősséget a Magyar Helsinki Bizottság viseli, az semmilyen vonatkozásban nem tekinthető úgy, mint amely az Európai Unió álláspontját tükrözi.

Dublin, 2018